

Studia Mundi - Economica

2026. Vol. 13. No. 1.

Szerkesztőbizottság tiszteletbeli elnöke:

† Szűcs István

Főszerkesztő:

Káposzta József

Szerkesztőbizottság tagjai:

Bandlerova, Anna – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Bielik, Peter – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Csath, Magdolna – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Curt, Paula – Babeş-Bolyai University Cluj-Napoca, Romania
Dávid, Lóránt – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Erokhin, Vasilii – Harbin Engineering University, China
Farkas, Tibor – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Géczi, Gábor – Testnevelési Egyetem
Horska, Elena – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Ivolga, Anna – Stavropol State Agrarian University, Russia
Kinal, Jaroslaw – University of Rzeszow, Poland
Kollár, Péter – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Koncz, Gábor – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Loretts, Olga G. – Ural State Agricultural University, Russia
Maciejczak, Mariusz – Warsaw University of Life Sciences
Madleňák, Radovan – University of Žilina, Slovakia
Mitrofanova Vasilievna, Inna – Southern Science Center of the Russian Academy of Sciences, Russia
Nagy, Henrietta – Milton Friedman Egyetem
Nagyné Molnár, Melinda – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Neszmélyi, György Iván – Milton Friedman Egyetem
Russin, John S. – LSU Agricultural Center, USA
Stratan, Alexandru – National Institute for Economic Research, Moldova
Szabó, Zoltán – Soproni Egyetem
Szalay, Zsigmond Gábor – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Széles, Zsuzsanna – Soproni Egyetem
Szlávicz, Ágnes – University of Novi Sad, Serbia
Tóth, Tamás – Milton Friedman Egyetem
Trzcielinski, Stefan – Poznan University of Technology
Vinogradov, Szergej – Budapesti Metropolitan Egyetem
Zmija, Janusz – University of Agriculture in Krakow

Szerkesztő:

Némediné Kollár Kitti

Technikai szerkesztő:

Urbánné Malomsoki Mónika

Szerkesztőség címe:

2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

E-mail: studia.mundi@uni-mate.hu, Honlap: <https://journal.uni-mate.hu/index.php/stm>

Kiadó:

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

ISSN 2415-9395 (online)

Tartalomjegyzék

A lokális gazdaságfejlesztés főbb aspektusainak vizsgálata

Káposzta József, Némediné Kollár Kitty 3–16

Civil szerveződések vidékfejlesztési összefüggései – az Önkéntes Tűzoltó Egyesületek határon átvélő együttműködéseinek hatása a határmenti térségre a Felső-Dunamentén

Pelt Ilona, Ritter Krisztián 17–30

A fürdők személyforgalmának területi és időbeli egyenlőtlenségi mintázata és polarizáltsága

Szabó Zoltán 31–48

The challenges of resilience in tourism – A systematic literature review of cultural tourism to alleviate tourism seasonality in Kenya

Kezia W Wang'ondy, Rita Domjáné Nyírsalovszki, Gábor Koncz 49–66

Table of contents

Analysis of the main aspects of local economic development

Káposzta József, Némediné Kollár Kitty 3–16

Rural development aspects of NGOs – the impact of cross-border cooperation of Voluntary Fire Brigades in border area of the Upper Danube micro region

Pelt Ilona, Ritter Krisztián 17–30

Territorial and temporal inequality patterns and polarization of spa customer traffic

Szabó Zoltán 31–48

The challenges of resilience in tourism – A systematic literature review of cultural tourism to alleviate tourism seasonality in Kenya

Kezia W Wang'andu, Rita Domjáné Nyírsalovszki, Gábor Koncz 49–66

A lokális gazdaságfejlesztés főbb aspektusainak vizsgálata

Káposzta József, Némediné Kollár Kitty

Absztrakt

A helyi gazdaságfejlesztés komplex folyamat, amely számos tényező együttműködését igényli a fenntartható társadalmi és gazdasági fejlődés érdekében. A kézirat alapjául szolgáló bevezetés kiemeli, hogy a helyi gazdasági környezet alakításában az egyes szereplők közötti együttműködés, az erőforrások hatékony felhasználása, valamint a stratégiai tervezés szorosan összefonódik. A helyi gazdaság fejlődésének sikerességét alapvetően befolyásolja az infrastruktúra fejlettsége, a munkaerő képzettsége és rendelkezésre állása, továbbá a vállalkozási környezet kedvező kialakítása, ideértve a jogi és adminisztratív feltételeket is. A pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés lehetősége elengedhetetlen a projektek kialakításában és megvalósításában. Mindezen tényezők összjátéka határozza meg a térség gazdasági versenyképességét és hosszú távú fejlődési perspektíváit. Hazai és nemzetközi elemzések is hangsúlyozzák, hogy ebben a dinamikus környezetben elengedhetetlen a különböző szereplők, mint az önkormányzatok, vállalkozások, civil szervezetek és kormányzati intézmények közötti partnerség, hiszen csak összehangolt és meghatározott célokat megcélzó tevékenységek révén érhető el a fenntartható növekedés. Jelen tanulmányban kísérletet teszünk a változó gazdasági kihívásokra adott válaszok, valamint a kedvező innovációs és fejlesztési stratégiák adaptálása közötti kapcsolatok elemzésére, amiben kiemelt szerepet kapnak a folyamatok sikerességének összefüggései.

Kulcsszavak: helyi gazdaság, helyi erőforrások, gazdasági versenyképesség

JEL: R10, R11

Analysis of the main aspects of local economic development

Local Economic Development is a complex process that requires the cooperation of many factors in order to achieve sustainable social and economic development. The introduction to the manuscript emphasizes that cooperation between individual actors, the efficient use of resources, and strategic planning are closely intertwined in shaping the local economic environment. The success of local economic development is fundamentally influenced by the level of infrastructure development, the skills and availability of the workforce, and the creation of a favorable business environment, including legal and administrative conditions. Access to financial resources is essential for the design and implementation of projects. The interplay of all these factors determines the economic competitiveness and long-term development prospects of the region. Both domestic and international analyses emphasize that in this dynamic environment, partnerships between different actors, such as local governments, businesses, civil society organizations, and government institutions, are essential, as sustainable growth can only be achieved through coordinated and targeted activities. In this study, we attempt to analyze the relationship between responses to changing economic challenges and the adaptation of favorable innovation and development strategies, with a focus on the factors that contribute to the success of these processes.

Keywords: local economy, local resources, economic competitiveness

JEL: R10, R11

Bevezetés

A helyi gazdaságfejlesztés fogalma alapvetően a közösség gazdasági életének élénkítését, fenntartható növekedésének elősegítését célozza, figyelembe véve az adott település vagy térség sajátosságait. Ebben a folyamatban számos tényező és elem kapcsolódik össze egymással annak érdekében, hogy a helyi gazdaság versenyképesebb és ellenállóbb legyen. Elsődleges szerepe a helyi erőforrások hatékony kihasználása, a munkahelyteremtés, valamint az innováció támogatása. A gazdaságfejlesztés nem csupán gazdasági folyamat, hanem komplex rendszer, melyben a közösség, vállalkozások, önkormányzatok és a különböző szereplők közös erőfeszítései szükségesek a siker eléréséhez. Az alapvető elemek közé tartozik az infrastruktúra fejlesztése, amely lehetővé teszi a termelés és szolgáltatásnyújtás zökkenőmentességét, a munkaerőpiac alakulása, mely a megfelelő szakértelem és munkaerő rendelkezésre állását biztosítja, valamint a vállalkozási környezet kialakítása, ami ösztönzően hat a vállalkozói aktivitás növelésére (Bajmóczy, 2002).

Ezen felül fontos a pénzügyi források elérhetősége, amelyek finanszírozási lehetőségeket és támogatásokat nyújtanak az innovatív projektekhez. A folyamat során az összetett szereplők támogatják egymást: az önkormányzatok szabályozási és fejlesztési törekvésekkel, a helyi vállalkozások innovatív megoldásokat alkalmazva és bővítve tevékenységüket, civilszervezetek és közösségek aktivitása pedig a társadalmi kohéziót erősíti. A helyi gazdaságfejlesztés evolúciója szemléletesen mutatja, hogy a hagyományos gazdasági modellekről a modern, dinamikusan alkalmazkodó stratégiák felé halad, melyek a folyamatosan változó piaci és társadalmi környezethez igazodnak. Az alkalmazott eszközrendszer összetett: támogató programok, helyi fejlesztési stratégiák és képzési programok segítik a fenntartható növekedést és a versenyképesség megőrzését, miközben a szereplők együttműködése alapvető a sikerhez. Mindezek összessége hozzájárul ahhoz, hogy a helyi gazdaság ne csupán túléljen, hanem dinamikusan fejlődjön, kihasználva a lehetőségeket, miközben kezelni tudja a kihívásokat, mint például a gazdasági válságok hatásait vagy az demográfiai változásokat. Így a helyi gazdaságfejlesztés komplex rendszerként hatékonyan hozzájárul a települések hosszú távú fejlődéséhez és versenyképességének növeléséhez (Ray, 1998).

A helyi gazdaságfejlesztés evolúciója

A helyi gazdaságfejlesztés története jelentős változásokon ment keresztül a történelem során, alkalmazkodva a gazdasági, társadalmi és politikai környezet kihívásaihoz. Korábban elsősorban regionális egyedi stratégiák és helyi sajátosságokra alapuló megközelítések jellemezték a fejlődést, azonban az ipari forradalom és a globalizáció hatására a fókusz kibővült, és nagyobb hangsúlyt kaptak a szervezett, strukturált fejlesztési folyamatok. A 20. század második felétől megjelentek az intézményesített támogatási formák, állami és önkormányzati kezdeményezések, amelyek célja a helyi piacok megerősítése, a munkahelyteremtés és a gazdasági fenntarthatóság biztosítása volt.

Napjainkban népszerű az integrált, komplex megközelítés, amely figyelembe veszi a gazdasági, társadalmi és környezeti szempontokat egyaránt, és nagy hangsúlyt helyez a fenntartható fejlődés elveire. A fejlesztési eszközök is folyamatosan fejlődtek, megjelentek a támogatási pályázatok, helyi stratégiák, illetve a képzési programok, melyek lehetővé teszik a szereplők hatékony együttműködését és alkalmazkodását a változó kihívásokhoz. Ezen evolúció eredményeként a helyi gazdaságok képesek versenyképesek maradni a globális piaci környezetben, miközben hangsúlyt fektetnek a helyi sajátosságok fejlesztésére és a hosszú távú fenntarthatóságra. Az alkalmazott stratégiák és eszközök, összhangban a modern tendenciákkal, jelentősen hozzájárulnak a helyi szereplők versenyképességének növeléséhez és a gazdaság egészséges fejlődéséhez.

A helyi gazdaságfejlesztés történetének áttekintése rámutat arra, hogy ez a folyamat folyamatosan alkalmazkodott a gazdasági, társadalmi és technológiai változásokhoz. Az első szakaszokban elsősorban alapvető infrastruktúra fejlesztésére és földrajzi adottságokra alapozva történt a fejlődés, amely lehetővé tette a helyi vállalkozások megerősödését és a lakosság életminőségének javítását. Az ipari forradalom és a globalizáció hatására azonban komplexebb kihívások jelentek meg, melyek megkövetelték új stratégiák kidolgozását, különösen a munkaerőpiaci alkalmazkodást és a technológiai innovációk ösztönzését. A XX. század második felében egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a fenntarthatóság és a regionális növekedést támogató intézkedések, ami formálta a fejlődési irányokat. (Bell, 2006).

A *modern trendek* a helyi gazdaságfejlesztés területén jelentős hatással vannak a stratégiák és intézkedések kialakítására. Az innováció és technológiai fejlődés meghatározó szerepet tölt be, lehetővé téve a vállalkozások számára, hogy hatékonyabb működést váltsanak ki, és új piacokra lépjenek be. Emellett a digitális átállás, az e-kereskedelem és az okos városi megoldások segítik a gazdasági szereplőket abban, hogy versenyképesek maradjanak globális szinten. Az adatok és az intelligens rendszerek alkalmazása lehetővé teszi a döntéshozók számára, hogy megalapozottabb stratégiákat alakítsanak ki, miközben a fenntarthatóság irányelvei is érvényesülnek. Az egyre nagyobb hangsúlyt kap a fenntarthatóság és a zöldgazdaság, melyek nemcsak környezeti, hanem gazdasági értelemben is hosszú távú fenntarthatóságot biztosítanak. A társadalmi szereplők közötti együttműködés, az innovációs ökoszisztémák és a helyi közösségek erősödése szintén a modern trendek közé tartozik. Az oktatás és képzés területén is változások tapasztalhatók, a munkaerő átképzése és a szakképzési programok az új igényekhez igazodva támogatják a munkaerő piaci alkalmazkodást. A technológiai fejlődés, a digitalizáció és a fenntarthatóság összefonódása egyaránt hozzájárul ahhoz, hogy a helyi gazdaságok dinamikusabbá és versenyképesebbé váljanak, miközben a társadalmi és környezeti kihívásoknak is megfeleljenek (Ploeg, 2000).

Anyag és módszer

Kutatásunkban a lokális gazdaságfejlesztési rendszerek alapvető ismérveit vizsgáljuk meg és veszszük górcső alá dokumentumelemzés és jogyakorlatok alkalmazásával/bemutatásával az alábbi aspektusok alapján: a helyi gazdaságfejlesztés evolúciója, szerepe, szereplői, továbbá a helyi gazdaságfejlesztés elemei és főbb irányvonalainak kapcsolata.

Jelen tanulmányban megvizsgáljuk, hogy az együttműködés és a partnerség kialakítása hosszú távon hogyan tudja biztosítani a helyi gazdaság versenyképességét, például a gazdasági válságok, demográfiai változások és fenntarthatósági kérdések vonatkozásában. Végül a jövőbeli kilátások izgalmas lehetőségeit és kihívásait elemezzük a helyi gazdaságfejlesztés területén, amelyek kapcsán vélhetően a fenntarthatóság, innováció és technológiai fejlődés lesznek a központi tényezők. A jogyakorlatok kapcsán hazai és nemzetközi lokális gazdaságfejlesztési programjait mutatjuk be Kőszeg, Gödöllő és a Duna-régió példáin keresztül a 2025. évre vonatkozóan.

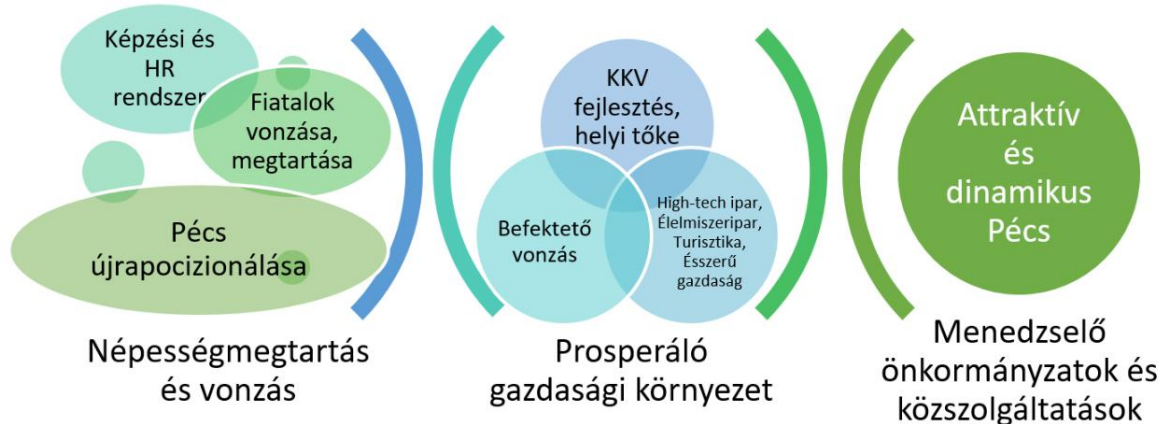
A helyi gazdaságfejlesztés elemei

A helyi gazdaságfejlesztés elemei közül kiemelten fontos a multifaktoriális összetevők összhangja, mely biztosítja egy adott település vagy régió fenntartható fejlődését. Elsődlegesek az infrastruktúra fejlesztése, mint az út-, közmű- és digitális hálózatok korszerűsítése, amelyek alapot teremtenek a

gazdasági aktivitás növeléséhez. Emellett elengedhetetlen a munkaerőpiac stabilitása és dinamizmusa, melynek része a képzettség növelése, a munkalehetőségek bővítése és a munkahelyteremtés (Rechnitzer, 1998).

A *vállalkozási környezet* kialakítása szintén jelentős tényező, ideértve a jogi szabályozások egyszerűsítését, a kedvező adózási feltételeket és az adminisztratív terhek csökkentését, melyek ösztönzik a vállalkozások beindítását és bővítését. Pénzügyi források szempontjából kulcsfontosságúak a helyi, regionális és nemzetközi támogatási programok, pályázatok, valamint a helyi banki és egyéb finanszírozási lehetőségek. Ezek az elemek szorosan összekapcsolódnak, így egymás fejlesztése szinergikus hatást gyakorol a helyi gazdaság növekedésére és versenyképességének erősítésére.

Az *infrastruktúra* kulcsfontosságú összetevője a helyi gazdaság fenntartható fejlődésének, mivel közvetlen hatással van a vállalkozások működési feltételeire, a munkahelyteremtésre, valamint a lakosság életminőségének javítására. A korszerű infrastruktúra magában foglalja az utakat, közlekedési hálózatokat, energiarendszereket, víz- és szennyvízkezelést, telekommunikációs szolgáltatásokat, valamint az ipari és kereskedelmi területek fejlesztését. Ezek összehangolt fejlesztése lehetővé teszi a gazdasági tevékenységek hatékony kiszolgálását, csökkenti a logisztikai költségeket és növeli a helyi vállalkozások versenyképességét. A közlekedési infrastruktúra színvonala meghatározza a munkaerő mobilitását és a termékek piacra jutását, miközben az energiahálózat ellátásbiztonsága alapvető a vállalkozások zavartalan működése szempontjából.

1. ábra. Helyi gazdaságfejlesztés szerepe

Forrás: <https://pbkik.hu/2023/03/30/blog/a-helyi-gazdasagfejlesztes-utjai/>

A *telekommunikációs hálózatok* fejlettsége lehetővé teszi az innovatív szolgáltatások és digitális megoldások alkalmazását, amelyek kulcsfontosságúak a modern gazdaságban való érvényesüléshez. Emellett a vízbázisok, szennyvízkezelés és környezetvédelmi infrastruktúrák fejlesztése szükséges a fenntarthatóság szempontjából, megőrizve a természeti erőforrásokat és csökkentve a környezeti terhelést. A helyi infrastruktúra fejlesztése integrált stratégiai tervezést igényel, melyben a különböző szektorok közötti összhang kiemelt szerepet kap. A hosszú távú beruházások nemcsak a gazdasági növekedést támogatják, hanem hozzájárulnak a társadalmi kohézió erősítéséhez is, hiszen javítják az életminőséget és vonzóbbá teszik a térséget a lakosság és vállalkozások számára egyaránt (Lőrinc-Káposzta, 2024).

A *munkaerőpiac* szerepe a helyi gazdaságfejlesztésben alapvető fontosságú, mivel a helyi fejlődés legfőbb hajtóereje a rendelkezésre álló képzett és motivált munkaerő. Emellett a munkaerő kínálata

és igénye összekapcsolódik az infrastrukturális fejlesztésekkel, a vállalkezési környezettel és a képzési rendszerrel, melyek egymással szorosán összefonódva határozzák meg a település vagy régió gazdasági potenciálját. A munkaerő piaci dinamika regionális szinten eltérő lehet, ami befolyásolja a munkaerő-kereslet és -kínálat közötti egyensúlyt, ezáltal alakítva a foglalkoztatási szinteket. Az elérhető szakképzett munkaerő hiánya komoly akadályt jelenthet a helyben működő vállalkozások fejlődése és innovációs képessége szempontjából egyaránt. Ezért kiemelten fontos olyan képzési programokat és átképzési lehetőségeket kialakítani, amelyek megfelelnek a munkaerőpiac aktuális igényeinek, és elősegítik a munkavállalók alkalmazkodását a változó gazdasági környezethez (Caftanzoglou-Kovani, 1997).

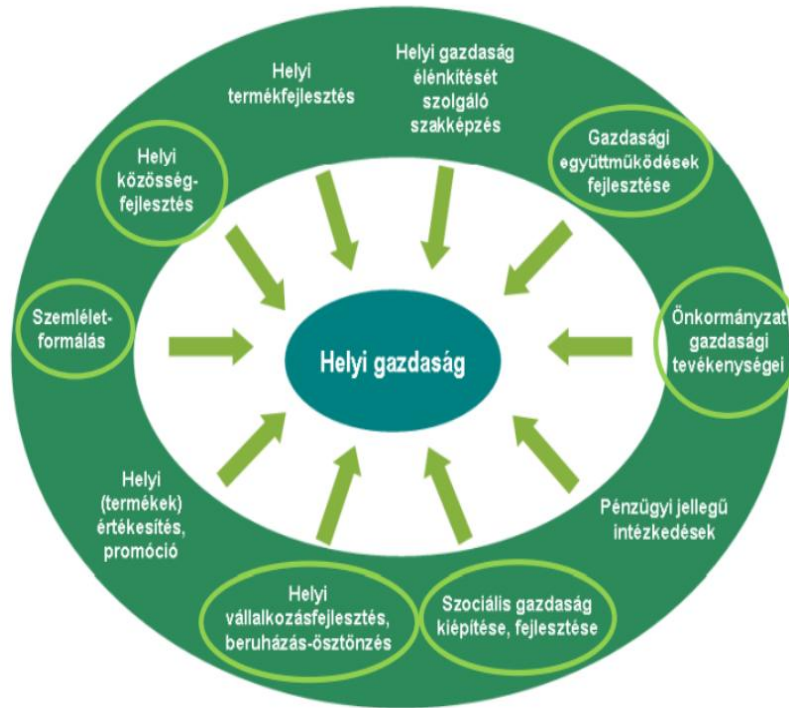
A *vállalkozási környezet* értékelése során kiemelt figyelmet fordítunk annak stabilitására, jogi kereteire és versenyképességére. A helyi gazdaság fejlődésének alapfeltétele a kedvező üzleti környezet kialakítása, amely vonzóvá teszi a befektetéseket és támogatja a helyi vállalkozásokat. Ennek érdekében elengedhetetlen a jogszabályi harmonizáció, az egyszerűsített engedélyezési folyamatok, valamint a vállalkozásokat támogató infrastruktúra fejlesztése. Ez magába foglalja a gyors és megbízható kommunikációs rendszerek kiépítését, a közlekedési hálózatok modernizálását, valamint a digitális infrastruktúra fejlesztését is. A vállalkezési környezet fejlődése szorosán összefügg a munkaerőpiaci lehetőségekkel, a képzési rendszerrel, valamint a helyi szolgáltatások elérhetőségével. A helyi vállalkozásokat érintő szabályozási környezet és támogatási rendszer lehetőséget adhat a növekedésre, innovációra és versenyképesség növelésére.

A *pénzügyi források* szerepe a helyi gazdaságfejlesztésben alapvető jelentőségű, mivel a beérkező finanszírozási lehetőségek határozzák meg a fejlesztések mértékét, gyorsaságát és hatékonyságát. A különböző finanszírozási formák biztosítják az infrastrukturális beruházásokat, a vállalkozások támogatását, valamint a képzéssel és innovációval kapcsolatos projekteket. Elsődleges forrást jelenthetnek az önkormányzati költségvetések, amelyek nemcsak közvetlen támogatásokat nyújthatnak, hanem egyéb kedvező finanszírozási eszközöket is alkalmazhatnak, például kötvénykibocsátást vagy hitelnyújtást. Emellett kiemelkedő szerep jutnak európai uniós pályázatoknak, amelyek lehetőséget adnak külföldi támogatások elnyerésére, így növelve a rendelkezésre álló pénzügyi keretet. A kormányzati szintű támogatási programok - beleértve a felhívásokat, kedvező kamatozású hiteleket, garanciaprogramokat - szintén kulcsfontosságúak a helyi fejlesztések finanszírozásában. Az innovatív finanszírozási módszerek, mint például a közösségi alapú kockázati tőke vagy a crowdfunding, új lehetőségeket nyitnak a helyi szereplők számára, támogatva a hosszú távú fejlődést és a gazdaság diverzifikációját (Lengyel, 2010).

Szereplők a helyi gazdaságfejlesztésben

A helyi gazdaságfejlesztés szereplői komplex együttműködést és különböző érdekek egyeztetését igénylik. Elsődleges szereplőként kiemelhetők az önkormányzatok, amelyek stratégiák és finanszírozási lehetőségek révén formálják a helyi környezetet. Feladatuk közé tartozik a fejlesztési prioritások meghatározása, infrastrukturális beruházások végrehajtása és a helyi vállalkozások támogatása. A vállalkozások, legyenek mikro-, kis- vagy középvállalkozások, a gazdaság motorjai, hiszen innovációval, munkahelyteremtéssel és termelési kapacitások bővítésével jelentősen hozzájárulnak a helyi versenyképességhez. Fontos szereplők a civilek és közösségek is, melyek társadalmi támogatással és helyi kezdeményezésekkel erősítik a fejlődést és növelik a társadalmi összetartozást. Emellett a kormányzati szervek, mint például a Gazdaságfejlesztési Ügynökségek, szabályozva a gazdasági keretrendszert és támogatási lehetőségeket kínálva, elengedhetetlen résztvevői a folya-

matnak. Mindezek a szereplők sajátos célokat és érdekeket képviselnek, amelyek összehangolt működése szükséges a fenntartható és eredményes helyi gazdasági fejlődés eléréséhez. Az együttműködés és a partnerség kialakítása hosszú távon biztosítja a helyi gazdaság versenyképességét, illetve lehetővé teszi a kihívások leküzdését, például a gazdasági válságok, demográfiai változások és fenntarthatósági kérdések terén (G. Fekete, 2005).

2. ábra. Helyi gazdaság szereplői

Forrás: Ricz, 2009

Az *önkormányzatok* kulcsfontosságú szereplők a helyi gazdaságfejlesztésben, mivel közvetlenül befolyásolják a helyi gazdaság közpolitikai intézkedéseit, infrastrukturális fejlesztéseit, és a gazdasági környezet alakítását. Feladataik közé tartozik a gazdasági stratégiák kidolgozása, helyi adottságokat figyelembe vevő fejlesztési programok indítása, valamint a helyi vállalkozások és lakosság támogatása. Az önkormányzatok felügyelete alá tartoznak az infrastrukturális beruházások, mint közutak, tömegközlekedés, közművek fejlesztése, amelyek elengedhetetlenek a hatékony gazdasági tevékenységhez. Ezen felül szerepük van a munkahelyteremtés ösztönzésében, például gazdaságfejlesztési pályázatok és adókedvezmények révén, amelyek a helyi vállalkozások működését segítik elő. A finanszírozás terén az önkormányzatok saját forrásaik mellett különböző állami és európai uniós támogatásokat használnak ki. Fontos része a stratégiák kialakítása, melyek hosszú távon biztosítják a fenntartható fejlődést, a gazdasági diverzifikációt és az innováció ösztönzését. Emellett az önkormányzatok szerepe a helyi gazdaságban kiterjed az oktatásra és szakképzésre, amelyek biztosítják a megfelelő munkaerőpiaci kínálatot. A sikeres gazdaságfejlesztési stratégiákhoz elengedhetetlen az aktív partnerség más szereplőkkel, így a vállalkozásokkal, civil szervezetekkel és a kormányzati szervekkel való együttműködés. E komplex szerepkör eredményeként az önkormányzatok nemcsak a gazdasági növekedés motorjaivá válnak, hanem közvetlenül hozzájárulnak a települések társadalmi és környezeti fenntarthatóságához is, biztosítva ezzel a kiegyensúlyozott helyi fejlődést (Goverde, 2002).

A *vállalkozások* a helyi gazdaságfejlesztés egyik alapvető pillérét képezik, mivel közvetlenül befolyásolják a gazdasági aktivitást, munkahelyteremtést és az innovációs folyamatokat. Jelentőségük alapvető, hiszen a helyi vállalkozások sokszor sajátosságaiknak megfelelően képesek alkalmazkodni a helyi adottságokhoz, elősegítve a gazdasági szerkezet diverzifikálását. Ezen kistérségi, mikro- vagy középvállalatok hozzájárulnak a foglalkoztatottság növeléséhez, csökkentve a munkanélküliséget, és támogatva a helyi társadalmi és gazdasági stabilitást. A vállalkozások működésében kiemelt szerepet játszik a megfelelő üzleti környezet kialakítása, amit ösztönző támogatási rendszerek, finanszírozási lehetőségek és képzési programok segítenek megvalósítani. Az innováció, technológiai fejlesztések alkalmazása, a piaci lehetőségek kihasználása mind hozzájárulnak a vállalkozások versenyképességéhez és fenntartható fejlődéséhez. A helyi gazdaságfejlesztés sikeressége szorosan összefügg a vállalkozások fejlődési lehetőségeivel, ezért az intézkedések irányát a helyi adottságokra, a piaci trendekre és a globális gazdasági kihívásokra kell alapozni. A vállalkozások szerepe nemcsak gazdasági, hanem társadalmi szempontból is jelentős, mivel gazdasági tevékenységük támogatásával a helyi közösségek életminőségét javítják, és hosszú távon hozzájárulnak a fenntartható fejlődéshez. Mindezek alapján elmondható, hogy a vállalkozások ösztönzése, fejlesztése és erősítése a helyi gazdaság stabilitásának és növekedésének egyik legaktuálisabb feladata (Cloeke et al., 1998).

A *civilek és közösségek* aktivitása alapvető szerepet játszik a helyi gazdaságfejlesztés sikerességében. Ezek a csoportok gyakran a helyi társadalom szilárd alapját képezik, és hozzájárulnak az innovációhoz, a helyi igények felméréséhez és a közösségi összetartozás erősítéséhez. A helyi kezdeményezések, mint például közösségi vállalkozások, szövetkezetek vagy civil szervezetek, képesek hatékonyabban reagálni a helyi problémákra, mint a központi irányítás. Emellett a civilszervezetek szerepe nem csupán fejlesztési projektek végrehajtásában merül ki, hanem fontos szerveződési és információs hálózatokat hoznak létre, amelyek erősítik a helyi szereplők közötti együttműködést. Az aktív résztvevők közösségi érzést teremtenek, és támogatják a helyi identitás kialakítását, ami hosszú távon növeli a helyi gazdaság stabilitását és fenntarthatóságát. A civilek gyakran közvetítő szerepet töltenek be az önkormányzatok és a vállalkozások között, segítve az erőforrások hatékonyabb elosztását és a szükségletek pontos feltárását. A helyi közösségek bevonása ezen túlmenően növeli a projektjeik elfogadottságát, és hozzájárulhat a társadalmi kohézió erősítéséhez is. A változó társadalmi és gazdasági környezetben a civil szektor szerepe folyamatosan bővül, mivel az aktív közösségi részvétel erősíti az autonómia és a helyi adaptáció képességét. Mindezek révén a civilek és közösségek nem csupán passzív szereplőkként, hanem kulcsfontosságú aktorként járulnak hozzá a helyi gazdaság fejlődéséhez, és nélkülözhetetlenek a fenntartható hosszú távú stratégiák kialakításában (Swinburn et al., 2004).

A *kormányzati szervek* vonatkozásában jelentős szerep jut a helyi gazdaságfejlesztési folyamatok irányításának és koordinációjának elmélyítéséhez. Ezek a szervek központi és helyi szinten egyaránt részt vesznek a stratégiák kidolgozásában, a pénzügyi források allokálásában, valamint a jogszabályi keretek meghatározásában. A kormány által nyújtott támogatások, pályázatok és fejlesztési programok alapvető eszközökként szolgálnak a fenntartható gazdasági növekedés elérésében, különösen a hátrányos helyzetű térségek esetében. A kormányzati szervek szerepe nemcsak a gazdasági eszközök biztosításában, hanem a politikai irányításban és a stratégiai tervezésben is meghatározó. A jogalkotási folyamatokon keresztül képesek ösztönözni az innovációt, a vállalkozások fejlődését és a munkaerőpiaci integrációt, ezáltal támogatva a helyi közösségek fejlődését. Emellett kiemelten fontos a partnerségek kialakítása a különböző szintű szervezetek között, hogy egységes és hatékony stratégiákat valósíthassanak meg. A kormányzati szervek feladata a folyamatos értékelés és monitorozás is, mely lehetővé teszi a beavatkozások hatékonyságának nyomon követését és a szükséges

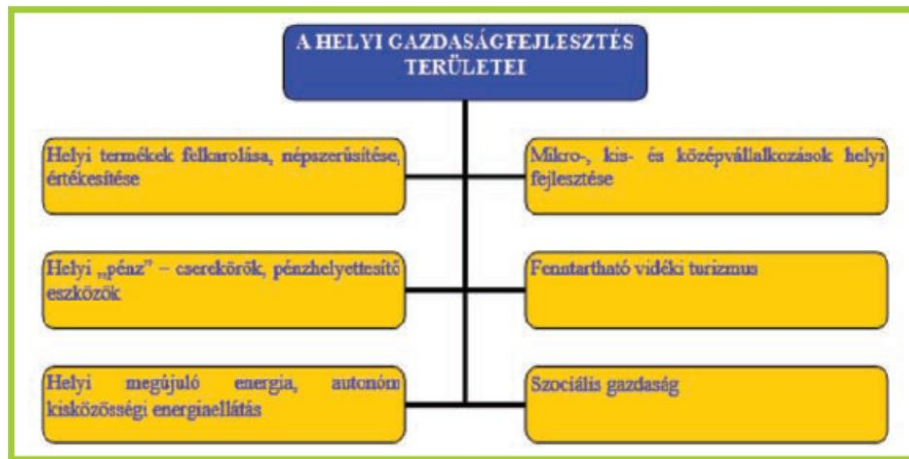
módosítások végrehajtását. Mindezek révén a kormányzati szerep jelentős mértékben meghatározza a helyi gazdaság fejlesztésének irányait, támogatási lehetőségeit és eredményességét, biztosítva a fenntartható és kiegyensúlyozott fejlődést (Káposzta, 2007, Szűcs-Káposzta, 2018).

Eszközrendszer a helyi gazdaságfejlesztésben

Az eszközrendszer a helyi gazdaságfejlesztés egyik fundamentális pillére, amely meghatározza a különböző mechanizmusok és eszközök alkalmazását a helyi gazdaság erősítése érdekében. Ez a rendszer több szinten és különféle formában valósul meg, összekapcsolva támogatási programokat, fejlesztési stratégiákat, valamint képzési és fejlődési lehetőségeket. A támogatási programok közé tartoznak az európai uniós forrásokra alapuló pályázatok, helyi költségvetési támogatások és adókedvezmények, amelyek célzottan ösztönzik a vállalkozások fejlődését, innovációját és bővülését. A rendszer rugalmassága és adaptálhatósága segít a gyorsan változó gazdasági környezethez való alkalmazkodásban, miközben biztosítja a fenntartható fejlődést és a helyi versenyképesség erősítését. Az eszközrendszer folyamatos értékelése és fejlesztése kiemelten fontos a hatékonyság növelése, s ezáltal a települések és térségek hosszú távú fejlődésének megalapozása (Káposzta et al., 2016, Tóth-Káposzta, 2021).

A *támogatási programok* a helyi gazdaság fejlesztésének egyik kulcsfontosságú eszközeként szolgálnak, lehetővé téve a helyi szereplők számára, hogy projektjeiket, fejlesztéseiket finanszírozott formában valósíthassák meg. Ezek a programok különféle pályázati rendszereken keresztül érhetőek el, melyek célzottan támogatják a gazdasági aktivitás növelését, az innovációt, valamint a munkahelyteremtést. A támogatások típusai változatosak lehetnek: vissza nem térítendő támogatások, kamattámogatott hitelek, vagy akár szubvenciók formájában nyújtott pénzügyi segítségnyújtás. A rendszer folyamatosan alkalmazkodik a gazdasági kihívásokhoz, így a jogszabályi környezet és a támogatási lehetőségek idővel bővülnek és finomodnak, hozzájárulva a fenntartható helyi fejlődéshez. E programok kiemelt hangsúlyt helyeznek a kohézióra, a kis- és középvállalkozások támogatására, valamint a társadalmi összetartás erősítésére, ezzel is elősegítve a kiegyensúlyozott, hosszú távon fenntartható gazdasági növekedést (Csurgó-Szatmári, 2019).

A *helyi fejlesztési stratégiák* az adott közösségek hosszú távú fenntarthatóságának és versenyképességének alapvető meghatározói. Ezen stratégiák kialakítása során kétségtelenül figyelembe kell venni a helyi adottságokat, azok erősségeit és kihívásait egyaránt. A sikeres fejlesztési irányelvek meghatározásához elsőként elengedhetetlen a pontos helyzetértékelés, amely magában foglalja a gazdasági, társadalmi és környezeti tényezők komplex vizsgálatát. Ennek alapján készülhetnek olyan integrált tervek, amelyek célzott intézkedéseket foglalmaznak meg a helyi vállalkozások támogatására, az infrastruktúra fejlesztésére, valamint a munkaerőpiac egyensúlyának fenntartására. A fejlesztési stratégiák egyik központi eleme a különböző szintű partnerségek kialakítása, amelyben az önkormányzatok, vállalkozások, civil szervezetek és kormányzati szervek egyaránt szerepet vállalnak. Ez a sokszereplős megközelítés lehetővé teszi a források hatékony felhasználását és az érintettek közötti szinergiák kialakítását.

3. ábra. A helyi gazdaságfejlesztés irányai

Forrás: <https://agrarium7.hu/cikkek/467-allam-globalizacio-lokalizacio-helyi-gazdasag-es-vidékfejlesztés>

A *képzési és fejlesztési programok* kiemelt jelentőséggel bírnak a helyi gazdaság hosszú távú versenyképességének erősítésében. Ezek a programok célzottan hozzájárulnak a munkaerő kompetenciáinak fejlesztéséhez, a szükséges szaktudás megszerzéséhez és naprakészen tartásához, ezáltal növelve a helyi gazdasági szereplők innovációs képességét. A stratégiai tervezés során figyelembe veszik az aktuális munkaerőpiaci igényeket, hogy a képzési kínálat pontosan illeszkedjen a helyi vállalkozások elvárásaihoz, elősegítve ezáltal a helyben rendelkezésre álló humán erőforrás hatékony kihasználását. A programok között megtalálhatók szakmai tanfolyamok, tréningek, továbbképzések, melyeket általában partnerségi együttműködésekben valósítanak meg oktatási intézmények és vállalkozások közösen. Fontos szempont, hogy ezek a kezdeményezések nem csupán az iskolarendszeren kívüli oktatásra irányulnak, hanem a munkahelyi képzések és átképzések támogatására is, így segítve a munkaerőpiaci átmeneteket (Tönnies, 1983).

Kihívások és lehetőségek

A helyi gazdaságfejlesztés során számos kihívással és lehetőséggel kell szembenézni, melyek meghatározzák a fejlődés irányát és sikerességét. Az egyik alapvető kihívás a gazdasági válságok hatásának kezelése, amelyek rövid távon csökkenthetik a helyi vállalkozások profitabilitását, csökkentve a foglalkoztatást és a gazdasági aktivitást. Továbbá a fenntarthatóság kérdése összetett feladat elé állítja a fejlesztési stratégiákat, hiszen a rövid távú gazdasági érdekek és a környezeti-szociális szempontok összehangolására van szükség. A demográfiai változások, így az elöregedés és a fiatalok elvándorlása, komoly kihívást jelentenek a munkaerőpiac stabilitására és a helyi szolgáltatások fenntartására. Ugyanakkor ezek a változások lehetőségeket is hordoznak: például a speciális szakterületeken kialakított niche gazdasági szektorok vagy az idősek igényeire szabott innovatív szolgáltatások fejlődhetnek, erősítve a helyi versenyképességet. A technológiai innováció és digitalizáció adottságai lehetővé teszik a vállalkozások számára a piaci lehetőségek sokszínűbb kihasználását, ugyanakkor kihívást jelent a megfelelő infrastruktúra kiépítése és a digitális kompetenciák fejlesztése (Kociczky et al., 2025).

Gazdasági válságok hatására a helyi gazdaság számos kihívással szembesül, amelyek jelentősen befolyásolják az adott közösség fejlődését és stabilitását. Ezek a válságok általában gyorsan és mélyrehatóan érintik a munkaerőpiacot, a vállalkozások működését, valamint a helyi infrastruktúrát és pénzügyi forrásokat. A válságok során felmerülő problémák ugyanakkor lehetőséget is teremtenek az innovációra, a helyi gazdasági szektorok megerősítésére és a fenntartható fejlődés irányába történő elmozdulásra. Ezért elengedhetetlen a rugalmasság, az adaptív stratégiák alkalmazása, valamint a támogatási rendszerek hatékony működtetése, ugyanis ezek segíthetnek a helyi gazdaság stabilizálásában és hosszú távú versenyképességének növelésében. A gazdasági válságok tapasztalata rámutat arra, hogy a helyi szereplők közötti együttműködés, a diverzifikáció és a gyors alkalmazkodás képessége kulcsfontosságú a negatív hatások enyhítésében és a gazdaság megerősítésében (Rechnitzer, 1998).

A *fenntarthatóság* kérdése alapvető jelentőséggel bír a helyi gazdaságfejlesztés hatékonysága és hosszú távú stabilitása szempontjából. Ez magában foglalja az erőforrások gazdaságos, környezetbarát és társadalmilag felelős felhasználását, biztosítva, hogy a gazdasági tevékenységek ne veszélyeztessék a környezeti egyensúlyt, ugyanakkor támogatják a helyi közösségek fejlődését. A fenntarthatóság elvének integrálása lehetővé teszi az innovatív megközelítéseket, mint például a zöld technológiák alkalmazását, azok ösztönzését, és a helyi erőforrások hatékony kihasználását. A környezeti fenntarthatóság mellett kiemelt szerepet kap a társadalmi és gazdasági szempontok összehangolása, mint például az inkluzív munkaerőpiac és a társadalmi felelősségvállalás.

A *demográfiai változások* jelentős hatással vannak a helyi gazdaság szerkezetére és fejlődésére. A népesség összetétele, a korcsoportok szerinti eloszlás, valamint a migrációs trendek alapjaiban változtatják meg a munkaerőpiac dinamikáját és a fogyasztói szokásokat. Egyfelől a fiatalabb korosztály csökkenése, illetve az előregedő lakosság kihívásként jelentkezik, mivel a munkaerő elérhetősége szűkül, és a helyi szolgáltatások, szociális ellátások iránti igények növekedhetnek. Másfelől a migrációs folyamatok, különösen a városokba bevándorlás vagy éppen a vidékről való elvándorlás, befolyásolják a helyi lakosság összetételét és a gazdasági aktivitást (Káposzta-Nagy, 2022).

Jógyakorlatok a lokális gazdaságfejlesztésben

A legjobb gyakorlatok közé tartozó helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések eredményességét számos tényező befolyásolja, így pedig a hosszú távú fenntarthatóság és a versenyképesség növelése is. Az egyik legfontosabb tényező a közösség aktív részvétele és elkötelezettsége a projektek megvalósításában, hiszen ez biztosítja az elfogadottságot és a folyamatos támogatást.

Sikeres helyi kezdeményezések példái jól szemléltetik, hogy a közösségi összefogás, innovatív megoldások és a helyi sajátosságokra való fókuszálás egyaránt kulcsfontosságú tényezők a gazdasági fejlődésben. Az ilyen kezdeményezések általában összhangban vannak a helyi adottságokkal, és képesek kihasználni a helyi erőforrásokat, miközben hozzájárulnak a munkahelyteremtéshez és a gazdasági aktivitás szinten tartásához. Sok esetben a siker a különböző szektorból származó szereplők szoros együttműködéséből adódik, ahol az önkormányzatok, vállalkozások és helyi közösségek közösen alakítanak ki hosszú távú stratégiákat, nyitva maradva az innováció és a fenntarthatóság irányába. Ezek a példák rámutatnak arra, hogy az eredményesség elsősorban a helyi igények pontos felismerésén és a hatékony erőforrás-gazdálkodáson múlik.

Véleményünk szerint a gazdasági fejlődésben tapasztalható területi eltérések kialakulását több tényező együttesen befolyásolja pl. a gazdasági szerkezetátalakítások hatása, a peremfeltételek színvonala, a kormányzat és közigazgatás együttműködésének formái, a gazdasági elképzelések össz-

hangja a helyi érdekekkel. A hazai települések esetén az önkormányzatoknak különösen nagy szerepe lehet a munkahelyteremtési tevékenységben és a gazdasági koordinációban. A fentiekből következően a helyi gazdaságfejlesztés célja az életminőség javítása. Az erős helyi gazdaság erős helyi közösséget építhet és fordítva is. Hazai vonatkozásban a *Legjobb Önkormányzati Jó gyakorlatok* programját 2008-tól hajtja végre a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége – Belügyminisztérium és számos szakmai szervezet közreműködésével. Ezáltal az önkormányzat a közösség vezetésével, lehetőségeket teremtésével és tervezéssel képes jótékony hatást gyakorolni a gazdasági tevékenység élénkítésére: a tapasztalatok alapján, ahol az önkormányzat együttműködik a helyi közösséggel, sokkal fenntarthatóbb projektek születnek. Az alábbiakban három jógyakorlatot mutatunk be dióhéjban:

1. Lomi-Lottó pályázat Kőszeg

Kőszeg városa a Coop, Tesco és más helyi szolgáltatókkal együttműködve hozta létre a Lomi-Lottót, ahol a lakosság az általa leadott lomért cserébe egy speciális szelvényt kap, amelyekkel sorsoláson vettek részt, így vásárlási utalványokat nyerhettek. Ezáltal jelentős mennyiségű hulladékot sikerül összegyűjteni, többet, mint, amit a szolgáltató be tudott gyűjteni az adott évben a hagyományos módon (www.töosz.hu).

2. Pedibusz Gödöllő

Gödöllő városban alapproblémaként jelentkezett, hogy az iskolák 10-20 perces gyaloglással elérhetőek, de az egyre növekvő autóforgalom csökkentette a biztonságot, így ennek következtében egyre kevesebb gyerek járt gyalog. A Sétáló iskolabusz program keretében szervezeten juthatnak el a gyerekek gyalogosan, kísérelve az iskolába. A kísérők általában helyi nyugdíjasok (pl. helyi joga klub tagjai, nyugdíjas pedagógusok). A program keretében a gyerekek pontokat gyűjtenek, amelyeket beválthatnak. Ha esik az eső, akkor dupla pontot kapnak. A program pozitív hatásával van közösségépítésre és a nyugdíjasok elmagányosodásán is segít, a tanítást is könnyebbé teszi. Az elmúlt években 52 gyerek járt a pedibusszal, mely létszám napjainkra már növekvő tendenciát mutat. A lépésszámokat is nyomon követik, amely jól mutatta a projekt eredményeit. Már Szadán és Pencen is elindult a Pedibusz program, amely a fenntartható közlekedést népszerűsíti a gyerekek körében több településen (www.töosz.hu).

3. Gondoskodó Közösségek – Nemzetközi projekt

A Diakonie Baden vezetésével a Duna régió kilenc országából 25 partner részvételével 2025 év elején indult "Gondoskodó közösségek" projekt célja, hogy javítsa az ápolásra szoruló emberek életminőségét a Duna régió vidéki és városi területein. A nemzetközi projekt a Duna régió országaiból érkező szakemberek közös munkája alapján valósul meg a szociális innovációért. Alapvető célként jelenik meg a gondoskodó közösségek kialakítása, amelyek támogatják az időseket, a rászorulókat és erősítik a közösségi összetartozást. A tevékenységek körében szakmai találkozók, transznacionális innovációs programok és hírlevelek segítségével történő tudásmegosztás is szerepel (<https://www.töosz.hu>).

A *nemzetközi példák* mutatják, hogy a helyi gazdaságfejlesztési stratégiák különböző kihívásokra és lehetőségekre adott válaszokat, amelyek adaptálhatók a helyi sajátosságokhoz. Észak-Amerikában,

például, az innovatív városi kezdeményezések, mint a szakterületi inkubátorházak és közösségi finanszírozási platformok, hatékonyan segítik a helyi vállalkozások növekedését, miközben a partnerségi együttműködések erősítése révén a különböző szereplők közötti szinergiák kiaknázására is sikerrel építenek. Európában, több mint tíz évvel ezelőtt, a regionális fejlesztési programok célként fogalmazták meg az infrastruktúra fejlesztését, a munkaerő-piaci mobilitás javítását és a helyi vállalkozási környezet erősítését, aminek eredményeként számos esetben sikerült a lokális versenyképességet növelni. Ázsiai országokban például kiemelt hangsúlyt kap a technológiai innováció és a kis- és középvállalkozások támogatása, melyekhez jó gyakorlatként a részvételi tervezést alkalmazzák, így a helyi lakosság véleménye alapján alakulnak ki a fejlesztési irányok.

Jövőbeli kilátások

A jövőbeli kilátások izgalmas lehetőségeket és kihívásokat tartogatnak a helyi gazdaságfejlesztés területén, amelyeken a fenntarthatóság, innováció és technológiai fejlődés lesznek a központi tényezők. A tendenciák előrejelzése azt mutatja, hogy a digitális átállás és az innovatív vállalkozási modellek szerepe jelentősen növekedhet, hozzájárulva a helyi versenyképesség erősítéséhez. A technológiai fejlődés lehetővé teszi okos városok, digitális szolgáltatások fejlesztését és a gazdasági folyamatok hatékonyabb irányítását, ezáltal növelve a helyi vállalkozások innovációs képességét. Emellett a fenntarthatóságra irányuló politika és a környezetbarát megoldások integrálása a gazdasági stratégiákba hosszú távon biztosíthatja a helyi gazdaság stabil növekedését. A demográfiai változások figyelembevétele különösen fontos, hiszen a fiatal munkaerő vonzása és a lakosság öregeodése változtatásokat igényel a munkaerőpiaci és szolgáltatási struktúrákban. A politikai irányvonalak, például a decentralizáció és a közösségi kezdeményezések támogatása, meghatározó szerepet játszanak a fejlődési pályák kijelölésében. A helyi közösségek és vállalkozások aktív részvétele, valamint az önkormányzatok és kormányzati szervek közötti partnerségek erősítése különösen fontos a sikeres jövőbeli stratégiák megvalósításában. Összességében a helyi gazdaságfejlesztés egy folyamatos adaptációs és innovációs folyamat, amely a jövőben a technológiai trendek, politikai irányok és a társadalmi változások integrált figyelembevételével valósul meg, ezáltal biztosítva a fenntartható és versenyképes lokális gazdaságokat a globális kihívások közepette.

Összefoglalás

A helyi gazdaságfejlesztés komplex rendszerként értelmezhető, amely számos tényező egymásra hatásán alapul. A fejlődés alapja elsősorban az infrastruktúra fejlesztése, amely megkönnyíti a vállalkozások működését és növeli a régió vonzerejét. A munkaerőpiac dinamikája meghatározza az intézményi támogatottságot, az oktatás és képzés révén biztosítva a helyi munkaerő alkalmazkodóképességét. A vállalkozási környezet kialakítása, a jogszabályi feltételek, az adminisztráció egyszerűsítése szintén kulcsfontosságú a kedvező működési feltételek megteremtésében. A pénzügyi források szerepe kiemelkedő, hiszen a támogatási programok, pályázatok és helyi fejlesztési stratégiák lehetővé teszik a beruházásokat, innovációt és a fenntartható növekedést.

A szereplők szoros együttműködése elengedhetetlen: az önkormányzatok irányt mutatnak, a vállalkozások hozzájárulnak a helyi gazdaság dinamizmusához, miközben civilek és közösségek konzorciumként támogatják a helyi fejlődést. A kormányzati szervek pedig szabályozóként, támogatási rendszerként szolgálnak, biztosítva az összhangot és a koordinációt. Az idő múlásával a helyi gazdaságfejlesztés módszerei és eszközei folyamatosan változnak, az innovációs trendek, a technoló-

giai fejlődés és a nemzetközi példák alkalmazása révén. Ez a folyamat erősíti a régió versenyképességét, ösztönzi a vállalkozásokat a piaci lehetőségek kihasználására, miközben kihívásokkal is szembesül, például gazdasági válságok, fenntarthatósági kérdések vagy demográfiai változások formájában.

A sikeres példák és a jövőbe vetített stratégiák hozzájárulnak a fenntartható fejlődéshez, ugyanakkor szükség van folyamatos innovációra és adaptációra a folyamatos fejlődés érdekében. Összességében a helyi gazdaságfejlesztés dinamikus, komplex rendszer, mely hosszú távon hatékonyan tud hozzájárulni a régió fejlődéséhez és versenyképességéhez.

Hivatkozott források

- Bajmócy, P. (2002): A „vidéki” szuburbanizáció Magyarországon, Pécs példáján. *Tér és Társadalom*, 14(2–3), 323–330. <https://doi.org/10.17649/TET.14.2-3.600>
- Bell, D. (2006): Variations on the rural idyll. In: P. Cloke – T. Marsden – P. Mooney (eds.) *Handbook of rural studies*. London: Sage. 149–160. <https://doi.org/10.4135/9781848608016.n10>
- Caftanzoglou, R. – Helen, K. (1997): Cultural identities and integration in rural Greece. *Sociologia Ruralis*, 37(2), 240–254. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.1997.tb00048.x>
- Cloke, P. – Mark, G. – Paul, M. (1998): Inside looking out, outside looking in. Different experiences of cultural competence in rural lifestyles. In: Boyle, P. – K. Halfacree (eds.) *Migration into rural areas: theories and issues*. Chichester: Wiley. 134–150.
- Cloke, P. – Martin P. – Nigel T. (1998): Class, colonisation and life style strategies in Gower. In: Boyle, P. – K. Halfacree (eds.): *Migration into rural areas: theories and issues*. Chichester: Wiley 166–185.
- Csurgó, B. – Szatmári, A. (2019): Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás
- G. Fekete, É. (2005): A kultúra funkciói a helyi stratégiákban. – VII. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged, 2005 alapján. http://www.shp.hu/hpc/userfiles/knye/2005_g._fekete.rtf
- Gondoskodó Községek hírlevél (2025): <https://töosz.hu/news/1081/73/Megjelent-a-Gondoskodo-Kozossegek-hirlevele-magyar-nyelven-is-elérhető/>
- Goverde, H. – Henk, de H. (2002): The politics of rural development. In: K. Halfacree – I. Kovách – R. Woodward (eds.) *Leadership and local power in European rural development*. Aldershot: Ashgate. 33–59.
- Helyi gazdaságfejlesztés stratégiai tervezéssel történő ösztönzése, ENSZ Habitat program. <http://www.unhabitat.org/pmss/getPage.asp?page=bookView&book=1922>
http://misc.meh.hu/binary/5533_kar_csony_lgy_jav.doc
- Káposzta, J. (2007): Regionális gazdaságtan. SZIE Kiadó, Gödöllő, 2007.
- Káposzta, J- Nagy, H. (2022): The Major Relationships in the Economic Growth of the Rural Space. *European Countryside*, 14(1), 67–86. <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0004>
- Káposzta, J. – Ritter, K. – Nagy, H. (2016): Local Economic Development in Transition Economies: A Tool for Sustainable Development of Rural Areas. In V. Erokhin (Ed.), *Global Perspectives on Trade Integration and Economies in Transition* (pp. 281–298). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-0451-1.ch014>
- Kocziszly, Gy. – Kincses Á. – Jakobi Á. – Vinogradov, Sz. (2025): Az ipari termelékenység területi egyenlőtlenségei Magyarországon, online függelék, *Közgazdasági szemle*, 72(11), 1082–1108. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2025.11.1082>

- Lengyel, I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lőrinc, B. – Káposzta, J. (2024): Az alacsony presztízsű foglalkoztatottak térbeli eloszlásának összefüggései Magyarországon, 2011–2022. *Tér és Társadalom*, 38(3), 34–56. <https://doi.org/10.17649/TET.38.3.3548>
- Ploeg, Jan D. van der – Henk, R. (2000): Impact and potential: a comparative review of European rural development practices. *Sociologia Ruralis*, 40(4), 529–543. <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00165>
- Ray, C. (1998): Culture, intellectual power and territorial rural development. *Sociologia Ruralis*, 38(1), 3–21. <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00060>
- Rechnitzer, J. (1998): A területi stratégiák. Dialog Campus, Budapest-Pécs.
- Ricz, J. (2009): A fejlődés új paradigmája: elmélet és gyakorlat, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Swinburn, G.–Goga, S.–Murphy, F. (2004): A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve.
- Szűcs, A. – Káposzta, J. (2018): A Gyöngyösi járás településeinek komplex fejlettségi rangsora és dinamikája. *Területi Statisztika*, 58(5), 489–504. <https://doi.org/10.15196/TS580503>
- Tóth, T. – Káposzta, J. (2021): Successful Management of Settlements to Boost Rural Development. *European Countryside*, 13(4), 819–833. <https://doi.org/10.2478/euco-2021-0044>
- Tönnies, F. (1887, magyarul 1983): Község és társadalom. Budapest: Gondolat

Szerző(k)

Káposzta József

ORCID [0000-0002-1239-8541](https://orcid.org/0000-0002-1239-8541)

CSc (közgazdaságtudomány)

egyetemi tanár

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet,
Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

E-mail: kaposzta.jozsef@uni-mate.hu

Némediné Kollár Kitti

ORCID [0000-0003-4368-3932](https://orcid.org/0000-0003-4368-3932)

PhD

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet,
Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

E-mail: nemedine.kollar.kitti@uni-mate.hu

A műre a Creative Commons4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:

CC-BY-NC-ND-4.0

This work is licensed under a

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Civil szerveződések vidékfejlesztési összefüggései – az önkéntes tűzoltó egyesületek határon átvélő együttműködéseinek hatása a határmenti térségre a Felső-Dunamentén

Pelt Ilona, Ritter Krisztián

Összefoglalás

Az önkéntes tűzoltó testületek mint civil szervezetek, több mint 150 éve szolgálják közösségünket, függetlenül attól, hogy milyen a társadalmi és a politikai berendezkedés. Határon innen vagy túl a szellemiség ugyanaz, védeni és menteni az emberi javakat. Az önkéntes tűzoltóság azon túl, hogy a saját helyi közösségek védelmére összpontosít, fontos szerepet tölt be a közösségfejlesztési programokban is. A bácskai falvakban ezek a szervezetek voltak azok, akik az 1800-as évek végén és az 1900 évek elején az önszerveződést és társadalmi élet alapjait tették le a helyi közösségekben. Tevékenységük szerteágazó volt, művelődési esteket tartottak, sporteseményeket szerveztek és fúvószenekarokat alapítottak. Az évek során bajtársi szövetségek alakultak a szomszéd települések között. Az egyesületek vezetői és tagjai közös programokon, versenyeken vettek részt. Határon átvélő együttműködés az 1960-as évek második felében kezdődött, ami a jó szomszédsági viszonyoknak köszönhetően egyre hatékonyabbá vált a határmenti települések között. A primer kutatásunk célja az volt, hogy az általunk lehatárolt térségben működő önkéntes tűzoltó egyesületek helyzetét és hatását felmérjük. A kutatási eredmények szerint, a szerb-magyar határon átvélő együttműködés, a szervezetek közötti kapcsolatépítés elősegíti a sikeres részvételt az uniós pályázatokon (a két ország között a zöldhatárt a Gemenci erdő és a Felső-Dunamente alkotja) és ez javítja térségi szintű ellátást, a térségben élők jólétét. Javaslatként megfogalmazódott egy közös térségi együttműködés: együttes közös riasztás nagyobb tűz, illetve katasztrófa esetén, továbbá vészhelyzet esetén az országhatár könnyebb átjárhatóságára lenne szükség a kutatás tapasztalatai szerint.

Kulcsszavak: Civil szervezetek, Vidékfejlesztés, Határon átvélő együttműködés

JEL: R11, R20, R58, Z00, H75

Rural development aspects of NGOs – the impact of cross-border cooperation of Voluntary Fire Brigades in border area of the Upper Danube micro region

Abstract

Volunteer Fire Brigades, as civil organizations, have been serving our communities for more than 150 years, regardless of the prevailing social and political systems. On either side of the border, the spirit remains the same: to protect and rescue human lives and property. Beyond focusing on the protection of their local communities, volunteer fire services also play an important role in community development programs. In the villages of Bačka, these organizations laid the foundations of self-organization and social life in local communities at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. Their activities were diverse: they organized cultural evenings, sports

events, and founded brass bands. Over the years, fraternal alliances were formed between neighboring settlements. The leaders and members of the associations participated in joint programs and competitions. Cross-border cooperation began in the second half of the 1960s and, thanks to good neighborly relations, became increasingly effective among border settlements. The aim of our primary research was to assess the situation and impact of the Volunteer Fire Associations operating in the region we defined. According to the research results, Serbian–Hungarian cross-border cooperation and relationship-building among organizations facilitate successful participation in European Union funding programs (the green border between the two countries is formed by the Gemenc Forest and the Upper Danube region), which improves regional-level services and the well-being of the people living in the area. As a recommendation, a joint regional cooperation was proposed: a coordinated alert system in the event of major fires or disasters, as well as the need for easier border crossing in emergency situations, based on the experiences of the research.

Keywords: NGOs, Rural development, Cross-border cooperation

JEL: R11, R20, R58, Z00, H75

Bevezetés

A határmenti térségek sajátosságait vizsgálva Rechnitzer (2010) kiemeli, hogy ezek a területek egy-szerre hordozzák a perifériakusság és a kapcsolódás lehetőségét. A fejlődési pályák nagyban függenek attól, hogy a helyi szereplők – köztük a civil szervezetek – képesek-e kihasználni a határon átnyúló együttműködésekben rejlő lehetőségeket. Kollár (2010) kutatásai rámutatnak arra, hogy a határ menti régiók nem pusztán periférikus térségek, hanem olyan kapcsolódási zónák, ahol az intézményi, gazdasági és társadalmi hálózatok sűrűsége meghatározó tényezővé válik a fejlődési pályák alakulásában.

A határmentiség önmagában nem jelent hátrányt, sőt előnyt is jelenthet a társadalmi – gazdasági fejlődés szempontjából. Nyugat-Európában ezeket a térségeket pozitívan diszkriminálták (pl. kultúra, oktatás támogatása), míg Kelet-Európában, így Szerbiában is inkább a negatív diszkrimináció jellemző. A határok szerepe nemzetpolitikai szempontból különösen fontos Magyarországon, főként ott, ahol jelentős magyar kisebbség él a szomszédos országokban (Riczy, 2018).

Az EU által létrehozott Európai Területi Együttműködés (ETE) és más fejlesztési eszközök segítik a határ menti térségek fejlődését. Az együttműködés célja, hogy társadalmi gazdasági, környezeti és kulturális kérdésekre közösen reagáljanak a határtérségek közösségei. Ez elősegíti a foglalkoztatást, a gazdasági növekedést, a kereskedelmet és a társadalmi kohéziót. Az együttműködések támogatják a térségi kiegyenlítődést, főleg az EU keleti bővítése óta. Ugyanakkor a külső határok térségei – bár részesülnek támogatásban – kevésbé fejlődtek, mivel célként gyakran inkább a kapcsolatok kiépítését és nem a közvetlen fejlesztést jelölték meg (Nagy, 2020).

Magyarországon a vidékfejlesztés mérföldköveit 1990–2020 között Finta (2020) öt ciklusban határozta meg:

- Rendszerváltás utáni időszak (1990–1998);
- A területfejlesztési törvény megalkotásától az uniós csatlakozásig (1998–2004);
- Az AVOP LEADER helyi akciócsoportok kezdeti működése (2004–2006);
- A negyedik és az ötödik mérföldkövet a programozási időszakokhoz köti (2007–2013, illetve 2014–2020).

Ha párhuzamot húzunk Magyarország és Szerbia között, megközelítőleg 10 év lemaradásról beszélhetünk. Szerbiában 2000-ben történt meg igazán a rendszerváltás. Ekkor ért véget Slobodan

Milošević rezsimjének korszaka. Az imént felsorolt mérföldkövek közül a 2004-2006 közötti időszakot ragadhatjuk ki, mert ekkor alakult ki az önkormányzati vezetők szélesebb együttműködése Magyarországon. A két ország között újrakezdődött az együttműködés a határon átnyúló Interreg IPA pályázatoknak köszönhetően. Ebben az időszakban több magyarországi szakértő érkezett Vajdaságba és képzéseket tartott. A képzések célja többek között a helyi humánerőforrás fejlesztése, a helyi erőforrások feltérképezése. Három nyugat - bácskai falu (Gombos, Doroszló, Szilágyi) elkészítette a településfejlesztési tervét. Megkezdődött a felkészülés a határon átvélő uniós pályázatokra, lehetőségekre. 2005-ben Szerbia még nem rendelkezett átfogó jogszabályi kerettel, amely lehetővé tette volna a helyi közösségek közötti intézményesített együttműködést. A jogi háttér hiányosságai ellenére 2006-tól kezdődően megfigyelhető a kistérségi társulások számának növekedése, amelyek célja a területfejlesztési, gazdasági és szociális együttműködés előmozdítása volt. Ezek a társulások fontos szerepet töltek be a regionális kapacitások megerősítésében, valamint a határon átnyúló és interkommunális projektek előkészítésében, az érintett területek átfogó vidékfejlesztésében. Utóbbi Muhi (2020) szerint egyben a területi kohézió erősítésének eszköze is, amely hozzájárul a térségi egyenlőtlenségek mérsékléséhez, valamint – témánk szempontjából kiemelten – a helyi közösségek önszerveződési és érdekérvényesítési képességének növeléséhez a többszintű politikai rendszerben. A közösségi önszerveződés és a vidékfejlesztés közötti összefüggéseket Kulcsár és társa is (2011) hangsúlyozzák.

A 2007–2013 közötti időszakban különösen hátrányos helyzetbe az 500 fő alatti települések kerültek. Ekkor jött létre a falu – és tanyagondnoki hálózat (Finta, 2020). Ezt a programot a Vajdaságban a Concordia Minoritatis Hungaricae iroda koordinálja 2015 novemberétől. Jelenleg 22 falugondnok dolgozik a régióban, 18 önkormányzat területén, 57 településen. Erről a programról elmondható, hogy meghozta a várt eredményt. A magyarországi közfoglalkoztatási programról Finta (2020) azt írja, hogy átmeneti kényszermegoldás. Ezzel nem teljesen értünk egyet, mert véleményünk szerint ez számos esetben több szempontból is egy jó intézkedés volt. A program kitörési lehetőséget adott a többszörösen hátrányos helyzetűeknek, és a szociális szakadékokat enyhítette az adott településen. Ma Vajdaságban véleményünk szerint a legnagyobb probléma a szociális helyzetűek felzárkóztatása a munkavállalók közé. A községek közötti fejlettségi különbségek egyik oka az is, hogy a kistelepüléseken idős és szociálisan hátrányos helyzetűek élnek, ami miatt a fejlesztési szint esik, miközben a városok egyre inkább felszívják a fiatal értelmiséget és dinamikusabban fejlődnek. Ebből kifolyólag a fejlettségi szakadék igen jelentős. Ezt a problémát a szakpolitika egyedül, uniós források nélkül nem fogja tudni megoldani. A Vajdasági fejlesztési tervben erről így írnak: A hatékony regionális politika megvalósításának legnagyobb akadálya az intézményi és strukturális fejletlenség. Emellett nincs egységes nemzeti stratégiai dokumentum, amely irányt adna a regionális fejlődésnek. Az EU-hoz való csatlakozás a leghatékonyabb eszköz a regionális politika számára, mivel ez munkahelyteremtést és gazdasági növekedést, valamint életminőség javulást

A kutatási területünk (Baja-Zombor tengely), Magyarországon több szállal Bács-Kiskun vármegyéhez kapcsolódik. A szerbiai oldalon az adatokat Vajdaság területéről gyűjtöttük be. A határmenti vidék magába foglalja Baját és Zombort is. A kijelölt térségnek az az egyik sajátossága, hogy az egykori (1802-1920) Bács-Bodrog vármegye központja Zombor volt (1. ábra). A XX. század viharos időszakában (közte a Délvidék 1920-as elcsatolása), a határvonalak új megrajzolásával, Zombor elvesztette központi szerepét, miközben Baja határmenti területté vált.

1. ábra. A korábbi Bács-Bodrog Vármegye térképe

Forrás: <https://72varmegye.eu/>

A demográfiai adatok alapján az első nagy betelepítés erre a területre a második világháború után kezdődött Likából. A nemzetek közötti viszony igen terhes volt, hiszen megbomlott a demográfiai egyensúly számos településen. Az 1. táblázat a demográfiai adatok változását szemlélteti Zombor Város területén 1910–2022 között.

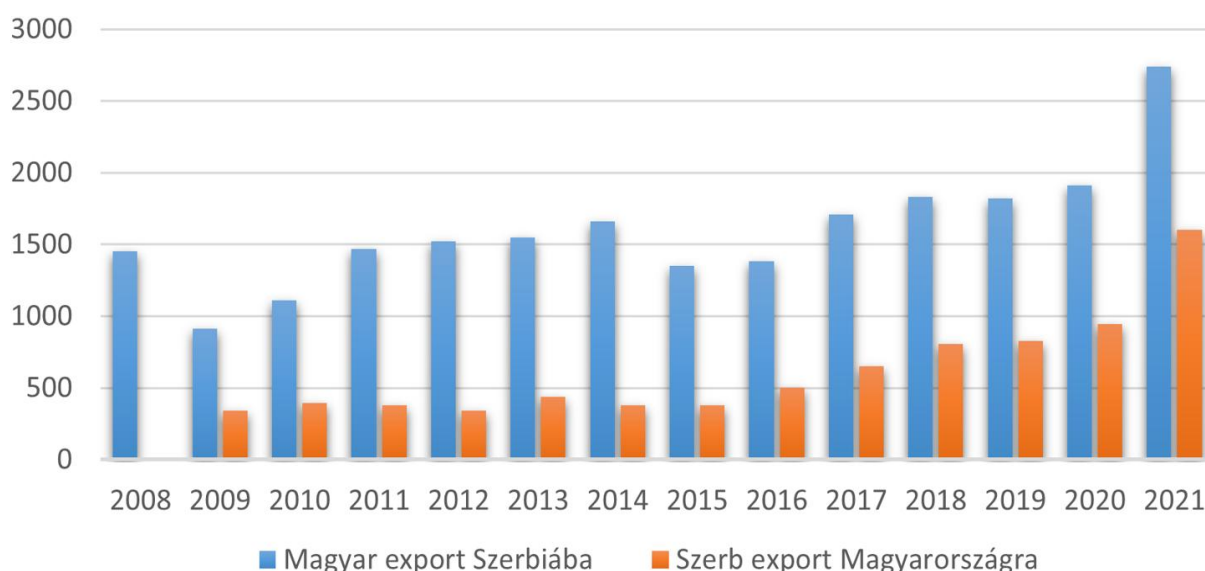
1. táblázat. Zombor lakossági összetétele nemzetiségek szerint, 1910–2022 (fő/%)

Lakosok (fő)	1910		2002		2011		2022	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Összesen	30 593	100	51 471	100	47 623	100	41 814	100
Szerb	11 881	38,8	32 988	64	32 180	67,5	28 092	67,2
Magyar	10 078	32,9	3 743	7,2	2 851	5,98	1923	4,55
Horvát	6 234	20,3	3 197	6,2	2 863	6,01	2140	5,12
Bunyevác	n.a.	n.a.	2 222	4,3	1 629	3,42	1087	2,60
Német	2 181	7,12	n.a.	n.a.	291	0,61	n.a.	n.a.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal adatai alapján, saját szerkesztés, 2025

Egy alulról jött kezdeményezés 1966-ban hasznosnak bizonyult a vizsgálandó területen élőknek, mégpedig, hogy Zombor és Baja között testvértelepülési megállapodás született. Ebben az időszakban Zombor közigazgatásához tartozó magyarlakta települések felvették a kapcsolatot a magyarországi szomszédos, hasonló típusú és nagyságú falvakkal. A kapcsolatok elsősorban kulturális, oktatási, civil, illetve sporteseményekre terjedtek ki. Ez a fajta együttműködés a lehatárolt térségben zökkenőmentesen működött egészen a 1990-es évekig. Jugoszlávia szétesése, a polgárháború következménye, hogy a kisebbségek újra háttérbe szorultak. A szerbek nemzeti öntudatra ébredtek,

és ez megnehezítette a magyarság felvállalását ebben az időszakban. A 2000-es évek hozták meg a változást. Megalakult a Magyar-Szerb Kisebbségi Vegyes Bizottság, majd az igazi áttörést a magyar-szerb viszonyban 2013 hozta, amikor hivatalosan is megbékélt a két nemzet egymással. Ennek köszönhetően sorra alakultak a vegyes bizottságok, megkezdődött a gazdasági élet fellendítése, a közös stratégiai programok és projektek elfogadása és kidolgozása. A vajdasági magyar közösségek terület- és gazdaság- fejlesztési stratégiája és akcióterve lehetőséget nyújtott a szülőföldön való boldoguláshoz. A javuló magyar-szerb nemzetiségi kapcsolatok a két ország közötti külkereskedelem alakulásán is érezhetők (2. ábra).

2. ábra. A szerb-magyar külkereskedelem alakulása, 2008–2021 (millió USD)

Forrás: <https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2024/09/magyar-szerb-kapcsolat-belgrad-vallalkozas>

A 2000-es évek elején a határmenti fejlesztések Észak-Bácskára összpontosultak, így a nyugat-bácskai régióban nem történt nagyobb infrastrukturális beruházás. A térség autópálya és gyorsvasúti fejlesztés nélkül maradt. Ez szociális és gazdasági hátrányokat hozott ennek a térségnek. 2017-ben történt az első komolyabb határon átvéelő infrastruktúrát fejlesztő stratégiai projekt kidolgozása és megvalósítása: a Zombort és Baját összekötő út szélesítése és újra aszfaltozása a béregi határátke-lőig, illetve ezzel az úttal párhuzamosan a magyar oldalon a Hercegszántó és Baja közti útszakasz tervdokumentációjának elkészítését vállalták. Ez a régióknak fontos stratégiai projektje, amit a két ország Kormánya határozott meg. Ilyen még a Béreg és Hercegszántó határátke-lő megnagyobbitása és átkategorizálása teherforgalom részére. A határon átvéelő együttműködés véleményünk szerint mindenképpen elősegíti az érintett régiókban a fejlődést.

A regionális és helyi kérdések különösen fontosak, amikor a civil szervezetek, valamint az állam és az önkormányzatok kapcsolatát vizsgáljuk. Kelet-Európában ezek a kapcsolatok másképp mű-ködnnek, mint Nyugat-Európában, ahol jobban elkülönül az önkéntes, közösségi célokat szolgáló munka, és az egyéni érdeklődés alapján létrejövő civil szerveződések világa.

A világ számos országában a tűzoltóságok önkéntesek irányítása alatt működnek. Németország példáján keresztül vizsgálja ezt a kérdést Freis és Walter (2024). A tanulmány rámutat arra, hogy az önkéntes tűzoltók elvárják, hogy munkájukat az állampolgárok, a politikusok és a közigazgatási tisztviselők elismerjék, és azt megfelelően értékeljék mind személyes szinten (anyagi és nem anyagi jellegű elismerés formájában), mind pedig a megfelelő működési feltételek biztosításával.

Az önkéntes tűzoltó egyesületek a civil társadalom fontos intézményei, amelyek jelentős szerepet töltenek be a helyi közösségek társadalmi tőkéjének erősítésében. Ez a társadalmi tőke olyan hálózatokból, normákból és bizalmi kapcsolatokból áll, amelyek elősegítik az együttműködést a közösségekben (Putnam et al., 1993), és amely különösen a hátrányos helyzetű térségek fejlesztése esetén lehet fontos erőforrás (ld. Obádovics et al., 2012). A civil szervezetek – köztük az önkéntes tűzoltó egyesületek – hozzájárulnak mind a közösségen belüli kapcsolatok (bonding social capital), mind a közösségek közötti kapcsolatok (bridging social capital) kialakulásához (ld. erről bővebben Woolcock, 2001).

Az önkéntes munka, az öntevékenység és a jótékonyág segít a társadalmi szükségletek kielégítésében és a szociális problémák megoldásában. Emellett az emberek számára lehetőséget ad arra is, hogy megtalálják a helyüket a társadalomban, és erősítsék belső egyensúlyukat. A sok közösségi kezdeményezés élő társadalmi kapcsolatokat jelez, míg ezek hiánya a társadalom széthullására utalhat (Kuti, 1998). Az önkéntesség szerepét a vidéki közösségekben Hustinx és Lammertyn (2003) az állami feladatok kiegészítéseként értelmezik. Az önkéntes tűzoltó egyesületek tipikus példái annak, amikor a civil szerveződés nemcsak társadalmi, hanem közszolgáltatási funkciót is betölt. Magyarországon és a környező országokban az önkéntes tűzoltó egyesületek működését Vizvári (2015) a helyi önszerveződés egyik legerősebb formájaként írja le, amely egyszerre járul hozzá a közbiztonsághoz és a közösségi identitás erősítéséhez. Határmenti térségekben ezek a szervezetek gyakran nemzetközi kapcsolatokat is ápolnak, amely tovább növeli a térség társadalmi tőkéjét. Káposzta szerint a periférikus és határmenti térségek fejlődési lehetőségei nagymértékben függenek attól, hogy a térségben milyen mértékű az intézményi és közösségi együttműködés, valamint, hogy a helyi szereplők mennyire képesek integrálódni a regionális folyamatokba (Káposzta, 2016). E térségekben a civil szervezetek – köztük az önkéntes alapon működő egyesületek – gyakran nem csupán kiegészítő szereplők, hanem a helyi társadalmi kohézió és a közszolgáltatások fenntarthatóságának kulcselemei. A civil szervezetek vidékfejlesztésben betöltött szerepét Farkas (2021) kutatásai a társadalmi tőke fogalmán keresztül értelmezik. A társadalmi tőke – mint bizalom, a normák és az együttműködési hajlandóság összessége – alapvetően befolyásolja a helyi közösségek alkalmazkodóképességét és fejlesztési potenciálját. Határmenti térségekben ez különösen fontos, mivel az eltérő intézményi és kulturális környezet ellenére megvalósuló együttműködések erősítik a közösségek rezilienciáját. Farkas és Kolta (2019) empirikus vizsgálatai rámutatnak arra, hogy a magyar és szomszédos országok vidéki településein azok a közösségek bizonyulnak sikeresebbnek, ahol a civil szervezetek aktívan részt vesznek a helyi fejlesztési folyamatokban. Ezek a szervezetek nemcsak a társadalmi részvételt erősítik, hanem hidat képeznek az önkormányzati és nemzetközi fejlesztési szintek között. Ez a megközelítés jól alkalmazható az önkéntes tűzoltó egyesületek vizsgálatára is, amelyek egyszerre töltenek be közbiztonsági, közösségsszervezői és civil funkciókat.

Potluka és társai (2026) a civil szervezetek szerepét vizsgálták a Felső Rajna határrégióban (Franciaország, Németország és Svájc). A kutatása rámutat arra, hogy a civil szervezetek fontos szerepet töltenek be a társadalmi tőke és a közösségi kapcsolatok kialakításában, amelyek elősegítik a határmenti együttműködések fejlődését és hozzájárul a regionális integráció erősítéséhez.

A civil szervezetek helyzetével és szerepével a nyugat-bácsi régióban 2000-es évek elején kezdtünk foglalkozni. Az évek során azt a következtetést vontuk le, hogy az önkéntes tűzoltó egyesületek meghatározó szerepet töltenek be a közösségekben. Fontos mozgatórugói egy-egy település mindennapjaiban. Nem csak akkor aktívak, amikor tűz van, vagy katasztrófahelyzet alakul ki, hanem a hétköznapiakban is serényen dolgoznak a közjóért, együttműködve önkormányzattal és civil szervezetekkel egyaránt. A történelem során szinte minden településen volt egy nagyobb tűzeset, amely az embereket arra készítette, hogy megalapítsák a saját egyesületüket, tűzvédelem céljából. A bajai és a zombori Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1872-ben alakult meg. A működésükhöz szükséges

forrásokat általában önkéntes adományokból fedezték. A városok minimális összeggel támogatták őket. A falusi egyesületek nagyrésze az 1900-as évek elején alakult meg, polgári kezdeményezés által. Magyarországon 1945 októberében megszüntették az önkéntes tűzoltó egyesületeket. Azokat és a megyei szövetségeket Tűzoltó Őrsök váltották fel. Ezeket a szervezeti egységeket az Országos Tűzoltóparancsnokság felügyelte. A rendszerváltásig még több ízben változtatták a szervezeti egységet és az irányító hatóságot. Az első határon átvélő együttműködés a rendszerváltáskor, az 1990-es években kezdődött, amikor a németországi testvértelepülés három tűzoltókocsit ajándékozott a bajai Hivatásos Tűzoltó Egyesületnek.

Szerbiában önkéntes tűzoltó egyesületet három tag tud alapítani egy adott településen. az egyesületek önálló jogi személyek, és az érdekképviselőjük a községi vagy városi önkéntes tűzoltó szövetség, amelyek tagjai a vajdasági szövetségnek és a köztársasági önkéntes tűzoltó szövetségnek. Abban az esetben, ha egy községben csak egy településen van önkéntes tűzoltó egyesület, az a szomszédos községi szövetséggel tud községszintű szövetséget alapítani. Az önkéntes tűzoltó egyesületek támogatását a szövetségeken keresztül biztosítja az állam (Zakon o dobrovoljnom vatrogastvu, 2018). Vajdaságban 210 egyesület működik. Zombor város önkéntes tűzoltó szövetségéhez tizenegy egyesület tartozik (Bácsgyulafalva, Bezdán, Béreg, Doroszló, Gádor, Nemesmilitics, Regőce, Küllőd, Sztapár, Őrszállás, Monostorszeg). A testületeknek van határon átvélő kapcsolata. A külföldi (Magyarország, Horvátország, Szlovénia) kapcsolatoknak köszönhetően tudtak használt felszereléshez jutni az elmúlt években.

Anyag és módszer

A fentiekhez kapcsolódó kutatásunk célja, hogy feltérképezzük Baja és Zombor testvértelepülések, valamint a határmenti falvak önkéntes tűzoltó egyesületeinek az együttműködési lehetőségeit, térségi hatásait. Arra összpontosítunk, hogy azonosítsuk azokat a közös érdekeket, kihívásokat és jó gyakorlatokat, amelyek elősegíthetik a határon átnyúló biztonsági és közösségi kapcsolatok erősítését. Célunk továbbá, hogy javaslatokat dolgozzunk ki a jövőbeni közös képzésekre, gyakorlatokra.

A szakirodalom elemzésekor nemzetközi, magyarországi és szerb forrásokat is felhasználtunk. Szerbiában a közigazgatás másképpen működik, mint az Európai Unióhoz tartozó országokban: decentralizáció helyett központosított rendszerről beszélhetünk. Nincsenek lehatárolt kistérségek, miközben Vajdaságot egy régióként tekintik az országon belül. Ebből adódóan történelmi meghatározottság alapján választottuk ki a kutatási térséget, amely magába foglalja a gemenci erdőt és a Felső-Dunamelléket, amely valójában egy egész volt a történelmi Magyarország idején.

A kutatás feltáró jellegű kvalitatív vizsgálat, amely interjúk segítségével vizsgálja az önkéntes tűzoltók szerepét a határmenti együttműködésekben.

A kutatás vidékfejlesztési jelentőségénél fogva, valamint a vonatkozó adatbázisok hiányában nagyon hangsúlyos a szoft módszer használata. A primer kutatás során arra összpontosítottunk, hogy megszólítsuk azokat, akik a kistérségben laknak, illetve akik szakmai rálátással rendelkeznek a kutatandó témára. A munka során könnyen ment a konkrét alanyok megkeresése, hiszen a cikk egyik szerzője többükkel évek óta együtt dolgozik. Az interjú alanyok kiválasztása célzott mintaválasztással történt, mivel az általunk lehatárolt kistérségben lévő egyesületek száma meghatározott. A hangsúlyt arra fektettük, hogy megszólítsuk a helyi önkéntes tűzoltó egyesületek elnökeit, parancsnokait, civil szervezetek vezetőit, tanácselnököket. A kiválasztott alanyok azon túl, hogy évtizedek óta aktív tagjai az egyesületeknek, illetve az önkormányzatoknak, ők azok, akik pontosan átlátják a falvak helyzetét, hiszen nap mint nap a polgárok szolgálatában állnak. Ezekkel az emberekkel a saját településeiken beszélgettünk 2025 áprilisában és májusában.

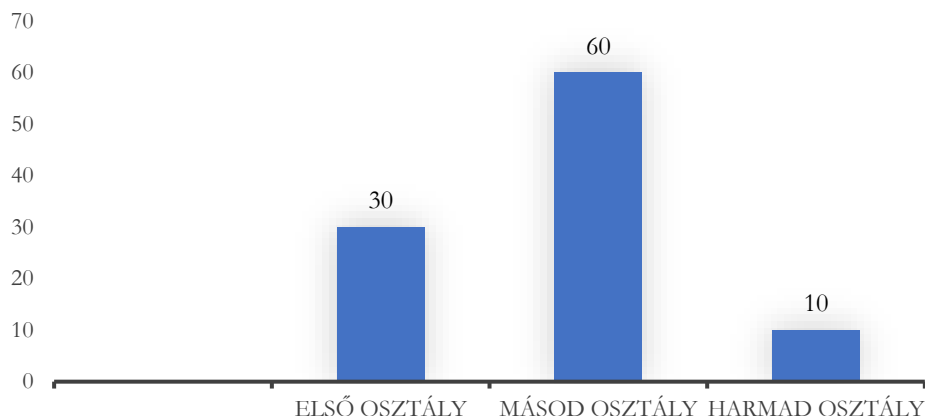
A két nagyobb város (Baja, Zombor) polgármestereit már előzetesen megkerestük, és kértük a beleegyezésüket, illetve a segítségüket a kutatáshoz. A primer kutatási folyamat mélyinterjúk elkészítését foglalta magába. Bezdánban, a nemzetközi tűzoltó találkozón alkalmunk volt magyarországi és németországi önkéntes tűzoltó egyesületek elnökeivel, Robert Muschellel, Horvát Alennel, Keresztes Tamás Gáborral, Siniša Šavijával beszélni. Nemesmiliticsen a két testvértelepülés, Bácsbokod és Nemesmilitics polgármesterével beszélgettünk a közösen megvalósított, határon átvéelő Interreg IPA pályázat hatásairól. Gomboson Duzmath György Gyulával, a Ballószögi Önkéntes Tűzoltó Egyesület elnökével és parancsnokával; Kovács Terzity Melindával, a Gombosi Önkéntes Tűzoltó Egyesület titkárával; Forgács Dénessel, a Szilágyi Önkéntes Tűzoltó Egyesület elnökével; Karality Anitával, a kupuszinai Önkéntes Egyesület elnökével; Milisav Galićtyal, a Tartományi Szövetség parancsnokával; Őrszálláson Popić Gorannal, a zombori Önkéntes Tűzoltó Szövetség elnökével; Doroszlón Zámbo Adrián hivatásos tűzoltóval és Hegybeli Máriával, a helyi tűzoltó egyesület alelnökével készült interjú. A mélyinterjúkat diktafonra vettük, és a válaszokból készítettük el az elemzéseket. A kutatás alatt begyűjtött információkból és adatokból elemzéseket végeztünk, illetve összehasonlításokat tettünk a térségen belül működő önkéntes tűzoltó egyesületek között. A legfontosabb eredményeket a következőkben tárgyaljuk.

Eredmények

Az interjúk készítése során külön figyelmet érdemel Baja (Magyarország) és Zombor (Szerbia) városokhoz tartozó önkéntes tűzoltó egyesületek határon átvéelő együttműködése. A testvértelepülési kapcsolatok többnyire 50 év feletti időszakon vannak túl. Az egyesületek szerkezeti felépítése hasonló a két ország területén. Az önkéntesek csak akkor tudnak tűzoltást és tűzmentési feladatokat ellátni, ha a hozzátartozó hivatásos parancsnoksággal együttműködési megállapodást kötnek. A támogatási rendszerről elmondhatjuk, hogy jelen helyzetben Magyarországon kedvezőbb helyzetben vannak az egyesületek. A támogatási rendszer egységesebb. A jogi háttér letisztultabb. Ugyanakkor Szerbiában az elmúlt öt évben javult az önkéntes tűzoltó egyesületek helyzete. Pályázati úton tudnak felszereléshez és működési költségek lefedéséhez jutni. A szövetség javaslata a törvényhozók felé, hogy egységes támogatás legyen minden önkéntes tűzoltó egyesületnek. A városi és községi költségvetésből szeretnék 1-2%-ot kapni éves szintű működésükre.

Vajdaság területén jelenleg 200 önkéntes tűzoltó egyesület működik, amelyek három különböző kategóriában vannak sorolva. Szerbiában 2018-ban fogadták el az önkéntes tűzoltóságról szóló törvényt. Ez a törvény szabályozza az egyesületek szervezését és működését; az önkéntesek jogait és kötelezettségeit, valamint azt is, hogyan kell önkéntes tűzoltó egységeket létrehozni és kategorizálni a felszereltség és a létszám alapján. Jelen pillanatban Zombor város területén három testületnek (Bezdán, Sztapár, Őrszállás) sikerült megszerezni az első osztályos kategóriát (ez a legmagasabb szint az önkénteseknél). Ők azok, akik rendelkeznek legalább két tűzoltó tankkal, és 20 tagú bevethető osztaggal, akiknek biztosítva van a teljes felszerelés. A város területén működő és megkérdezett önkéntes tűzoltó egyesületek az új törvény alapján alacsonyabb kategóriába sorolódnak a hiányos felszereltség és a tűzoltókocsik rossz állapota miatt. A 3. ábrán látható, hogy jelenleg a megkérdezett önkéntes tűzoltó egyesületek 60 százalékának a felszereltségi szintje a második kategóriába van sorolva. Nincs elég magas szinten a felszereltségük és nincs húsz képzett bevethető egyén, tűz esetén. A megkérdezettek közül 10 százalék sorolódik a harmadosztályba. Ezeknek az egyesületnek nagyon alacsony a felszereltségi szintje.

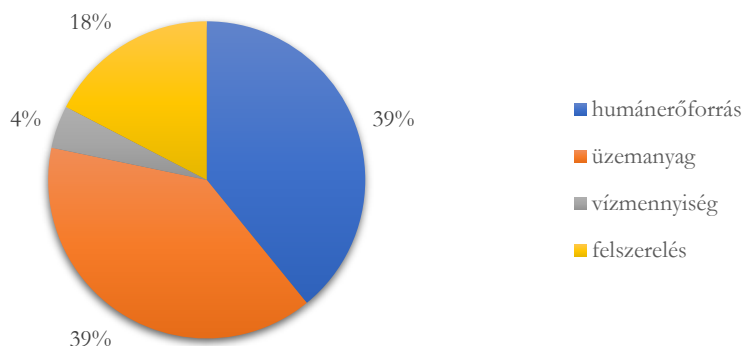
A hivatásos tűzoltók és az önkéntesek együttműködése nagyon hatékony. A községben a riasztás a hivatásos tűzoltókhoz érkezik, és ők határozzák meg, hogy melyik egységeket mozgósítják a helyszínre. A két város katasztrófavédelmi egysége minden év szeptemberében találkozik Bezdánban, és terepszemlét tart a zöldövezetben és a Duna partján.

3. ábra. A megkérdezett egyesületek megoszlása minősítésük (felszereltségi szintjük) alapján (%)

Forrás: saját kutatás és szerkesztés (2025)

A beszélgetések alkalmával a bezdáni tűzoltók elmondták, hogy az elmúlt öt év alatt a legnagyobb eredmény számukra a laktanya megvásárlása és felújítása volt. 2024-ben ünnepelték a testület 145 éves fennállását. Az ez idő alatt végzett társadalmi munkáért Budapesten átvehették *Kallós Zoltán Külboni Magyarságért Díjat*. A felszereltségnek és a felkészültségnek köszönhetően a bezdáni, sztapári és őrszállási csapatokat más helyszínre is kivezényelhetik Szerbia területén, illetve szükség esetén külföldön is bevetethetők. Az interjúk során kiszámítottuk, hogy az egyesületeknek Zombor város területén átlagban 500 ezer dinár (4270 Euró) jut a városi szövetségtől. Ezzel az összeggel kell, hogy gazdálkodjanak éves szinten. A tűzesetek száma helyenként átlagosan 30 és 40 között van. A tűzesetek időtartama, nagysága és összetettsége teljesen különbözik egymástól. Ehhez kapcsolódóan azt mutatjuk be a 4. ábrán, hogy hogyan oszlanak el egyébként a költségek átlagosan egy-egy tűzesetkor, függetlenül nagyságtól és időtartamtól.

4. ábra. Tűzesetkor fellépő költségek átlagos megoszlása a vizsgált egyesületek tevékenységi területén (%)

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2025)

A két legfontosabb tétel a humánerőforrás és az üzemanyag költségei. Az önkéntesek ideje és energiája, amit a tűzoltással használnak el, az összköltség 45%-át teszi ki. A másik nagyon fontos tétel az üzemanyag, hiszen ezek a régebbi típusú tűzoltókocsik többet fogyasztanak, mint az újabb modellek.

Az önkéntes tűzoltó egyesületek határon átnyúló együttműködése nem csupán a katasztrófavédelmi kapacitások növelését szolgálja, hanem jelentős társadalmi és közösségi funkciót is betölt. Az egyesületek tevékenysége hozzájárul a térségi társadalmi tőke erősítéséhez, a helyi közösségek közötti bizalom és együttműködési készség növeléséhez. A rendszeres találkozók, közös gyakorlatok és koordinációs mechanizmusok elősegítik a térségi kohézió kialakulását, ami hosszú távon a fenntartható vidékfejlesztés és a hatékony katasztrófavédelem alapját képezi. Ezzel párhuzamosan az önkéntes szervezetek integrációja a hivatalos struktúrákba példaként szolgálhat más határmenti régiók számára is, ahol a civil és intézményi szereplők együttműködése kulcsfontosságú a biztonság és a helyi fejlesztések szempontjából.

Magyarország és Szerbia között nagyon jó az együttműködés minisztériumi szinten is, a katasztrófa helyzetekre való felkészülés tekintetében. A hivatásos tűzoltóknál az idei évben kommunikációs vezetőket neveztek ki, akinek az a feladata, hogy koordinálja a csapatokat Magyarországon, egy esetleges bevetés alkalmával. A mélyinterjúk válaszainak az összegzését a 2. táblázatban mutatjuk be. Ezek a témakörök és válaszok voltak azok, amit minden egyesület fontosnak tartott elmondani.

2. táblázat. A mélyinterjúk válaszainak összegzése

Terület	Tartalom	Hatás
Katasztrófavédelem	Közös gyakorlatok, koordináció	Kapacitásnövekedés
Társadalmi funkció	Kapcsolatépítés, rendszeres találkozók	Bizalom erősödése
Államközi szint	Magyar-szerb minisztériumi együttműködés	Felkészültség javulása
Operatív szint	Kommunikációs vezető kinevezése	Hatékony bevetés

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2025)

A különbségek a magyar és szerb falvak között alakultak ki, a határon átívelő együttműködés kérdésénél. A szerb anyanyelvűek a magyar – szerb kapcsolatoknál a nyelvi nehézségeket emelték ki. Számukra életszerűbb a szlovén és horvát kapcsolatok ápolása, még a magyar falvakra inkább a magyarországi kapcsolatok jellemzőek. Az interjúk során húsz önkéntes tűzoltó egyesület képviselője, tíz önkormányzati képviselő, továbbá egy polgárőrség vezető nyilatkozott.

A legnagyobb gondot továbbra is a tűzoltókocsi jelenti. A belügyminisztérium éves szinten 10 kocsit pályáztat meg, a jelentkezők száma több száz. Ebből az adatból is kimutatható, hogy a géppark Szerbiában igen elavult. Ezt a problémát sürgősen meg kell oldani, hiszen van olyan egyesület (pl. Gombos), ahol nincs üzemképes tűzoltókocsi, de az önkéntesek így is segítenek a bajba jutottaknak. Saját traktorokkal, pótkocsikkal mennek a helyszínre, és tartályokból oltják a tüzet.

Robert Muschell alátámasztotta a tényt, hogy a németországi Ravensburg város és a bezdáni tűzoltó egyesület között a kapcsolat több éve tart. Attól függetlenül, hogy használt eszközöket hoznak, azok igen jó állapotban vannak. A tűzoltásra alkalmas felszerelést 8 évente le kell cserélniük a kapitányságon, annak ellenére, hogy azt használták-e vagy sem. Nagyon jó érzés adakozni a bezdáni tűzoltóknak, hiszen látogatásuk alkalmával meggyőződnek róla, hogy minden eszköz, felszerelés megfelelő helyre kerül. Németországban az önkéntes tűzoltó egyesületek működése államilag támogatott, hiszen hivatásos tűzoltók csak százezer lakos feletti városokban működnek. Az önkéntesek kapnak némi juttatást abban az esetben, ha kimennek tüzet oltani. Az egyesület keretein belül folyamatosan tartanak képzéseket fiataloknak, így az utánpótlás biztosított. Horvát Alentől a bezdáni Önkéntes Tűzoltó Egyesület elnökétől megtudtuk, hogy a Németországból érkező felszerelést Szerbia területén aktívan működő önkéntes tűzoltó egyesületek között osztották ki. A felszerelés értéke meghaladta a 100 000 eurót.

Keresztes Tamás Gáborral, a dávodi Polgárőrség elnökével a két szervezet együttműködéséről beszélgettünk. A két település között jó az együttműködés. Szeretnének az elkövetkező időszakban Dávodon önkéntes tűzoltó egyesületet alapítani. A bezdáni Önkéntes Tűzoltó Egyesület és a dávodi Polgárőrség tagjai éves szinten több alkalommal találkoznak, és részt vesznek egymás rendezvényein.

Az egyik fontos eredmény, ami a határon átívelő együttműködésnek köszönhető, hogy a térségben élő polgárok nagyobb biztonságban vannak. A korszerű felszerelések, a folyamatos képzések és együttműködések lehetővé tették a sikeresebb bevetéseket. A másik eredmény, ami a határon átívelő együttműködésnek köszönhető, hogy a zombori Dr. Đorđe Lazić Egészségház mentőszolgálat és a zombori Önkéntes Tűzoltó Szövetség között megkezdődött az együttműködés. A program a falvakra helyezte a hangsúlyt, ahol kiképeztek tizenkét tűzoltót, akik tudják használni a defibrillátort, és elsősegélyt tudnak nyújtani az arra rászorulóknak, amíg a szakszerű segítség meg nem érkezik, ami megközelítőleg 10-15 percet jelent. Ennek a programnak köszönhetően minden faluban van képzett tűzoltó, aki bevethető minden pillanatban, ha arra szükség van. A civil szerveződések és a határon átívelő együttműködések lehetővé teszik az emberi kapcsolatok elmélyülését, a szervezetek anyagi megerősödését és a fiatalok bevonását különböző programok szervezésébe.

További fontos megjegyzés, hogy a megkérdezett tűzoltó egyesületek 40 százaléka arról számolt be, rövidtávú céljuk egy közös, határon átívelő pályázaton való részvétel, azzal a céllal, hogy a határmenti zöld övezetet megvédjék a klímaváltozás negatív következményeitől. A megkérdezettek 60 százaléka nem venne részt önállóan pályázaton, mert nem tudják biztosítani az önerőt.

Köveztetések és javaslatok

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy Vajdaságban az önkéntes tűzoltó egyesületek működésének egyik legsúlyosabb akadályát továbbra is a tűzoltó járművekhez és a korszerű felszereléshez való hozzáférés hiánya jelenti. A tűzoltóautók külföldről történő beszerzése jelenleg is kizárólag adományozás révén valósulhat meg, ami kiszámíthatatlanná teszi a rendszer működését. A legtöbb eszköz és felszerelés, amely jelenleg használatban van, elavult és időszakos cserére szorul.

A kutatás továbbá rámutatott arra is, hogy az emberi erőforrásokon túlmutató strukturált partnerségek hatékonyan hozzájárulhatnak e problémák enyhítéséhez. Például a Németországból Bajára és Bezdánba érkező használt tűzoltóeszközök és járművek jelentős segítséget nyújtanak az önkéntesek működéséhez. Ezek a példák ugyanakkor nem helyettesíthetik egy hosszú távon fenntartható rendszer kiépítését.

A valódi rendszerszintű megoldás az lenne, ha az önkéntes tűzoltó egyesületek szervezett formában, közösen pályáznának határon átnyúló uniós fejlesztési forrásokra. A térségben meglévő önkéntes bázis, az együttműködési szándék és a korábbi tapasztalatok kiváló alapot nyújtanak egy intézményesített hálózat létrehozásához, amely közös fejlesztési stratégiákra és kapacitásépítésre épülne. További javaslatként megfogalmazható, hogy a térségben működő önkéntes tűzoltóságok számára olyan mobilalkalmazásokat és digitális platformokat kellene fejleszteni, amelyek elősegítik az erőforrások nyomon követését, a gyors riasztást, az egységek közötti koordinációt, valamint az utánpótlás megszervezését. Kiemelt jelentőségű lenne ezen alkalmazások használatát szervezett képzések keretében bevezetni.

Végül, a mesterséges intelligencián alapuló eszközök alkalmazása is megfontolandó, különösen a megelőzés és a tüzesetek előrejelzésének területén. E technológiai lehetőségek kiaknázása hosszú távon növelheti a hatékonyságot, csökkentheti a reagálási időt, és hozzájárulhat a közösségek biztonságának növeléséhez.

Hivatkozott források

- Farkas, T. (2021): The role of social capital in rural development – Case study analysis of village research camps in Romania and Hungary. *European Countryside*, 13(3), 584–598. <https://doi.org/10.2478/euco-2021-0033>
- Farkas, T. – Kolta, D. (2019): Analysis of local development in Romanian and Hungarian villages. *Rural Areas and Development*, 16, 59–74. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.309066>
- Finta, I. (2020): A vidékfejlesztés lépcsői a rendszerváltástól napjainkig, *Tér és Társadalom*, 34(4), 173–177. <https://doi.org/10.17649/TET.34.4.3324>
- Freis, M. – Walter, A. (2024): Motivations and expectations of German volunteer firefighters. *Journal of Civil Society*, 20(2), 190–208. <https://doi.org/10.1080/17448689.2024.2357081>
- Husting, J. – Lammertyn, F. (2003): Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2), 167–187. <https://doi.org/10.1023/A:1023948027200>
- Káposzta, J. (2016): Regionális összefüggések a vidékgazdaság fejlesztésében. *Studia Mundi – Economica*, 3(1), 5–18. <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2016.03.01.52-61>
- Kollár K. (2010): Határmenti térségek fejlődési sajátosságai és együttműködési lehetőségei. *Tér és Társadalom*, 24(3), 45–60. <https://doi.org/10.17649/TET.24.2.1313>

- Kulcsár, L. – J. Kulcsár, L. – Obádovics, Cs. (2011): Who lives in forgotten places? – Age Structure and Socio-economic Development in Hungary. *Területi Statisztika*, 14(1), 110–121.
- Kuti, É (1998): *Híjuk talán nonprofitnak... A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretektől kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*, Budapest: Nonprofit Kutatócsoport
- Muhi, B. (2020): A vidékfejlesztés és a vidéki turizmus összefüggései a Vajdaságban, In: Szalma, J. (Szerk.): *A magyar tudomány napja Délvidéken, 2018 – Éghajlatváltozás és biztonság*, Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 282–291.
- Nagy, I. (2020): Szerbia határon átnyúló együttműködésének földrajzi sajátosságai az EU külső határán, *Közép-Európai Közlemények*, 13(2), 381–393.
- Obádovics, Cs. – Bruder, E. – Kulcsár, L. (2012): Territorial inequalities of economic and welfare situation in rural Hungary - similarities and differences, In: Bódi, F. – Fábíán, G. – Lawson, R. T. (Szerk.): *Local Organization of Social Services in Hungary: Crises, Reactions, Changes*. Bremen: Europäischer Hochschulverlag GmbH, 163–178.
- Potluka, O. – Schubnell, L. – Medeiros, E. – Weller, M. (2026): The role of non-profit organizations in territorial cohesion in cross-border regions, *Regional Science Policy and Practice*, 18(1), <https://doi.org/10.1016/j.rspp.2025.100253>
- Putnam, R. D. – Leonardi, R. – Nanetti, R.Y. (1993): *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press
- Rechnitzer, J. (2010): *Területi politika és regionális fejlődés*. Budapest: Dialóg Campus.
- Ricz, A. (2018): A határon átívelő programok hatásai a Vajdaság területi fejlődésére, *Tér és Társadalom* 32(1), 161–179. <https://doi.org/10.17649/TET.32.1.2877>
- Vizvári, B. (2015): Az önkéntesség szerepe a helyi közszolgáltatásokban. *Tér és Társadalom*, 29(4), 85–101.
- Woolcock, M. (2001). The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcome. *Canadian Journal of Policy Research*, 2(1), 11–17.

Internetes források

<https://72varmegye.eu>
<https://bajaiipartortenet.hu/bajai-tuzoltosag/>
<https://www.ravnoplov.rs/dva-i-po-veka-somborskih-vatrogasaca/>
<https://www.ksh.hu>
<https://www.planrazvojaapv.rs/>

Hivatkozott jogszabályok

Zakon o dobrovoljnom vatrogastvu 2018, „*Sl. Glasnik RS*”, br.87/2018

Szerző(k)

Pelt Ilona

ORCID [0009-0003-5872-6736](#)

PhD hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdasági –és Regionális Tudományok

Doktori Iskola

E-mail: Pelt.Ilona@phd.uni-mate.hu

Ritter Krisztián

ORCID [0000-0003-1206-3159](#)

PhD

habilitált egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet,

Vidék-és Területfejlesztési Tanszék

E-mail: ritter.krisztian@uni-mate.hu

A műre a Creative Commons4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:

[CC-BY-NC-ND4.0](#)

This work is licensed under a

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

A fürdők személyforgalmának területi és időbeli egyenlőtlenségi mintázata és polarizáltsága

Szabó Zoltán

Összefoglalás

A kutatás aktualitását az adja, hogy Magyarországon a politikai és gazdasági rendszerváltás után fokozatosan megjelent a kiegyensúlyozatlan térségi fejlődés problémája. Ennek részbeni megoldására keresi a választ a tanulmány, melynek fő célja, a magyarországi fürdők vármegyék szerinti személyforgalmának területi és időbeli egyenlőtlenségi mintázatának és polarizációjának értékelése, melyek a jövőbeni térségi fejlesztési tervezésben potenciális stratégiai és cselekvési területek lehetnek. A kutatás további célja, hogy a magyar fürdők személyforgalmát tekintve a különbségek csökkenjenek a vármegyék között, ezáltal is növelve a társadalmi kohéziót és a gazdasági egyensúlyt. Az adatok a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisából a 2010-2024 évek közötti időszakból kerültek legyűjtésre Magyarország 19 vármegyéje szerint. A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmának területi egyenlőtlenségi és polarizáltsági vizsgálata az átlagtól való abszolút eltérés módszerével, az időbeli egyenlőtlenségi és polarizáltsági elemzés az Éltető-Frigyes index (duál mutató) felhasználásával és a polinomiális trend módszerével történt.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a fürdők személyforgalmának lebonyolításában legkisebb részben Nógrád és Tolna vármegye, legnagyobb részben Zala és Hajdú-Bihar vármegye vesz részt. A vizsgált időszakban a fürdők vármegyék szerinti személyforgalmának területi megoszlottsága növekedett, a pólusok átrendeződtek. A fürdők személyforgalmának időbeli egyenlőtlenségében 2017. évben polarizációs trendváltás következett be, a fejlődési különbségek szélesedtek. A kutatás eredményei felbuják a tudományos kutatók és a döntéshozók figyelmét arra, hogy a magyar fürdők személyforgalmát tekintve mely vármegyék között szükséges a különbségek csökkentése a fejlesztések révén, mely által növekedhet a társadalmi kohézió és a gazdasági egyensúly.

Kulcsszavak: egyenlőtlenség, polarizáció, területi fejlettség, személyforgalom, vármegyei fürdők

JEL: R11, R12

Territorial and temporal inequality patterns and polarization of spa customer traffic

Abstract

The relevance of this research is due to the fact that the problem of unbalanced regional development gradually emerged in Hungary after the political and economic change. The study seeks to find a partial solution to this problem, which the main goal of assessing the territorial and temporal inequality patterns and polarization of the customer traffic of Hungarian spas by county, which could be potential strategic and action areas in future regional development planning. A further goal of the research is to reduce the differences between counties in terms of customer traffic in Hungarian spas, thereby increasing social cohesion and economic balance. The data was collected from the database of the Central Statistical Office for the period between 2010-2024 according to the 19 counties of Hungary. The territorial

inequality and polarization of the spas' customer traffic by county was examined using the absolute deviation from the average method, while the temporal inequality and polarization analysis was performed using the Éltető-Frigyes index (dual indicator) and the polynomial regression trend method.

The results of the research show that Nógrád and Tolna counties participate in the smallest share of the spas' customer traffic transact, while Zala and Hajdú-Bihar counties participate in the largest share. During the period under review, the territorial division of spas' customer traffic by county increased, and the poles were rearranged. In 2017, a polarization trend change occurred in the temporal inequality of spa customer traffic, and the development differences widened. The results of the research draw the attention of scientific researchers and decision-makers to which counties need to reduce the differences in terms of customer traffic in Hungarian spas through developments, can increase social cohesion and economic balance.

Keywords: *inequality, polarization, territorial development, customer traffic, county spas*

JEL: *R11, R12*

Bevezetés

Magyarországon a tervgazdálkodásról a piacgazdaságra való áttérés utáni 35 év alatt fokozatosan megjelent a kiegyensúlyozatlan térségi fejlődés problémája. A térségi fejlődés egyenlőtlensége az alacsony szintről a magas szintre változott (Bíró-Nagy-Szászi, 2024, Rechnitzer, 2022).

Az egyenlőtlenséget a magyar tudományos kutatók széles körben vizsgálják, mert a térségi egyenlőtlenség negatív hatással van a társadalmi kohézióra, a gazdasági fejlődésre, a természeti környezetre és mindezek fenntartható fejlődésére (Gergics, 2023, Szlávik-Szép, 2022). A magyar társadalomban ellentmondás mutatkozik a kiegyensúlyozatlan fejlődés és az emberek jobb élet iránti igénye között (Juhász-Piskóti, 2024, Zapreskó-Farkas, 2024). A magyar társadalom jelenlegi egyenlőtlen fejlődésének oka továbbra is a térségi gazdaság egyensúly hiánya (Bruszt, 2024, Sávai-Bodnár, 2024). A térségi gazdasági növekedés folyamatában az erőforrások szűkössége miatt a jobb adottságokkal rendelkező területek fejlesztése kap elsőbbséget (Zsibók, 2022). Ezért a környező térségekből erőforrásokat vonnak el a méretgazdaságossági megfontolások miatt. Ebből adódóan a különböző területek közötti kiegyensúlyozatlan fejlődés elkerülhetetlen (Gáspár, 2023, Czifrusz, 2020). Általában a gazdasági rendszer átalakulásának korai szakaszában az erőforrások egy térség fejlesztésére való koncentrációja segíthet a gazdasági növekedés céljának elérésében, azonban létrehoz egy polarizált fejlődési pólust (Dobó-Pintér, 2022).

Ez azonban a fejlődési különbség szélesedéséhez vezethet, mely különösen a szomszédos területekre negatív hatással lehet (Káposzta-Lőrincz, 2025). Magyarországon a 2000-es évek elején a gazdasági növekedés 4-6%-os volt, majd a 2008-as globális pénzügyi válság miatt jelentős lassulás következett be. A 2010-2024-es évek között a gazdasági növekedés átlagos üteme viszonylag ingadozó volt. A 2010-2019-es években a gazdasági növekedés 3-5% között mozgott, majd 2020-ban a Covid-19 járvány miatt -5%-ra esett vissza. A 2021-2022-es években a gazdasági növekedés 7-8% között változott, majd a 2023-2024-es években jelentős mértékben visszaesett, 0,5%-ra (KSH, 2025a). Magyarország a 2000-es évek elején olyan problémákkal is szembesült, mint a növekvő társadalmi és gazdasági egyensúlyhiányok, valamint a környezetileg fenntarthatatlan fejlődés (Schlett, 2020).

A térségek közötti fejlődésbeli különbségek csökkentése érdekében a magyar kormányok egymás után végrehajtották az EU-s csatlakozás (2004) előtti SAPARD programot (Farkas, 2000), a Nemzeti Fejlesztési Tervet és az Átfogó Fejlesztési Tervet. A magyar vidék felzárkóztatása érdekében

végrehajtotta az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programot 2007-2013-as évek között, amit a Nemzeti Vidékfejlesztési Program követett 2014-2020-as évek között (Somlyódiné, 2023, Bíró et al., 2013, Weisz-Kovács, 2007). Napjainkban a Vidékfejlesztési Programok (2021-2027) megvalósításai vannak folyamatban, melyek közös célja a vidéki életminőség javítása, az agrár-versenyképesség növelése és a fenntartható fejlődés. Ezek a programok az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának (KAP) keretében, uniós társfinanszírozással valósulnak meg, az aktuális EU-s stratégiai ciklusok szerint. A fejlesztési tervekben prioritásként szerepel a fejletlen Észak-Magyarország régió polarizált területeinek a fejlesztése a meglévő kapacitások és lehetőségek felhasználásával, ezzel is segítve a társadalmi fejlődést és a gazdasági növekedést (Vajda, 2025, Pál et al., 2022).

A turizmus térségfejlesztésben és az egyenlőtlenségek megváltoztatásában betöltött kedvező szerepét a 2000-es évektől Magyarország valamennyi kormánya felismerte, ezért kész volt ennek támogatására (Gyurkó et al., 2023). Tették mindezt azért, mert a turizmusfejlesztés a térségfejlesztés egyik kulcsfontosságú eleme, melynek célja a gazdasági, társadalmi és környezeti fenntarthatóság elősegítése komplex térségi szemlélettel. A magyar kormányok a fejlesztési tervekben egymás után végrehajtották az Egészségturizmus Tízéves Fejlesztési Programját, az Egészségturizmus Marketingkoncepcióját, a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiát, az Országos Egészségturizmus Fejlesztési Stratégiát és a Turizmus 2.0 Stratégiát (Nagy-Aubert, 2025, Nagy, 2025, Gyurkó-Gonda, 2024).

Magyarországon a turizmuson belül a természeti adottságokat és a tradíciókat figyelembe véve a fürdőturizmus (gyógyturizmus, wellnessturizmus) magában hordozza a fenntartható területfejlesztés lehetőségét (Sánta, 2020, Mayer-Hojcska, 2018). A fürdőturizmusnak az az előnye, hogy vonzza azokat az embereket, akik jólléti-, életmódbeli- és egészségélményeket keresnek, ezért a fürdőturizmus fejlesztése könnyebben igazítható a helyi társadalom értékeihez (Hojcska, 2016). A fürdőturizmus támogatja a fenntartható fejlesztést és különösen kedvező a területfejlesztési célok megvalósítása során (Helmeczy-Láczay, 2025). Ezekből a szempontokból kiindulva a fürdőturizmus a gazdasági növekedés erősítő elemévé válhat, elősegítve a területi fejlődés fenntarthatóságát (Hojcska, 2019). A fürdőturizmus fejlesztése során annak számos tényezője járul hozzá a fenntartható fejlődéshez a gyógyturizmus és a wellnessturizmus kontextusában (Hojcska, 2017).

Mindez nemzetközi viszonylatban is versenyelőnynek tekinthető a fenntartható területfejlesztés szempontjából. Ennek fontos alaptényezője van, amely meghatározza a területfejlesztés kialakítását, ami nem más, mint a természeti erőforrások megléte. Magyarországon a természeti erőforrásokon belül a fürdőturizmus szempontjából kiemelt jelentősége van a természetes gyógytényezőkre alapozott erőforrásoknak, melyek a 274 db ásványvíz, a 270 db gyógyvíz, az 5 db gyógyiszap, az 5 db gyógybarlang és a 2 db gyógygáz (Hojcska et al., 2025) (1. táblázat).

1. táblázat. Természetes gyógytényezők Magyarországon, NUTS3 csoportosításban

Terület	Gyógyvíz (db)	Gyógyiszap (db)	Gyógybarlang (db)	Gyógygáz (db)
Budapest	20	0	1	0
Baranya vármegye	8	0	1	0
Bács-Kiskun vármegye	18	0	0	0
Békés vármegye	14	0	0	0
Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye	9	0	2	0
Csongrád vármegye	16	1	0	0
Fejér vármegye	5	0	0	0
Győr-Moson-Sopron vármegye	12	0	0	0
Hajdú-Bihar vármegye	29	1	0	0
Heves vármegye	15	0	0	2
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye	28	1	0	0
Komárom-Esztergom vármegye	3	0	0	0
Nógrád vármegye	2	0	0	0
Pest vármegye	12	0	0	0
Somogy vármegye	13	0	0	0
Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye	19	0	0	0
Tolna vármegye	10	0	0	0
Vas vármegye	19	0	0	0
Veszprém vármegye	2	0	1	0
Zala vármegye	16	2	0	0

Forrás: Hojcska et al. 2025 alapján, saját szerkesztés

A természeti erőforrásokat felhasználva Magyarországon 2024-ben 440 db fürdőkomplexum működött, melyből 325 db állandóan, 115 db időnszerűen üzemelt. A fürdőkomplexumok közül 103-ban gyógyfürdő, 137-ben termálfürdő, 190-ben élményfürdő, 219-ben strandfürdő, 144-ben uszoda, 179-ben tanuszoda és 9-ben egyéb fürdő üzemelt (KSH, 2025b).

A kutatás célja, hogy feltárja a magyar vidéken, a vármegyék szerinti fürdők személyforgalmának területi, valamint időbeli egyenlőtlenségeit és polarizáltságát, melyek a vidékfejlesztési tervekben potenciális stratégiai és cselekvési területek lehetnek a döntéshozók számára (Rechnitzer, 1998). A kutatás további célja, hogy a magyar fürdők személyforgalmát tekintve a különbségek csökkenjenek a vármegyék között, ezáltal is növelve a társadalmi kohéziót és a gazdasági egyensúlyt.

Anyag és módszer

A kutatás céljának elérése érdekében a magyar vidéki fürdők vármegyék szerinti személyforgalmának éves adatait a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2010-2024. évek adatbázisából kerültek legyűjtésre. A 15 év adatainak összegyűjtése Magyarország mind a 19 vármegyéjére kiterjedt (KSH, 2025c). Az adatok feldolgozásához és ábrázolásához a Windows 10 Microsoft Excel 2016 program és a Jamovi 2.7.17 verziójú statisztikai elemző programcsomag került felhasználásra (Şahin-Aybek, 2019). A vármegyei fürdők személyforgalmának területi egyenlőtlenségei egy adott időpontban, a különböző fejlettségű vármegyék szerint, azonos módon számítottan kerül megvizsgálásra. Az egyenlőtlenségek időbeli alakulása az egyenlőtlenségek évenkénti (idősorok) változása mentén igazolható (Kovács, 1991). Az adatsorok jellemzőit figyelembe véve, azok megbízhatósága az egymin-tás Student-féle t-próba segítségével lehet igazolni, amennyiben a vizsgált adatok normális eloszlásúak. Az egymin-tás Student-féle t-próba azt vizsgálja, hogy egy mintában egy valószínűségi változó átlaga szignifikánsan ($p < 0,05$) különbözik-e egy adott „m” értéktől (Francis-Jakicic, 2023).

A fürdők vármegyénkénti személyforgalmának területi egyenlőtlenségei egy adott időpontban, a különböző fejlettségű vármegyék szerint az átlagtól való százalékos eltérés módszerével (abszolút

eltérés) számítottan kerül megvizsgálásra. Erre a módszerre azért esett a választás, mert könnyen kezelhető és érzékeny a szélsőséges kiugró értékekre. Az átlagos abszolút eltérés előnye továbbá, hogy az abszolút érték használata miatt nem egyenlítődnek ki az átlagtól való pozitív és negatív eltérések, mely az egyenlőtlenségi vizsgálatoknál kedvező (Nemes Nagy, 1998). Az átlagtól való százalékos eltérés kiszámításakor először meghatározásra kerül az adathalmaz átlaga, majd minden egyes érték esetében kiszámításra kerül az eltérés, és ezt az eltérést el kell osztani az átlaggal, végül szorozni 100-zal, hogy százalékban kerüljön kifejezésre. Ez megadja, hogy egy adott adat az átlaghoz képest mennyire és milyen irányban (plusz, mínusz) tér el és a szóródás adja a statisztikai eltérés (d) mértékét. Az elemzésben az értékek az adathalmaz középértékéhez (számítási átlagához) viszonyítva átlag alatti (negatív eltérés) és átlag feletti (pozitív eltérés) értékeket vesznek fel vármegyék szerint. Az átlag alatti két meghatározott kategóriám a nagyon gyengén teljesítő vármegye (-150% – -50%) és a gyengén teljesítő vármegye (-49% – 0%). Az átlag feletti két kategóriám a jó teljesítményt nyújtó vármegyék (1% – 49%) és a kiemelkedő teljesítményt nyújtó vármegyék (50% – 150%) (Babbie, 2017). A fürdők személyforgalmának egyenlőtlensége az Éltető-Frigyes index (duál mutató) évenkénti (idősorok) változásának időbeli alakulásával vizsgálható. A duál mutatóra azért esett a választásom, mert a területi- és gazdasági egyenlőtlenségi vizsgálatok során gyakran használt és bevált módszer. A duál mutató (D) az egyenlőtlenséget méri az átlag feletti átlag érték és az átlag alatti átlag érték hányadosaként. Teljes egyenlőség esetén értéke 1, ettől nagyobb értéke pedig a két csoport közötti ollót, vagyis a különbség mértékét mutatja (Dusek et al., 2014). A duál mutatók átlaga a 2010-2024. évek közötti hosszú idősoros, évenkénti változásának vizsgálatára a trendszámítás a legelterjedtebb és legmegbízhatóbb módszer. Az egyenlőtlenség alapirányzatának meghatározása érdekében az adott idősor grafikus képének előzetes tanulmányozása alapján meghatározásra kerül a matematikai függvénytípus (egyenes vagy valamilyen görbe), amely helyesen tükrözheti a tartós irányzatot. Mivel a vizsgált jelenség év alapú időskála, ami tipikusan különbségskála, ezért az analitikus regressziót használva trendszámítás kerül alkalmazásra (Takács, 2016). A másodfokú polinomiális trendszámítás során az a feltételezés, hogy a nem lineáris folyamatok alakulásában fordulópont van, vagyis az idősorban tendenciaváltás tapasztalható, tehát az idősor hullámmozást mutat. A másodfokú polinomiális trend azt feltételezi, hogy az idősorban maximum egy fordulópont van. A trendszámítás során a determináltsági együttható (R^2) értéke 0 és 1 között vehet fel értéket, mely azt mutatja meg, hogy a trendvonal tervezett értékei mennyire egyeznek meg az aktuális adatokkal. A trendvonal akkor a legmegbízhatóbb, ha R^2 értéke 1 vagy ahhoz közelít (Jarušková, 1999).

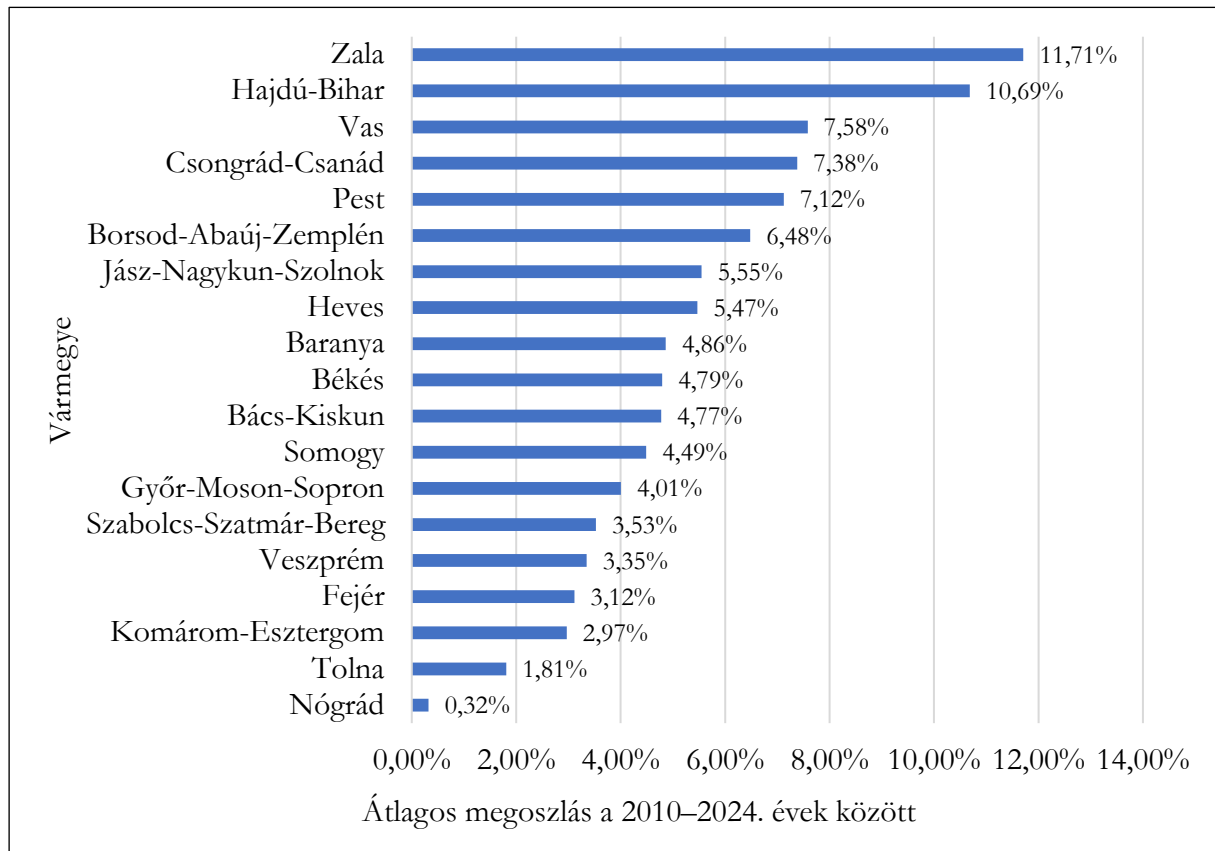
Eredmények

A kutatás céljának elérése érdekében megvizsgálásra kerül a 2010-2024. évek vonatkozásában a fürdők vármegyék szerinti személyforgalmának megoszlása, területi egyenlőtlenségei és polarizáltsága, továbbá a fürdők személyforgalmának időbeli egyenlőtlensége és polarizáltsága.

1. A fürdők személyforgalmának megoszlása vármegyék szerint

A 2010–2024. évek szerinti 15 év, 19 vármegye fürdőinek személyforgalmi adatai az egymintás Student-féle t-próba szerint, a szabadságfokot (df) 14,0 és a szignifikanciát ($p < 0,001$) figyelembe véve megbízhatók, ezért további vizsgálatra alkalmasak. Magyarországon a 2010–2024. évek között a fürdők vármegyei személyforgalmának átlagos megoszlására jellemző a legalacsonyabb és legmagasabb tartományban a markáns szélsőérték. A fürdők személyforgalmának lebonyolításában legkisebb

mértékben Nógrád (0,32%) és Tolna vármegye (1,81%), legnagyobb mértékben Zala (11,71%) és Hajdú-Bihar vármegye (10,69%) vesz részt (1. ábra).

1. ábra. A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmának 2010–2024. évek közötti átlagos megoszlása

Forrás: KSH, 2025c alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A fürdők személyforgalmának vármegyék szerinti lebonyolításában kis mértékben vesz részt Komárom-Esztergom (2,97%), Fejér (3,12%), Veszprém (3,35%) és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye (3,53%). A fürdők személyforgalmának lebonyolításában nagy mértékben Vas (7,58%), Csongrád-Csanád (7,38), Pest (7,12%) és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye (6,48%) vesz részt.

2. A fürdők személyforgalmának területi egyenlőtlenségi mintázata és polarizáltsága vármegyék szerint

A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmát tovább elemezve feltárássra kerülnek a területi egyenlőtlenségek. A fürdők vármegyék szerinti egyenlőtlenségei az átlagtól való abszolút eltérések alapján egy-egy adott időpontban kerülnek meghatározásra. A statisztikában gyakran használt módszer alapján a vizsgált időpontok a két szélsőérték, a 2010-es év és a 2024-es év és a tőlük öt évre lévő 2015-ös és 2019-es év.

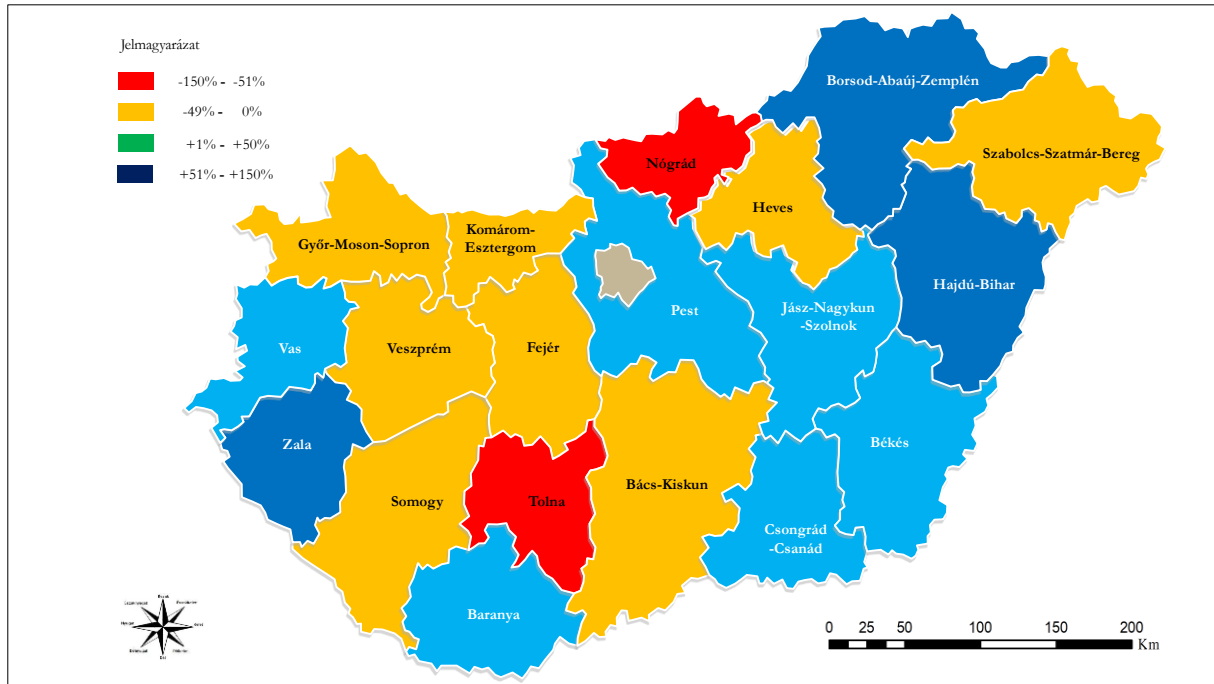
A fürdők vármegyék szerinti személyforgalma vonatkozásában a vizsgálatba így bevonásra került a 2010., a 2015., a 2019., és a 2024. év, az átlagtól való eltérésekkel és a személyforgalom vármegyei átlagai, mint küszöbértékek (2. táblázat).

2. táblázat. A fürdők vármegyék szerinti személyforgalma és az átlagtól való eltérésük

Vármegye / Év	2010	d	2015	d	2019	d	2024	d
	ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%
Pest	1718	37,00	2275	33,12	2337	33,93	2261	53,29
Fejér	661	-47,29	1004	-41,25	899	-48,48	978	-33,69
Komárom-Esztergom	1077	-14,11	989	-42,13	998	-42,81	627	-57,49
Veszprém	800	-36,20	1058	-38,09	1235	-29,23	848	-42,51
Győr-Moson-Sopron	1121	-10,61	1431	-16,27	1176	-32,61	1189	-19,39
Vas	1463	16,67	2511	46,93	2508	43,72	2140	45,08
Zala	2393	90,83	3702	116,62	4011	129,86	3269	121,63
Baranya	1338	6,70	1589	-7,02	1494	-14,38	1164	-21,08
Somogy	820	-34,61	1547	-9,48	1549	-11,23	1079	-26,85
Tolna	598	-52,31	722	-57,75	603	-65,44	402	-72,75
Borsod-Abaúj-Zemplén	1933	54,15	2101	22,94	2102	20,46	1847	25,22
Heves	818	-34,77	1841	7,72	2007	15,01	1414	-4,14
Nógrád	70	-94,42	128	-92,51	104	-94,04	89	-93,97
Hajdú-Bihar	2973	137,08	3346	95,79	3596	106,07	2824	91,46
Jász-Nagykun-Szolnok	1447	15,39	1842	7,78	1865	6,88	1566	6,17
Szabolcs-Szatmár-Bereg	655	-47,77	1229	-28,09	1192	-31,69	912	-38,17
Bács-Kiskun	1135	-9,49	1559	-8,78	1590	-8,88	1513	2,58
Békés	1291	2,95	1437	-15,92	1639	-6,07	1412	-4,27
Csongrád-Csanád	1510	20,41	2155	26,10	2253	29,11	2486	68,54
Vármegyei átlag	1254	100,00	1709	100,00	1745	100,00	1475	100,00

Forrás: KSH, 2025c alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmának 2010. évi mintázatára jellemző, hogy átlag alatt 10 vármegye (52,63%), átlag felett 9 vármegye (47,37%) teljesített (2. ábra).

2. ábra. A fürdők személyforgalmának területi egyenlőtlensége 2010-ben

Forrás: saját szerkesztés

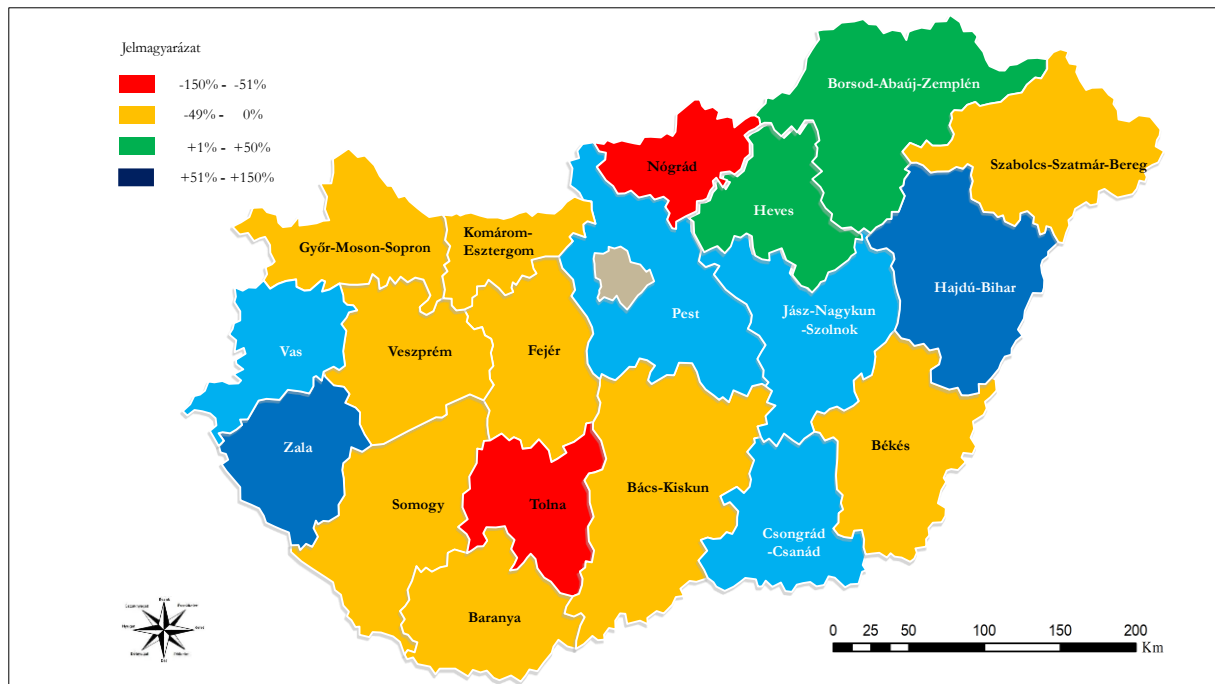
A fürdők személyforgalmának megoszlását tekintve a 2010. évben átlag alatt a vármegyék 10,52%-a nagyon gyengén teljesített, 42,11%-a gyengén teljesített. Átlag felett a vármegyék 31,58%-a jó teljesítményt, 15,79%-a kiváló teljesítményt ért el. A 2010-es évben átlag alatt leggyengébben Nógrád vármegye teljesített, átlag felett legkiemelkedőbben Hajdú-Bihar vármegye teljesített a fürdők személyforgalmában.

Az átlag alatti nagyon gyengén teljesítő vármegyék közül Nógrád vármegye 94,42%-kal és Tolna vármegye 52,31%-kal alacsonyabb teljesítményt ért el az átlagnál. Az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül leginkább gyengén Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye, legkevésbé gyengén Bács-Kiskun vármegye teljesített. Az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül Fejér vármegye 47,29%-kal, Komárom-Esztergom vármegye 14,11%-kal, Veszprém vármegye 36,20%-kal, Győr-Moson-Sopron vármegye 10,6%-kal, Somogy vármegye 34,61%-kal, Heves vármegye 34,77%-kal, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye 47,77%-kal és Bács-Kiskun vármegye 9,49%-kal alacsonyabban teljesített.

Az átlag feletti jó teljesítményt nyújtó vármegyék közül legkevésbé jól Békés vármegye, leginkább jól Pest vármegye teljesített. Az átlag felett jól teljesítő vármegyék közül Pest vármegye 37,00%-kal, Vas vármegye 16,67%-kal, Baranya vármegye 6,70%-kal, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye 15,39%-kal, Békés vármegye 2,95%-kal és Csongrád-Csanád vármegye 20,41%-kal magasabb teljesítményt ért el az átlagnál. Az átlag feletti kiemelkedő teljesítményt elérő vármegyék közül Zala vármegye 90,83%-kal, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye 54,15%-kal és Hajdú-Bihar vármegye 137,08%-kal magasabban teljesített az átlagnál a fürdők személyforgalma alapján.

Magyarországon a 2010. évben a fürdők személyforgalmát tekintve jelentős területi egyenlőtlenség alakult ki, mely alapján két pólus azonosítható. A fejletlen pólusban Nógrád és Tolna vármegye, a fejlett pólusban Zala, Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar vármegye található.

A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmát tekintve a 2015. évi mintázatára jellemző, hogy átlag alatt 11 vármegye (57,89%), átlag felett 8 vármegye (42,11%) teljesített (3. ábra).

3. ábra. A fürdők személyforgalmának területi egyenlőtlensége 2015-ben

Forrás: saját szerkesztés

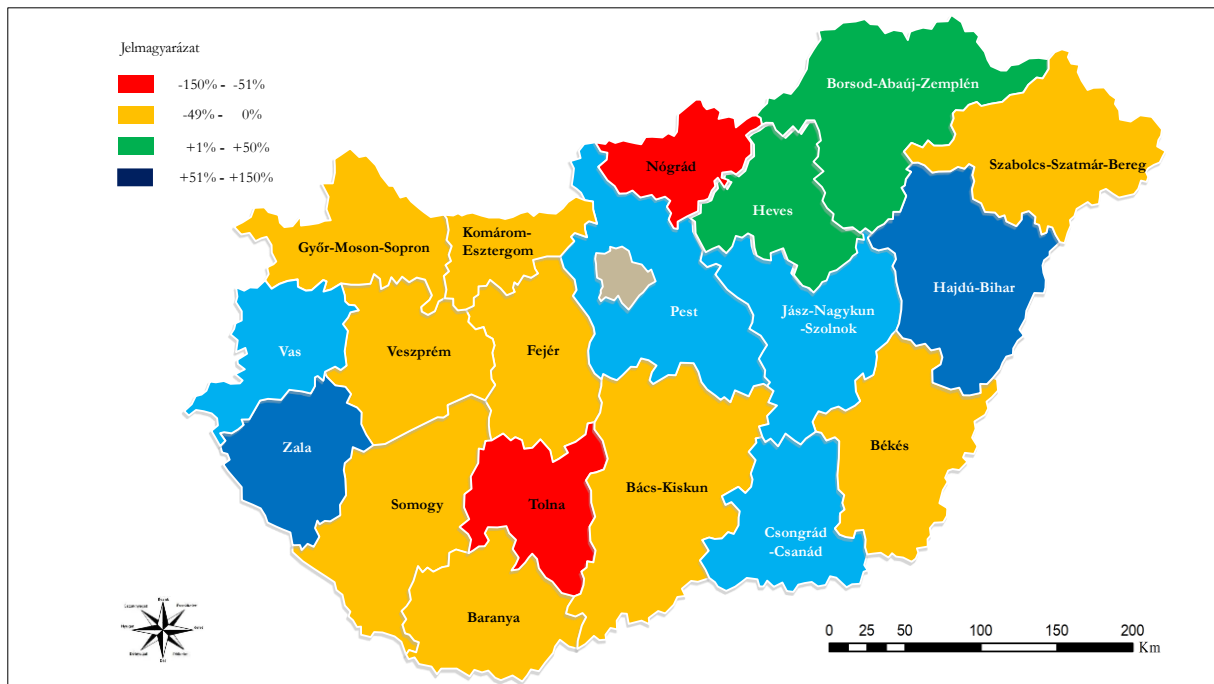
A fürdők személyforgalmának megoszlását tekintve a 2015. évben átlag alatt a vármegyék 10,52%-a nagyon gyengén teljesített, 47,37%-a gyengén teljesített. Átlag felett a vármegyék 31,58%-a jó teljesítményt, 15,53%-a kiváló teljesítményt ért el. A 2015-ös évben átlag alatt leggyengébben Nógrád vármegye, átlag felett, legkiemelkedőbben Hajdú-Bihar vármegye teljesített a fürdők személyforgalmában.

Az átlag alatti nagyon gyengén teljesítő vármegyék közül Nógrád vármegye 92,51%-kal és Tolna vármegye 57,75%-kal alacsonyabb teljesítményt ért el az átlagnál. Az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül leginkább gyengén Fejér vármegye, legkevésbé gyengén Baranya vármegye teljesített. Az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül Komárom-Esztergom vármegye 42,13%-kal, Veszprém vármegye 38,09%-kal, Győr-Moson-Sopron vármegye 16,27%-kal, Somogy vármegye 9,48%-kal, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye 28,09%-kal, Bács-Kiskun vármegye 8,78%-kal, Baranya vármegye 7,02%-kal és Békés vármegye 15,92%-kal alacsonyabban teljesített az átlagnál. Az átlag feletti jó teljesítményt nyújtó vármegyék közül legkevésbé jól Békés vármegye, leginkább jól Pest vármegye teljesített.

Az átlag felett jól teljesítő vármegyék közül Pest vármegye 33,12%-kal, Vas vármegye 46,93%-kal, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye 7,78%-kal, Csongrád-Csanád vármegye 26,10%-kal, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye 22,94%-kal és Heves vármegye 7,72%-kal magasabb teljesítményt ért el az átlagnál. Az átlag feletti kiemelkedő teljesítményt nyújtó vármegyék közül Zala vármegye 116,62%-kal és Hajdú-Bihar vármegye 95,79%-kal magasabban teljesített az átlagnál a fürdők személyforgalma alapján.

Magyarországon a 2015. évben a fürdők személyforgalmát tekintve jelentős területi egyenlőtlenségek tapasztalhatók. Továbbra is az elmaradottabb, fejletlen pólusban Nógrád és Tolna vármegye, a fejlett pólusban Zala és Hajdú-Bihar vármegye helyezkedik el.

A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmának 2019. évi mintázatára jellemző, hogy átlag alatt 11 vármegye (57,89%), átlag felett 8 vármegye (42,11%) teljesített (4. ábra).

4. ábra. A fürdők személyforgalmának területi egyenlőtlensége 2019-ben

Forrás: saját szerkesztés

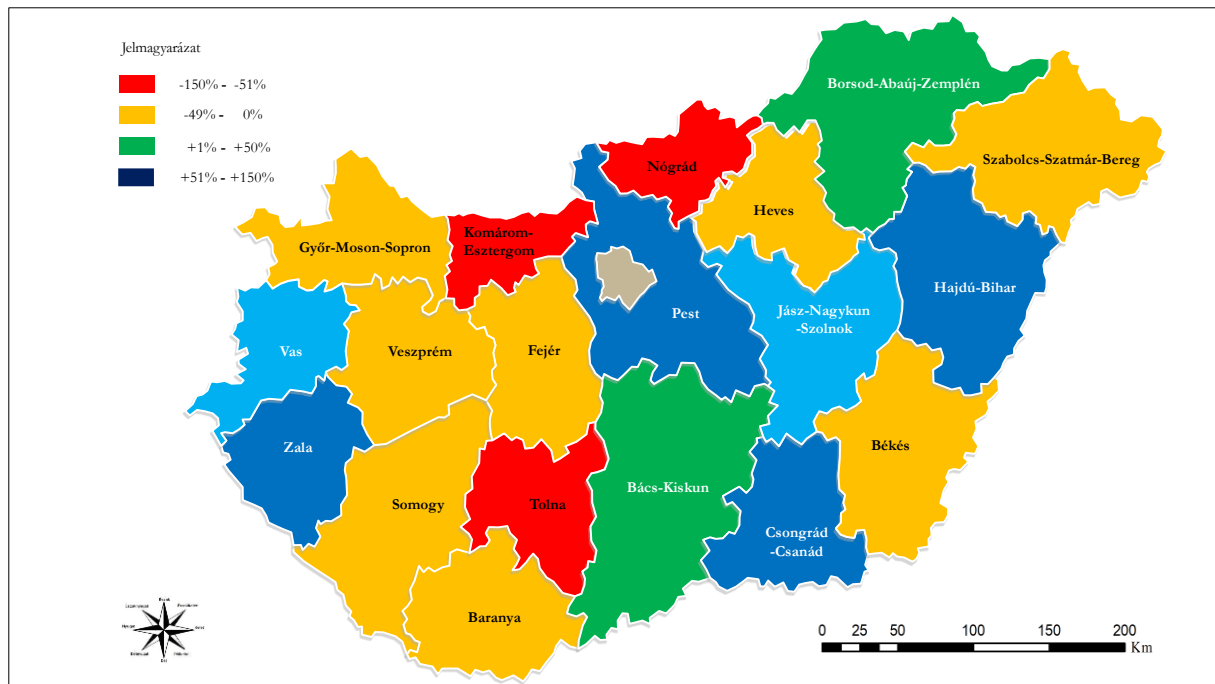
A fürdők személyforgalmának megoszlását tekintve a 2019. évben átlag alatt a vármegyék 10,52%-a nagyon gyengén teljesített, 47,37%-a gyengén teljesített. Átlag felett a vármegyék 31,59%-a jó teljesítményt, 10,52%-a kiváló teljesítményt ért el. A 2019-es évben átlag alatt leggyengébben Nógrád vármegye teljesített, átlag felett, legkiemelkedőbbben Zala vármegye teljesített a fürdők személyforgalmában.

Az átlag alatti nagyon gyengén teljesítő vármegyék közül Nógrád vármegye 94,04%-kal és Tolna vármegye 65,44%-kal alacsonyabb teljesítményt ért el az átlagnál. Az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül leginkább gyengén Fejér vármegye, legkevésbé gyengén Baranya vármegye teljesített. Az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül Fejér vármegye 48,48%-kal, Komárom-Esztergom vármegye 42,81%-kal, Veszprém vármegye 29,23%-kal, Győr-Moson-Sopron vármegye 32,61%-kal, Somogy vármegye 11,23%-kal, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye 31,69%-kal, Bács-Kiskun vármegye 8,88%-kal, Baranya vármegye 14,38%-kal és Békés vármegye 6,07%-kal alacsonyabban teljesített az átlagnál.

Az átlag feletti jó teljesítményt nyújtó vármegyék közül legkevésbé jól Heves vármegye, leginkább jól Vas vármegye teljesített. Az átlag felett jól teljesítő vármegyék közül Pest vármegye 33,93%-kal, Vas vármegye 43,72%-kal, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye 6,88%-kal, Csongrád-Csanád vármegye 29,11%-kal, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye 20,46%-kal és Heves vármegye 15,01%-kal magasabb teljesítményt ért el az átlagnál. Az átlag feletti kiemelkedő teljesítményt nyújtó vármegyék közül Zala vármegye 129,86%-kal és Hajdú-Bihar vármegye 106,07%-kal magasabban teljesített az átlagnál a fürdők személyforgalma alapján.

Magyarországon a 2019. évben a fürdők vármegyék szerinti személyforgalmát tekintve jelentős területi egyenlőtlenségek láthatók. Változatlanul az elmaradottabb, fejletlen pólusban Nógrád és Tolna vármegye, a fejlett pólusban Zala és Hajdú-Bihar vármegye található.

A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmát tekintve a 2024. évi mintázatra jellemző, hogy átlag alatt 11 vármegye (57,89%), átlag felett 8 vármegye (42,11%) teljesített (5. ábra).

5. ábra. A fürdők személyforgalmának területi egyenlőtlensége 2024-ben

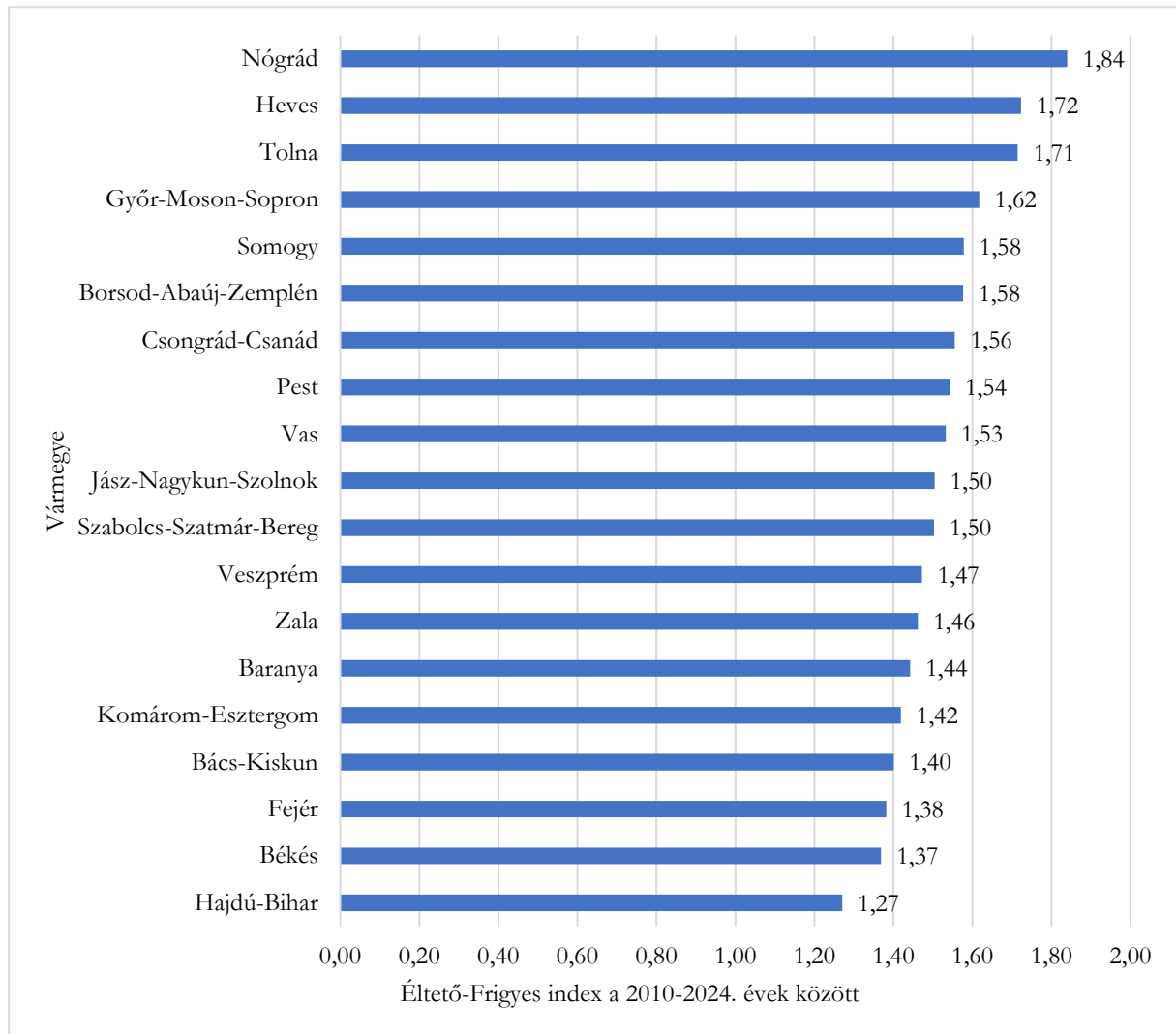
Forrás: saját szerkesztés

A fürdők személyforgalmának megoszlását tekintve a 2024. évben átlag alatt a vármegyék 15,79%-a nagyon gyengén teljesített, 42,11%-a gyengén teljesített. Átlag felett a vármegyék 21,05%-a jó teljesítményt, 21,05%-a kiváló teljesítményt ért el. A 2024-es évben átlag alatt leggyengébben Nógrád vármegye teljesített, átlag felett legkiemelkedőbben Zala vármegye teljesített a fürdők személyforgalmában.

Az átlag alatti nagyon gyengén teljesítő vármegyék közül Nógrád vármegye 94,04%-kal, Tolna vármegye 65,44%-kal és Komárom-Esztergom vármegye 57,49%-kal alacsonyabb teljesítményt ért el az átlagnál. Az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül leginkább gyengén teljesített Veszprém vármegye, legkevesbé gyengén pedig Heves vármegye. Az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül Fejér vármegye 33,69%-kal, Veszprém vármegye 42,51%-kal, Győr-Moson-Sopron vármegye 19,39%-kal, Somogy vármegye 26,85%-kal, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye 38,17%-kal, Baranya vármegye 21,08%-kal, Békés vármegye 4,27%-kal és Heves vármegye 4,14%-kal alacsonyabban teljesített az átlagnál. Az átlag felett jó teljesítményt nyújtó vármegyék közül legkevesbé jól Bács-Kiskun vármegye, leginkább jól Vas vármegye teljesített. Az átlag felett jól teljesítő vármegyék közül Vas vármegye 45,08%-kal, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye 6,17%-kal, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye 25,22%-kal és Bács-Kiskun vármegye 2,58%-kal magasabb teljesítményt ért el az átlagnál. Az átlag feletti kiemelkedő teljesítményt nyújtó vármegyék közül Zala vármegye 121,63%-kal, Hajdú-Bihar vármegye 91,46%-kal, Pest vármegye 53,29%-kal és Csongrád-Csanád vármegye 68,54%-kal magasabban teljesített az átlagnál a fürdők személyforgalma alapján. Magyarországon a 2024. évben a fürdők vármegyék szerinti személyforgalmát tekintve növekedtek a területi egyenlőtlenségek és mélyült a polarizáció. Az elmaradottabb, fejletlen pólusban Nógrád, Komárom-Esztergom és Tolna vármegye, a fejlett pólusban Zala, Hajdú-Bihar, Pest és Csongrád-Csanád vármegye van.

3. A fürdők személyforgalmának időbeli egyenlőtlensége vármegyék szerint

A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmát tovább elemezve feltárássra kerülnek az időbeli egyenlőtlenségek. Az Éltető-Frigyes index, vagyis a duál mutató értékei alapján a fürdők vármegyék szerinti személyforgalmának az időbeli egyenlőtlensége és polarizáltsága, valamint az egyenlőtlenség és polarizáltság időbeli változása kerül elemzésre. Először a vármegyéken belüli átlagos egyenlőtlenség és polarizáltság kerül megvizsgálásra a 2010-2024. évek szerinti 15 évben.

6. ábra. A fürdők személyforgalmának egyenlőtlensége 2010–2024. évek között, vármegyék szerint

Forrás: KSH, 2025c alapján saját számítás, saját szerkesztés

Ezután az összes vármegye egyenlőtlenségének évenkénti időbeli alakulása, majd annak trendje kerül elemzésre. A fürdők személyforgalmának vármegyék szerinti Éltető-Frigyes egyenlőtlenségi indexe alapján a 2010–2024. évek vonatkozásában jelentős eltérések tapasztalhatók (6. ábra).

A legnagyobb személyforgalmi egyenlőtlenség Nógrád vármegye (1,84), Heves vármegye (1,72) és Tolna vármegye (1,71) fürdőire jellemző. Közepes mértékű személyforgalmi egyenlőtlenség Győr-Moson-Sopron vármegye (1,62), Somogy vármegye (1,58), Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye (1,58), Csongrád-Csanád vármegye (1,56), Pest vármegye (1,54), Vas vármegye (1,53), Jász-

Nagykun-Szolnok vármegye (1,50), Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye (1,50), Veszprém vármegye (1,47), Zala vármegye (1,46), Baranya vármegye (1,44), Komárom-Esztergom vármegye (1,42), Bács-Kiskun vármegye (1,4) fürdőinél tipikus. A legkisebb személyforgalmi egyenlőtlenség Hajdú-Bihar vármegye (1,27), Békés vármegye (1,37) és Fejér vármegye (1,38) fürdőinél tapasztalható.

Magyarországon a vármegyék szerint a 2010–2024. évek közötti időszakban a fürdők személyforgalmát tekintve jelentős különbségek vannak, melyek alapján két jól megkülönböztethető pólus azonosítható. A legnagyobb különbségű pólusban Nógrád, Heves és Tolna vármegye, a legkisebb különbségű pólusban Hajdú-Bihar, Békés és Fejér vármegye helyezkedik el.

4. A fürdők személyforgalma területi egyenlőtlenségének időbeli változása

Magyarország 19 vármegyéje fürdőinek a 2010–2024. évek szerinti 15 év személyforgalmi adatai tekintetében, azok az egymintás Student-féle t-próba szerint, a szabadságfokot (df) 18,0 és a szignifikanciát ($p < 0,001$) figyelembe véve megbízhatók, ezért további vizsgálatra alkalmasak.

A fürdők személyforgalmának időbeli egyenlőtlenségi alakulása a 2010–2024. évek szerinti 15 évben jelentős változáson ment keresztül. A fürdők személyforgalmának vármegyei Éltető-Frigyes index szerinti 15 évnyi egyenlőtlenségeinek átlaga 1,52 (3. táblázat).

3. táblázat. A fürdők személyforgalmának 2010–2024. évek közötti egyenlőtlenségek időbeli alakulása

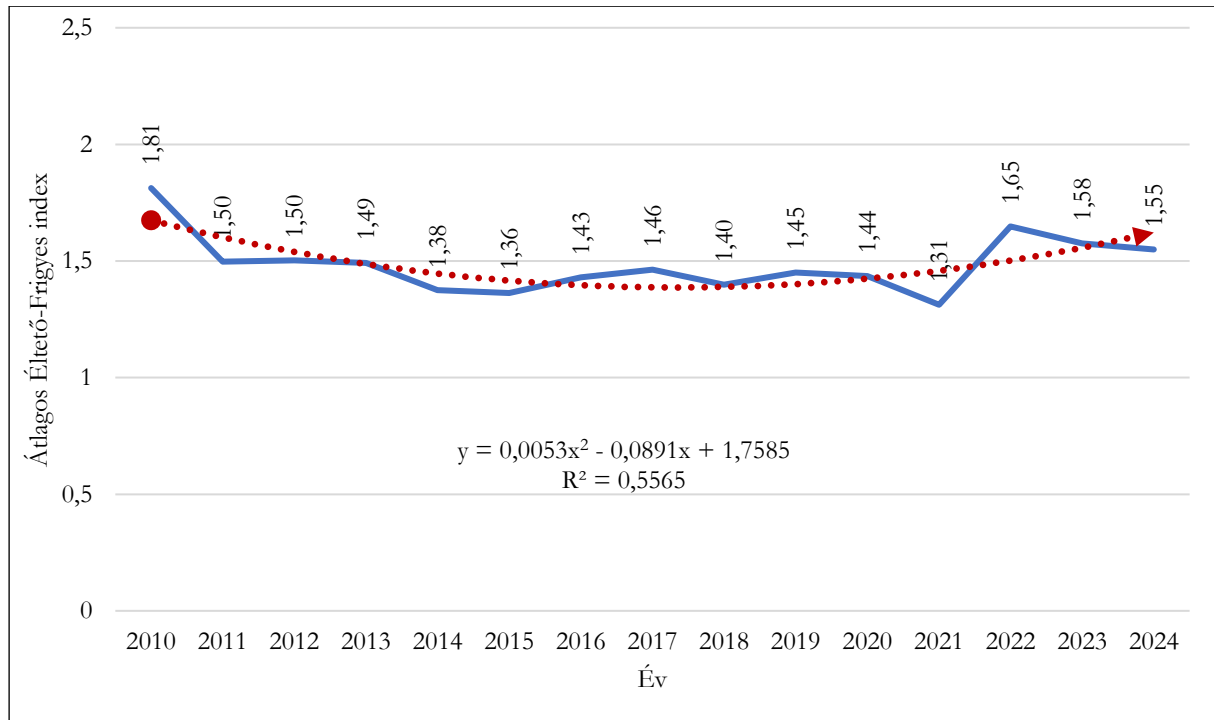
Év	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Átlag
Éltető-Frigyes index	1,81	1,50	1,50	1,49	1,38	1,36	1,43	1,46	1,40	1,45	1,44	1,31	1,65	1,58	1,55	1,52

Forrás: KSH, 2025c alapján saját számítás, saját szerkesztés

A legnagyobb személyforgalmi egyenlőtlenség 2010-ben (1,81), 2022-ben (1,65), 2023-ban (1,58) és 2014-ben (1,55) volt. Közepes mértékű személyforgalmi egyenlőtlenség 2012-ben (1,50), 2011-ben (1,50), 2013-ban (1,49), 2017-ben (1,46), 2019-ben (1,45), 2020-ban (1,44) és 2016-ban (1,43) volt. A legkisebb személyforgalmi egyenlőtlenség 2021-ben (1,31), 2015-ben (1,36), 2014-ben (1,38) és 2018-ban (1,40) volt.

Magyarországon a 2010–2024. évek között a fürdők személyforgalmát tekintve jelentős eltérés érzékelhető, mely szerint két pólus ismerhető fel. A legnagyobb időbeli egyenlőtlenségi pólusban a 2010-es, a 2022-es, a 2023-as és 2024-es évek, a legkisebb időbeli egyenlőtlenségi pólusban a 2021-es, a 2018-as, a 2015-ös és a 2014-es évek találhatók.

Ezután a fürdők személyforgalma időbeli alakulásának trendje kerül megvizsgálásra (7. ábra).

7. ábra. A fürdők személyforgalmának 2010-2024. évek közötti egyenlőtlenségek trendje

Forrás: KSH, 2025c alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A fürdők személyforgalma a regressziós modell (R^2) másodfokú polinomiális trendje segítségével 55,65%-os megbízhatósági illeszkedés mellett jól leírható, vagyis a trend megbízhatóan magyarázza a fürdők személyforgalmának, mint függő változónak a mozgását. A fürdők személyforgalmának trendjében egy váltás tapasztalható. A vizsgált időszak elejétől, vagyis 2010-től egészen 2016-ig csökkenő ciklus, majd 2017-től a vizsgált időszak végéig 2024-ig növekvő ciklus tapasztalható. Vagyis a fürdők személyforgalmának egyenlőtlenségének időbeli trendjéből kirajzolódik, hogy az egyenlőtlenség a 2010-2016. évek között csökkent, majd a 2017-2024. évek között növekedett az egyenlőtlenség.

Követtetések és javaslatok

Az egyenlőtlenség alapvető kérdés a magyar társadalom számára, a tudományos kutatások központi témája, és az eddigi kormányok egyik fő félelme. Régóta vita folyik a térségi egyenlőtlenség mértékéről, dimenzióiról, lefolyásáról, mechanizmusairól, következményeiről és az egyenlőtlenséget kezelő politikákról. A különböző fejlesztési programok mindegyike foglalkozott a területi egyenlőtlenség kezelésével és a turizmus szerepével a fejlődési különbségek csökkentésében. Magyarország esetében a természeti erőforrásokra, különös tekintettel a természetes gyógytényezőkre alapozott fürdőturizmus fejlesztése jelentős szerepet tölthet be a különböző térségek fejlődési különbségeinek a csökkentésében. Annak érdekében, hogy a fürdőturizmusban rejlő lehetőségek megismerhetővé váljanak, többek között a fürdők személyforgalmában rejlő különbségek feltárása is szükséges.

A fürdők személyforgalmának vármegyék szerinti, 2010-2024. évek közötti KSH adataiból az egymintás Student-féle t-próba eredményei alapján arra lehet következtetni, hogy azok statisztikailag megbízhatók, ezért elemzésre alkalmasak.

A fürdők személyforgalmának vármegyék szerinti megoszlásának eredményeiből az következik, hogy a forgalom lebonyolításában kis mértékben vesz részt Komárom-Esztergom, Fejér, Veszprém és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye. Nagymértékben vesz részt Vas, Csongrád-Csanád, Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye. A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmi eredményeit tekintve arra lehet következtetni, hogy 2015-ben Baranya és Békés vármegye az átlag felett jól teljesítő vármegyék közül az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közé süllyedt. Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye az átlag feletti kiemelkedő teljesítményt nyújtó vármegyék közül az átlag feletti jól teljesítő vármegyék közé süllyedt. Heves vármegye az átlag alatti, gyengén teljesítő vármegyék közül az átlag felett jól teljesítő vármegyék közé emelkedett. A fürdők személyforgalma vármegyék szerint 2019-ben egyetlen vármegye pozíciója sem változott. Ugyan ezt megvizsgálva 2024-ben Komárom-Esztergom vármegye az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül az átlag alatti nagyon gyengén teljesítő vármegyék közé süllyedt. Heves vármegye az átlag felett jól teljesítő vármegyék közül viszsasüllyedt az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közé. Bács-Kiskun vármegye az átlag alatti gyengén teljesítő vármegyék közül az átlag feletti jó teljesítményt nyújtó vármegyék közé emelkedett. Pest és Csongrád-Csanád vármegye az átlag feletti jó teljesítményt nyújtó vármegyék közül az átlag feletti kiemelkedő teljesítményt nyújtó vármegyék közé emelkedett. A vizsgált időszakban a fürdők vármegyék szerinti személyforgalmát tekintve a különbségek szélesedtek a két szélső pólus irányába. A fürdők vármegyék szerinti személyforgalmát tekintve arra lehet következtetni, hogy a 2010-2024. évek között a legkisebb egyenlőtlenség Hajdú-Bihar, Békés és Fejér vármegye esetében, a legnagyobb egyenlőtlenség pedig Nógrád, Heves és Tolna vármegye esetében tapasztalható. A fürdők személyforgalmának időbeli egyenlőtlenségi trendjéből kirajzolódik, hogy az egyenlőtlenség a 2010-2016. évek között csökkent, majd a 2017-2024. évek között növekedett, megközelítve a vizsgált időszak első évének (2010. év) az egyenlőtlenségi értékét. A kutatás eredményei alapján arra lehet következtetni, hogy 2010-2024. évek között a pólusok átrendeződtek, a különbségek szélesedtek és mélyültek, ezért szükségessé válik a fürdők személyforgalmának vármegyei szintű egyenlőtlenségeinek csökkentése, különös tekintettel az észak-magyarországi régió két vármegyéjére, Nógrád vármegyére és Heves vármegyére, valamint a dél-alföldi régióban lévő Békés vármegyére.

Az egyenlőtlenségek csökkentése érdekében javasolt Nógrád és Tolna vármegye esetében a meglévő fürdőkomplexumok kapacitásainak és azok kihasználtságának növelése és az ezáltal elért eredmények stabil szinten tartása, csökkentve ezzel a területi polaritást. A kapacitások indokolt esetben növelhetők a természeti erőforrások feltárására épülő újabb fürdőkomplexumok létesítésével is. Komárom-Esztergom vármegye esetében a személyforgalom időbeli stabilitására alapozva javasolt, a meglévő fürdőkomplexumok kihasználtságának növelése, hogy visszakerüljön a személyforgalom mennyisége a korábbi teljesítéshez, csökkentve ezzel a területi polaritást. Heves vármegye esetében javasolt a meglévő, nagyszámú természeti erőforrásra alapozva a meglévő fürdőkomplexumok kapacitásainak és annak kihasználtságának növelése és az így elért eredmények stabil szinten tartása annak érdekében, hogy visszakerüljön a személyforgalom mennyisége a korábbi teljesítéshez, csökkentve ezzel a területi polaritást. Javasolt Békés és Baranya vármegyénél a kiegyensúlyozott időbeli személyforgalomra és a meglévő nagyszámú természeti erőforrásra alapozva a fürdőkomplexumok kapacitás-kihasználtságának növelése. A javaslatok megvalósítása által a fürdők személyforgalmának vármegyei vonatkozásában létrejöhet Magyarországon egy olyan optimális területi megosztottság, melyben a polarizáció térben és időben csökkenhet, ezáltal is növelve a társadalmi kohéziót és a gazdasági egyensúlyt. A magyarországi fürdőkkel kapcsolatos egyenlőtlenségi problémák megbízhatóbb megértése további kutatásokat igényelnek.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton is köszönöm a Fürdővárosok Tudományos Kutatóintézetnek a szakmai és a technikai háttér biztosítását, valamint a Jamovi 2.7.17 statisztikai elemző programcsomag használathoz való hozzáférést.

Hivatkozott források

- Babbie, E. (2017): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest. 564 p.
- Bíró, Sz. – Rácz, K. – Székely, E. (2013): A magyar vidékfejlesztés mozgástere 2013 után. *Gazdálkodás*, 57(1), 15–23. <https://doi.org/10.22004/AG.ECON.163844>
- Bíró-Nagy, A. – Szászi, Á. (2024): Az euroszkepticizmus keresleti oldala és a „hátrahagyott tömegek” tézise. In: Bíró-Nagy, A. – Medve-Bálint, G. (szerk.) *20 év az Európai unióban*. Osiris Kiadó – HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, pp. 279–304.
- Bruszt, L. (2024): Mit adott nekünk az Európai Unió? In: Bíró-Nagy, A. – Medve-Bálint, G. (szerk.) *20 év az Európai unióban*. Osiris Kiadó – HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, pp. 11–30.
- Czirfusz, M. (szerk.) (2020): Területi kihívások és területi politikák Magyarországon, 2010–2020. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, Budapest, 138 p.
- Dobó, R. – Pintér, T. (2022): Regionális jóléti különbségek alakulása Magyarországon az EU-csatlakozástól napjainkig. In: Csiszárík-Kocsir, Á. – Varga, J. – Garai-Fodor, M. (szerk.) *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században*, 2, pp. 113–124.
- Dusek, T. – Lukács, R. – Rácz, I. (2014): Development differences among the regions of Hungary. *Procedia Economics and Finance*, 9, 264–277. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00028-8](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00028-8)
- Farkas, T. (2000): SAPARD kistérségek. *Tér és Társadalom*, 14(2–3), 209–217. <https://doi.org/10.17649/TET.14.2-3.588>
- Francis, G. – Jakicic, V. (2023): Equivalent statistics for a one-sample t-test. *Behavior Research Methods*, 55(1), 77–84. <https://doi.org/10.3758/s13428-021-01775-3>
- Gáspár, A. (2023): Szubjektív gazdasági egyenlőtlenségek és univerzalizmus Magyarországon. Munkaerőpiaci Tükör. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaságtudományi Intézet, HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat, Budapest, pp. 36–44.
- Gergics, T. (2023): Az Egyenlőtlenségek Alakulása az Európai Unióban 2004 és 2020 Között – A Felzárkózás Tapasztalatai és Lehetőségei a Visegrádi Országokban Országos és Regionális Szinten. Doktori disszertáció, Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 226 p.
- Gyurkó, Á. – Gonda, T. (2024): A turizmusfejlesztés helyzet-és teljesítményértékelése a Pécs-Villány turisztikai térségben. *Turizmus Bulletin*, 24(2), 41–51. <https://doi.org/10.14267/TUR-BULL.2024v24n2.5>
- Gyurkó, Á. – Bujdosó Z. – Hamza, Cs. (2023): Magyarország idegenforgalmi helyzetértékelése 2004–2022 között a regionális különbségek tükrében. *Acta Carolus Robertus*, 13(2), 50–66. <https://doi.org/10.33032/acr.4887>
- Helmeczy, G. – Lácay, M. (2025): Az egészségturizmus fejlesztési trendjei és lehetséges alternatívái a területiegyenlőtlenségek csökkentésére. *Régiókutatás Szemle*, 10(1), 47–60. <https://doi.org/10.30716/RSZ/25/1/4>

- Hojcska, Á. E. – Szabó, Z. – Bujdosó, Z. (2025): Investigating the territorial inequalities of Hungarian natural healing factors as medical tourism tools affecting human health using complex statistical measurements. *Polish Journal of Natural Sciences*, 40(1), 31–54. <https://doi.org/10.31648/pjns.9118>
- Hojcska, Á. E. (2016): Az ásványvizektől a támogatott fürdőgyógykezelésekig. In: Szabó, Z. (szerk.) *Fürdővárosok környezete*. Magyar Fürdővárosok Szövetsége, Túrkeve, pp. 133–152.
- Hojcska, Á. E. (2017). Medical bath treatments with the support of national health insurance fund, in hungarian spa towns: Fürdőgyógykezelések az Országos Egészségbiztosítási Pénztár támogatásával a magyar fürdővárosokban. In: Szabó, Z. (eds.) *The values of spa towns*. Szentes, pp. 16–35.
- Hojcska, Á. E. (2019): A fürdőgyógyászati intézményrendszer egyenlőtlenségei Magyarországon. In: Kőszegi, I. R. (szerk.) *III. Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia: Versenyképesség és innováció*. Neumann János Egyetem Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar, Kecskemét, pp. 858–864.
- Jarušková, D. (1999): Testing appearance of polynomial trend. *Extremes*, 2(1), 25–37. [https://doi.org/10.1016/S0378-3758\(97\)00184-5](https://doi.org/10.1016/S0378-3758(97)00184-5)
- Juhász, A. – Piskóti, I. (2024): Jólét-Jólét-emberközpontú társadalom és gazdaság – egészséges életmód. *Recreation Tudományos Magazin*, 14(4), 29–34. <https://doi.org/10.21486/recreation.2024.14.4.5>
- Káposzta, J. – Lőrincz, B. (2025): Területi különbségek erősödése Magyarországon. *Gazdálkodás* 69(5), 411–420. https://doi.org/10.53079/GAZDALKODAS.69.5.t.pp_411-420
- Kovács, Z. (1991): Tér - idő - társadalom. *Tér és Társadalom*, 5(2-3), 164-167. <https://doi.org/10.17649/TET.5.2-3.2942>
- Mayer, Á. – Hojcska, Á. E. (2018): A bizonyítékokon alapuló balneo- és hidroterápiás kezelések szerepe a térdarthrózis kezelésében. In: Szabó, Z. (szerk.) *Fürdővárosok fejlődése*. Magyar Fürdővárosok Szövetsége, Túrkeve, pp. 147–168.
- Medve-Bálint, G. (2024): Területi egyenlőtlenségek és uniós támogatások Magyarországon. In: Bíró-Nagy, A – Medve-Bálint, G. (szerk.) *20 év az Európai unióban*. Osiris Kiadó – HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont. Budapest, pp. 193–212.
- Nagy, G. – Aubert, A. (2025): A turisztikai térségek hálózatteremtő szereplőinek elemzése. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 10(1). 7–26. <https://doi.org/10.15170/TVT.2025.10.01.01>
- Nemes Nagy, J. (1998): A tér a társadalomkutatásban. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület Kiadó, Budapest. 260 p.
- Goda, P. – Hamza, E. – Mezei, K. – Rácz, K. (2022): A vidékfejlesztés helye és szerepe a fejlesztéspolitikában. *Gazdálkodás*, 66(6) 532–585. https://doi.org/10.53079/GAZDALKODAS.66.6.t.pp_532-558
- Rechnitzer, J. (1998): Területi stratégiák. Dialóg Campus Szakkönyvek Kiadó: Budapest – Pécs. 348 p.
- Rechnitzer, J. (2022): Átmenetből a visszamenetbe. Illés Iván olvasása közben. In: Nemes-Nagy, J. – Pálné, K. I. (szerk.) *Regionalizmus, az elmélettől a gyakorlatig*. IDResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs, pp. 11–24.
- Şahin, M. – Aybek, E. (2019): Jamovi: an easy to use statistical software for the social scientists. *International Journal of Assessment Tools in Education*, 6(4), 670–692. <https://dx.doi.org/10.21449/ijate.661803>
- Sánta, Á. K. (2020): A vidékfejlesztés és a turizmus kapcsolatának relevanciája. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*, 15(1–2), 91–109. <https://doi.org/10.14232/jtgf.2020.1-2.91-109>
- Sávai, M. – Bodnár, G. (2024): A gazdasági szerkezetváltozás regionális különbségekre gyakorolt hatásának vizsgálata Kelet-Közép-Európában - Examining the impact of economic structural

- change on regional differences in Central Eastern Europe. *Statisztikai Szemle*, 102(12), 1198–1221. <https://doi.org/10.20311/stat2024.12.hu1198>
- Schlett, A. (2020): Három nemzedék: helyreállítási periódus, és ami utána következik. In: Katona, K. (szerk.) *Növekedésosztónzési kísérletek és kudarcok. A növekedés új kihívásai a tudásalapú gazdaságban*. Pázmány Press Kiadó, Budapest, pp. 55–91.
- Somlyódy, P. E. (2023): A várostérségi és policentrikus szemléletre alapozott településhálózat-fejlesztés érvényessége és érvényesülése Magyarországon. *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 33(246), 171–182. <https://doi.org/10.59809/Comitatus.2023.33-246.171>
- Szlávik, J. – Szép, T. (2022): Fenntartható-e a diszkont jövő? In: Nemes-Nagy, J. – Pálné, K. I. (szerk.) *Regionalizmus, az elmélettől a gyakorlatig*. IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs, pp. 85–98.
- Takács, Sz. (2016): Bevezetés a matematikai statisztikába, elmélet és gyakorlat. Antaresz Kiadó, Budapest, 355. p.
- Vajda, L. (2025): Víziók, elvárások, valóság=Visions, Expectations, Reality. *Gazdálkodás*, 69(5), 421–437. https://doi.org/10.53079/GAZDALKODAS.69.5.t.pp_421-437
- Weisz, M. – Kovács, L. (2007): Agrár- és vidékfejlesztési programok Magyarországon (2002–2013) – elért és várható eredmények. *Gazdálkodás*, 51(4), 59–72.
- Zapreskó-Farkas, E. (2024): Területi versenyképesség különböző megközelítései Magyarországon. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 21(1), 51–65. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2024.5>
- Zsibók, Zs. (2022): A magasnyomású gazdaság területisége Magyarországon. In: Nemes-Nagy, J. – Pálné, K. I. (szerk.) *Regionalizmus, az elmélettől a gyakorlatig*. IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs, pp. 117–130.

Internetes források

- KSH (2025a): <https://www.ksh.hu/nemzeti-szamlak-gdp> (Letöltés ideje: 2026.01.05.)
- KSH (2025b): https://www.ksh.hu/stadat_files/tur/hu/tur0032.html (Letöltés ideje: 2026.01.05.)
- KSH (2025c): https://www.ksh.hu/stadat_files/tur/hu/tur0038.html (Letöltés ideje: 2026.01.05.)

Szerző

Szabó Zoltán

ORCID [0000-0002-1088-8416](https://orcid.org/0000-0002-1088-8416)

PhD, habilitált egyetemi docens, intézetvezető, tudományos tanácsadó

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet,
Georgikon Campus, Keszthely

Fürdővárosok Tudományos Kutatóintézet, Hévíz

E-mail: szabo.zoltan.dr@uni-mate.hu, dr.szabo.zoltan.phd@gmail.com

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:
CC-BY-NC-ND-4.0

*This work is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.*

The challenges of resilience in tourism – A systematic literature review of cultural tourism to alleviate tourism seasonality in Kenya

Kezia W Wang'ondou, Rita Domjáné Nyizsalovszki, Gábor Koncz

Summary

Cultural tourism is a specialty form of tourism that emphasizes on appreciation, integration and participation of the local communities, while allowing for diversity and an opportunity to experience the traditions, beliefs and the general way of life of people. The potential for cultural tourism in Kenya to enhance tourism resilience against seasonality of tourism jobs however still remains unexploited and barely features as a top investment priority area, despite the ability of cultural tourism to attract domestic and international travel in all tourism seasons. This paper seeks to explore the viability of cultural tourism as a means to eradicating tourism seasonality, through a systematic literature review of existing studies on cultural tourism and seasonality of tourism. A total of 83 articles were obtained from the Scopus database following a rigorous screening through pre-defined inclusion and exclusion criteria.

A bibliometric analysis was further conducted on the dataset for keyword co-occurrence, and bibliometric coupling to collate the data into different cluster areas. VOSviewer software was used to provide a graphical representation of the data into different link maps. The six cluster areas identified were, traveler dynamism and feasible development, the adoption of data to examine travel trends, causes of uneven travel distribution at destinations, the impact of tourism seasonality, seasonal volatility and tourism resilience and cultural tourism and job sustainability. This research aims at contributing to the field of sustainable development in tourism by shedding light on previous literature that has examined seasonality in tourism and cultural tourism as a specialty form of tourism. The article provides various suggestions and additional information on ways to fortify resilience in tourism through culture.

Keywords: *cultural tourism, tourism seasonality, Just Transition tourism, international good practices*

JEL Code: *Z32, O1, R11*

Introduction

Tourism is a highly multifaceted industry engaging various professionals and incorporating cross industrial integration (Camilleri, 2017). This has deemed the sector relevant for economic growth not only in developing countries but also in developed economies (Meyer – Meyer, 2015). Travel experiences that Kenya as a destination offers are quite distinct due to the variation in the tourism product as manifested in the expansive 600 km coastline to the wilderness areas coupled with the cultural diversity of the people of Kenya (Irandu, 2004). This underscores the significance of the industry, levelling it to up to be Kenya's second most important economic earner after agriculture for decades on since inception in the early 1940s (Fahnbulleh, 2006). The contribution of tourism to Kenya's GDP for the year 2025 was projected to reach over 7% as indicated by the World Travel & Tourism Council (WTTC) injecting about Kenya Shillings 1.2TN. This translates to 1.7 million jobs, a figure reaching towards over 8% of the total workforce in Kenya, which means, 1 in every 12 jobs in Kenya is a tourism related job (World Travel & Tourism Council, 2025).

The period before Covid-19 tourism was supporting about 1.08 million people through income, an 8.7% of the total employment in Kenya. In the year 2019 for example, the period when tourism in Kenya was at peak experienced tourist receipts averaging to about 200,000, while the low peak seasons had receipts of almost 100,000 (New Vision for Kenya Tourism Strategy, 2025). This is shown in Figure 1.

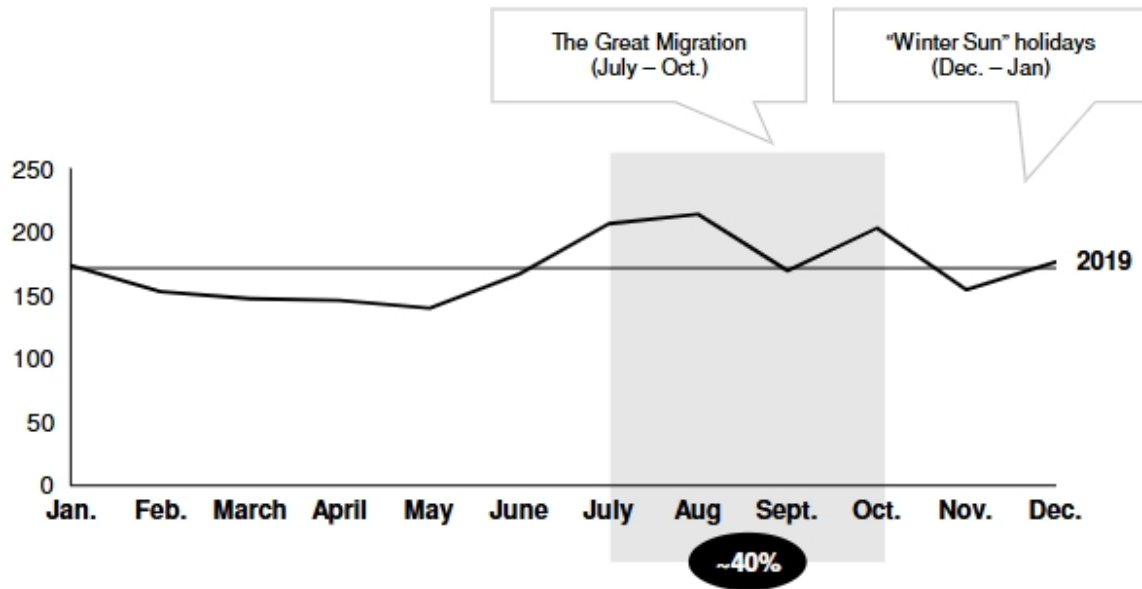

Figure 1 Monthly Number of Inbound Tourists, K persons

Source: Adopted from New Vision for Kenya Tourism Strategy (2025)

This has resulted to job uncertainties and asymmetric travel pattern resulting in unequal regional development of the country (Ćorluka, 2019). This recurrent issue has undercut the resilience perceived and expected of the tourism industry affecting several rural households that rely on tourism businesses for their income (Su et al., 2022). The sustainability of tourism jobs is not assured even when the National Tourism Policy of Kenya highly supports skills development for a stronger labor force. The consistency in international receipts is capricious due to the instantaneous response of tourism to various undetermined factors such as legal issues, political changes, environmental variations, technological changes amongst others, that are bound to arise (Akama, 2002).

Kenya has been registering an increase in international tourism receipts with numbers reaching highs of over 2.3 million visitors as recorded in 2024 by the Tourism Research Institute in the Annual Tourism Sector Performance Report of 2024.

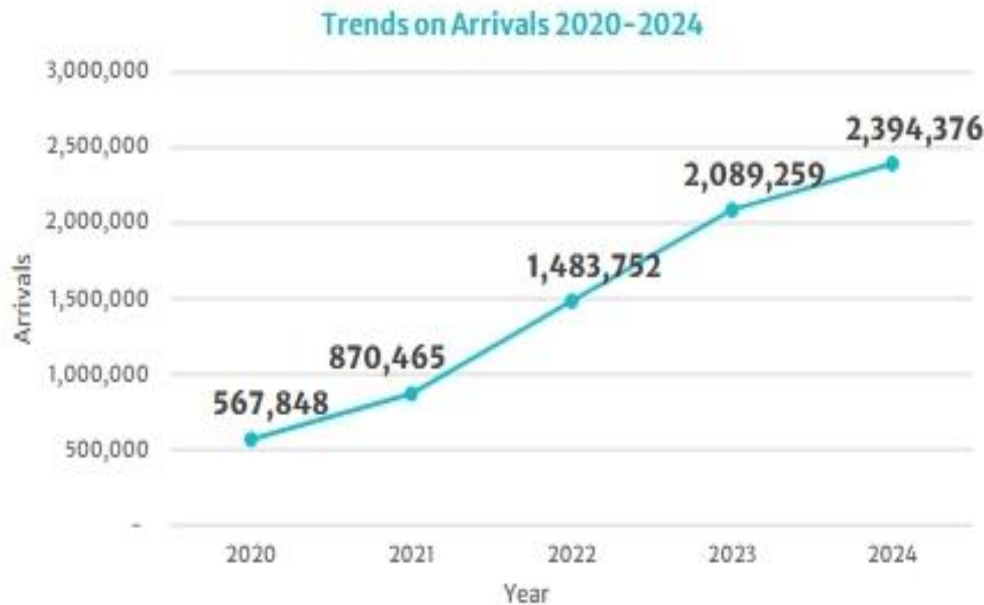

Figure 2 Kenya's International Arrivals for the Years 2020–2024 (number of arrivals)

Source: Adopted from the Annual Tourism Performance Report (2024)

Kenya's tourism growth has been steady and consistent from 2020–2024 with significant increase in travel numbers amounting to about 322% increase from the year 2020. This is a very strong indication of the potential for Kenya's tourism to remain resilient while external and internal factors are held under control (Annual Tourism Research Institute, 2025). This is shown in Figure 2.

These numbers and the upwards trend support the potential for tourism in the Country to create and sustain jobs (Fayzieva et al., 2023). The UNTWO has been propagating for more sustainable development, and in this light, special interest tourism like cultural tourism has been encouraged for new and existing destinations to promote steady incomes (WTO, 2024). The report New Vision for Kenya Tourism Strategy (2025) notes that tourism in Kenya manifests in seasons, where, there is a peak season that falls in the period between June-October, and December-March, and a low season that falls in the months of April and May. The sector is heavily reliant on international tourism, however, domestic tourism also plays a major role in stabilizing the sector. The flow of travel when accounting for domestic tourists is easily influenced by internal factors like weather patterns, holidays and school half-terms. Figure 3. Shows domestic and international tourist flows for the Years 2015–2019.

Despite Kenya's unique standing as a top tourism destination, there is the contentious issue of tourism seasonality depicted in high peak, and low peak tourism seasons. The seasonality of travel inhibits the resilience that tourism and related businesses should exhibit, which is the inverse of what an expansive highly integrated industry that creates direct and indirect jobs with a multiplier effect across the globe should be (Irandu, 2004).

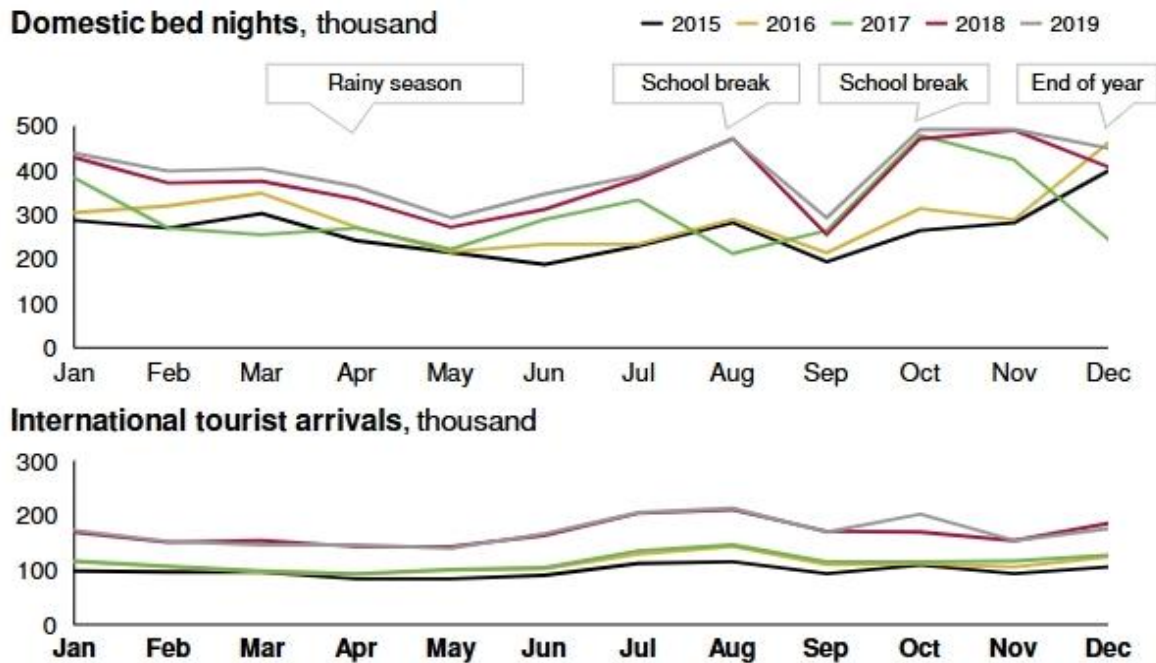

Figure 3 Kenya's Domestic and International Tourist Flows 2015–2019

Source: Adopted from New Vision for Kenya Tourism Strategy (2025)

Traveler dynamism and seasonal volatility are key issues resulting to travel variations in Kenya. The adoption of data to examine travel trends has not been adequately utilized in solving the issue of seasonality, which means that the causes of uneven travel distribution at destinations are not adequately being addressed by destination managers and policy makers. The impact of tourism seasonality on tourist behavior in Kenya has been mostly attributed to weather and calendar days. Tourism is highly volatile and external forces result to cancellation of travel and reduced hotel overnight stays in Kenya. Cultural tourism is a sustainable form of tourism because it deviates from mainstream tourism business, and it also utilizes cultural resources that are more endearing to sustainable use. This study is informed by these issues and seeks to examine the capacity for cultural tourism to enhance tourism resilience through mitigation of tourism seasonality.

At the beginning of the research, we formulated the following research questions: Based on international experience, to what extent can cultural tourism contribute to reducing the seasonality of tourism? What factors can help or hinder cultural tourism from meeting this important policy objective? How can the models and clusters identified in the literature be applied to promote sustainable and resilient development of tourism in Kenya?

Cultural tourism – seasonality – good practices

Tourism remains labor intensive, employing various professionals, however, there is deterrence to skills development and creation of a strong labor force due to the volatility of the sector (Stacey, 2015). Tourism stakeholders therefore have been on the pursuit of strategies to enhance the resilience of the tourism industry, deviating from the contemporary unsustainable practices towards

more admissible tourism activities that ultimately address local concerns especially, securing a durable means to earn an income (Chen, 2014). In the recent past, cultural tourism has been re-introduced as a specialty form of tourism that could address the issue of tourism seasonality (Zhang et al., 2022).

Cultural tourism emphasizes on appreciation, integration and participation of the local communities, while allowing for diversity and an opportunity to experience the traditions, beliefs and the general way of life of people (Surata et al., 2024). The potential for cultural tourism to enhance tourism resilience against seasonality of tourism jobs however still remains unexploited and barely features as a top investment priority area, despite the ability of cultural tourism to attract domestic and international travel in all seasons. This paper seeks to explore the viability of cultural tourism as a means to eradicating tourism seasonality, through a systematic literature review of existing studies on cultural tourism and seasonality of tourism. The approach will be domain-based review so as to scrutinize the subject in detail (Paul – Criado, 2020).

Traveler dynamism and feasible development are cognizant of tourism sensitivity, especially when travel is demand oriented, for tourism products relying on natural features like snow. Deviations in demand have been observed at ski destinations with variation arising from different levels of snow precipitation. The focus on seasonality at these destinations has been on the supply side, which poses a challenge on significant identification of the causative issues of low travel at tourism destinations where seasonality affects tourism (Erdogan – Galip, 2007). Travel dynamism is affected by various aspects of the tourism product. In a study of simulating the impacts of climate change on winter tourism demand, (Steiger et al., 2023) found that destinations where tourism had adopted the community models where the entire locality can bear operational costs when tourism is unprofitable should be adopted for feasible mutual development of not only key tourism players but also the indirect businesses that complement the key tourism elements of destinations.

The adoption of data to examine travel trends has been acknowledged as a management strategy aimed at ensuring that development decisions align to the industry needs so as to direct destination resources in designing products that correspond to travelers in different seasons (Kozak et al., 2008). The examination of travel trends and patterns has been addressing tourism seasonality from the supply side, focusing on employer needs, and the service requirements to handle tourism seasonality (Terry, 2016). Policy formulation has been utilized as a measure to reduce tourism seasonality in rural destinations, where the approach has taken various features of seasonality recognizing that tourism seasonality appears different for each destination (Martín et al., 2019). There are several patterns that can be defined from the study of data on tourism seasonality, as seen from the study of seasonality on Asia, however, the applicability of the findings on tropical areas would be improper since it was focused on trends in the cold climates where there is occurrence of the four seasons and the approach was also supply oriented (Chen – Pearce, 2012).

The causes of uneven travel distribution at destinations are extremely variant depending on season, space, traveler and reason for travel. Vacation tourism is more seasonal than specialized forms of tourism case in point VFR (visiting friends and relatives). The specialized forms of tourism are uneven across destinations and is basically an urban activity as seen in Scotland in a study of seasonality of overseas tourism demand (Coshall et al., 2015). Seasonality in tourism has often been measured based on commonality of travel patterns in countries or destinations, and the discovery has been that spatial features influence travel seasonality from a study of demand across Europe (Mauro et al., 2018).

The closest research on seasonality that has been demand oriented deviated from tourism flows, focusing more on service prices. In a study on Spanish hotels, data on night stays and hotel prices

was correlated and the findings showed that pricing significantly influenced overnight stays, and variable that has rarely been considered in previous research (Lozano et al., 2020).

In a study carried out on how surfers report in Costa Rica, both the skilled and unskilled surfers booked travel in advance based on climatic changes that would be forecasted. The findings revealed that there was need to evaluate other factors like the destination and hospitality services at the destination so as to determine the satisfaction that surfers would get at the destination (Mach et al., 2020)

There are several inter-season and intra-season factors that can be identified as the casual factors of seasonality in tourism, and these can be filtered through categorization of the drivers of seasonality in tourism demand (Ridderstaat – Croes, 2020). A theoretical perspective has also been adopted in efforts to unearth causes of tourism seasonality. The examination of approach-avoidance and regulatory focus theories reveals possibility of developing a dualistic model to enhance interpretation of factors such as fruition-based, structural, unforeseen, and climate-based factors, especially amongst policy makers, to impact on tourism resulting to seasonality (Senbeto – Hon, 2019).

The impact of tourism seasonality as seen from a study of the Balearic Islands of Spain indicate that the seasonal variations have been observed in weekly and monthly air travel in, and the strategy for reduction of this variation has been formulation of more appropriate policies that can be implemented by industry stakeholders (Jaume – Andreu, 2017). The seasonality of tourism has reduced the economic gains expected at destinations, particularly the hotel sector, where most face the risk of total exit from business. This is attributed to changes in demand from the market segments, and calls to implementation of marketing strategies that fill the sought purpose of travel at different times to mitigate lessened travel (Zhang – Xie, 2021). The impacts of tourism seasonality from a study of Southern Italy shows that resource use at destination becomes problematic with local administration facing the immediate blow. This is highly associated with the resultant crippled development, which can be solved through forecasting for tourism demand (Vergori, 2012). The competitiveness of a destination has also been linked to tourism seasonality, with an orientation that utilizes tourism competitiveness index, and this approach recognizes the global impacts of tourism seasonality encouraging development of management tools and regional policies (Krabokoukis – Polyzos, 2022).

Seasonal volatility and tourism resilience are often influenced by the consistent erratic variations in demand over different time spans. In a tourism time-series study of Spanish tourism, seasonality in tourism can only be addressed through a holistic process, so as to inform creation of relevant models and policies that address these seasonal changes (Cunado et al., 2005).

Stochastic approaches have been identified as more appropriate in handling the seasonality of travel, as depicted from SARIMA (forecasting model that incorporates a stochastic nonstationary seasonality) and MARINA (the intervention component) modelling conducted in Hong-Kong, where, the key factors mapped out to lead to volatility of tourism were financial resources, disease and epidemics as well as changes in laws governing travel at the destination. The study recognized that, not only are destinations affected by the internal factors, but even external factors are equally detrimental (Carey – Rob, 2002). The use of appropriate models forecasting tourism demand is important to enhance destination resilience, since, previous literature notes that tourism series has demonstrated a mix of deterministic and stochastic seasonality (Kulendran – Wong, 2005). There is no one-fits-all model when handling tourism seasonality and destination resilience, however, different situations basing on the cause, impact and policies determine the model fitness for use (Shen et al., 2009).

Cultural tourism and job sustainability have been issues of concern in several tourism-led economies. Seasonality in travel has resulted to various effects like wastage of resources from under-exploitation, reduced pro-activeness in cases of external influencers, and reduction of the economy from GDP. The strategies applicable to tourism seasonality should stem from updated concerns that are affecting the destination in a more holistic approach (Stojčić et al., 2022). Cultural tourism and job sustainability correlate across global tourism destinations, where, the ideal situation should be a perfectly positive correlation. Transport is a key element of tourism, and when there is a deterrence to movement, the result has been reduction in cultural tourism and subsequent job sustainability (Vergori– Arima, (2020).

Planning for stable travel to cultural destinations and more reliable jobs in tourism is often a challenge due to seasonality of tourism. The combination of demand-supply factors in formulation of strategic measures to curb seasonality enables policy makers to create reduce regional variations in cultural tourism and employment in the sector (Martín et al., 2020). There is heightened emphasis on use of more advance time series econometrics to develop models that can mitigate seasonality in tourism, through more transparent and informative analysis of tourism demand. Cultural tourism and job sustainability requires a clear comprehension of the cycles that exist at the destination (Vatsa, 2021). Seasonal decomposition was used in Wales, in the UK, to aid assess seasonal differences. The idea is to acknowledge how seasonality can affect job stability and travel and develop methodologies that can secure stable travel. This study circles back to the policies that are formulated and implemented to curb seasonality (Koenig – Bischoff, 2003).

One possible solution could be to strengthen the *Just Transition*. This research seeks to explore the viability of cultural tourism as a means to eradicating tourism seasonality for tourism resilience, and is based on developments in just sustainability transition in tourism (Rastegar, 2022). The concept of *Just Transition* originated in labor and environmental justice movements in the 1980s and was first articulated in the early 1990s by Tony Mazzocchi. Its application to tourism is relatively recent, gaining prominence from the late 2010s onwards (Stevies et al., 2020) particularly after the COVID-19 pandemic, as justice-oriented sustainability transitions have increasingly shaped tourism and cultural tourism development. A closer examination of the concept reveals strong conceptual links with cultural tourism development; therefore, the following sections explore the emergence of the *Just Transition* framework and its key dimensions in relation to cultural tourism development pathways.

The concept of *Just Transition* originally emphasizes social fairness in the shift toward a low-carbon economy, but it is becoming increasingly relevant in the field of cultural tourism as well. Cultural tourism often involves regions such as areas with an industrial past or peripheral locations where economic transformation is accompanied by job losses and social vulnerability. The *Just Transition* framework helps ensure that tourism development generates not only economic growth but also fair participation of local communities, while preserving their cultural heritage and identity (European Commission, 2020).

In cultural tourism, one of the key roles of *Just Transition* is to ensure the active involvement of local residents in decision-making and value creation processes. According to the principles of a *Just Transition*, cultural resources such as traditions, crafts, industrial heritage, or intangible cultural assets should not become purely market-driven products from which local communities are excluded. Instead, strengthening community-based tourism and co-creation contributes to social cohesion and cultural sustainability (UNWTO, 2018).

Just Transition also links cultural tourism to sustainable job creation and skills development. In transitioning regions, cultural and creative industries such as museums, cultural festivals, and heritage

tourism can offer alternative employment opportunities for workers displaced from traditional industries. The *Just Transition* approach emphasizes the importance of reskilling, lifelong learning, and decent working conditions, without which cultural tourism cannot be inclusive or resilient in the long term (OECD, 2020).

Finally, *Just Transition* contributes to positioning cultural tourism as part of the response to climate change rather than as a contributor to it. Sustainable transport solutions, energy-efficient cultural infrastructure, and the promotion of “slow tourism” help reduce environmental pressure while maintaining the quality of cultural experiences. In this sense, *Just Transition* provides an integrated framework that simultaneously addresses environmental, social, and cultural challenges and offers new directions for the development of responsible cultural tourism (UNESCO, 2019).

Material and method

The study utilized SLR (Systematic Literature Review) methodology to review existing studies on cultural tourism and seasonality of tourism. The study was conducted in three stages that entailed, planning (defining research objectives, research questions and methodological framework), conducting the review and finally publishing the results. The data utilized was obtained from Scopus database. The Scopus database was chosen because it provides content of global coverage, content that has high visibility in the academic ecosystem with superior citation metrics. First, the research was conducted on a topic-based search of the Scopus database without limitations, but using keywords.

The selection of the keywords “tourism” OR “cultural tourism” OR “tourism seasonality” was based on the objectives guiding the study. By using the OR operator, any publication containing the keyword could be included in the primary results. This represents a broad search strategy to ensure that relevant articles were not missed. The data was further refined to entail English only, open access, final, journal articles, within the field of social sciences. These criteria ensured quality, comparability, and consistency of analysis. This screening yielded 83 articles. PRISMA Guideline (Page et al., 2021) was the research protocol followed to obtain the 83 articles.

A bibliometric analysis was further conducted on the dataset for keyword co-occurrence, and bibliometric coupling to collate the data into different cluster areas. VOSviewer software was used to provide a graphical representation of the data into different link maps. The strength of the methodology is that it is structured, transparent, reproducible, and combines qualitative and quantitative approaches.

Results

This section presents a brief and precise account of the results, their interpretation, and the conclusion. Figure 1 summarizes the PRISMA Guideline (Page et al., 2021) that the study applied for the systematic literature review. Thorough inclusion and exclusion criteria yielded 83 articles. Figure 2 summarizes entire evolution of citation of the publications from the late 1980s to 2025. The peak was 2007, with 443 citations. The keyword co-occurrence analysis enhanced identification of the critical issues in cultural tourism and tourism seasonality. Figure 3 shows the graphical representation of the keyword co-occurrence of the data from the use of VOSviewer software. The six main keywords used in the articles were “seasonality” (61 occurrences), “tourist destination” (22 occurrences), “tourism economics” (11 occurrences), “seasonal variation” (7 occurrences), “tourism development” (12 occurrences), and “tourism seasonality” (14 occurrences).

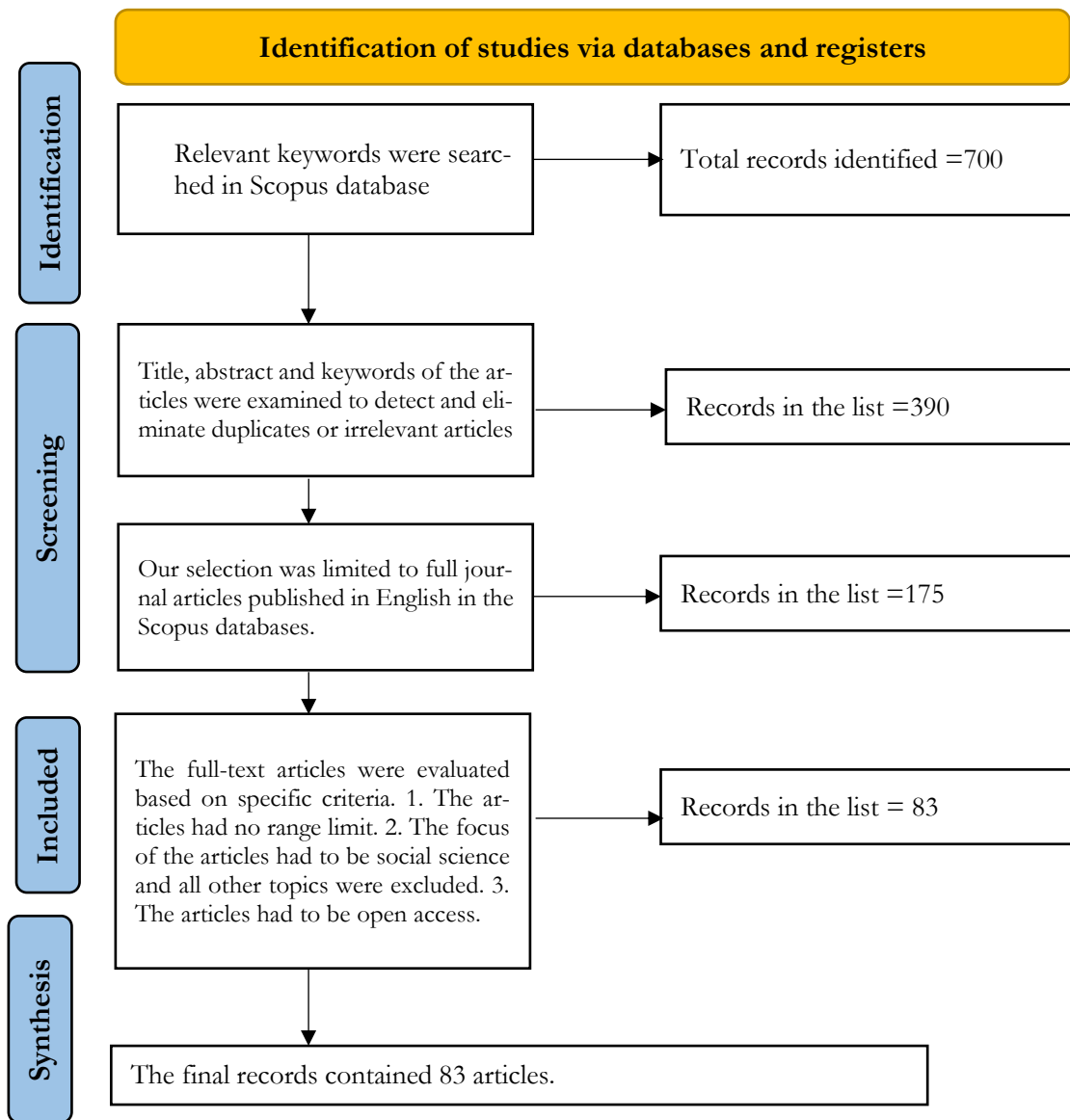

Figure 4 Flow diagram showing PRISMA Guidelines (Page et al., 2021)

Source: Based on Scopus Dataset and Page et al. (2021) PRISMA Guidelines

The inventiveness of the theme was further reinforced by existence of unique key words that appeared between 2012 and 2022. This is shown in Figure 5 where, the keyword that appeared between 2012–2014 was “tourist behavior”, between 2014–2016 was “seasonality”, between 2016–2018 was “tourism economics”, between 2018–2020 was “sustainability” and between 2020–2022 was “tourism seasonality”. This indicates recent interest in tourism seasonality, the theme that guides this research.

A bibliometric coupling was also conducted at document level on the 83 articles. This yielded 41 papers categorized into nine clusters as shown in Figure 6. Cluster 5 and 6 were combined to create cluster 5, cluster 7, 8 and 9 had each 2 items which were combined into cluster 6. Descriptive names were assigned to each cluster, cluster 1 was named, traveler dynamism and feasible development,

cluster 2, the adoption of data to examine travel trends, cluster 3, causes of uneven travel distribution at destinations, cluster 4, the impact of tourism seasonality, cluster 5, seasonal volatility and tourism resilience and cluster 6, cultural tourism and job sustainability.

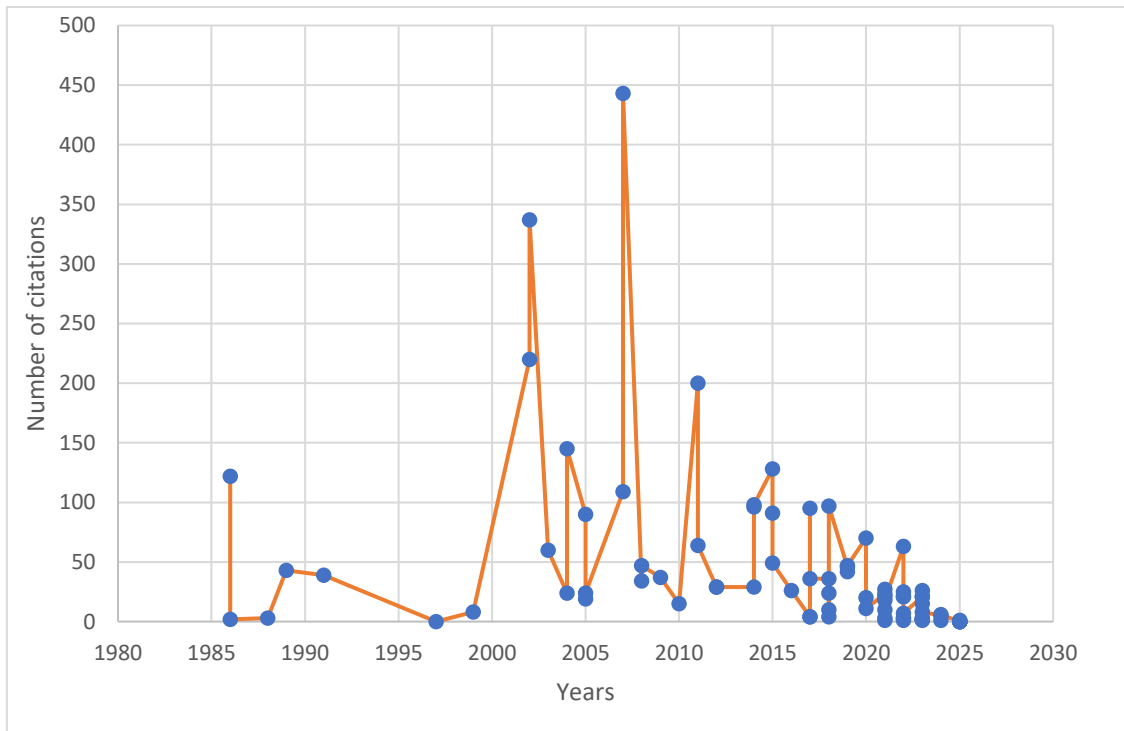

Figure 5 Evolution of citations through the years

Source: Based on Scopus Dataset

Cluster 1 highlighted in color Red in Figure 6. is composed of 11 articles. This Cluster addresses the issues of traveler dynamism and feasible development. Literature supports that tourism seasonality is addressed from the supply side instead of the demand approach (Erdogan & Galip, 2007). Steignr et.al. (2023) recommend the participation of local community members and their current status to develop models and measures that address seasonality for more feasible development.

Cluster 2 is highlighted in color Green in Figure 6. The Cluster is composed of eight articles. This Cluster addresses the issues of adoption of data to examine travel trends. The results emphasize that seasonality requires the use of current trends occurring at the destination (Kozak et al., 2008). There is further indication of data previously being used to enhance management decisions pertaining number of employees required at a destination, limiting the effectiveness of this data as it supply-oriented (Terry, 2016). The use of travel data has to be specific to a destination since the issue of seasonality cannot be generalized (Martín, 2019). Chen – Pearce (2012) demonstrate this where the study of travel data from cold climates could not be utilized for tropical climate areas.

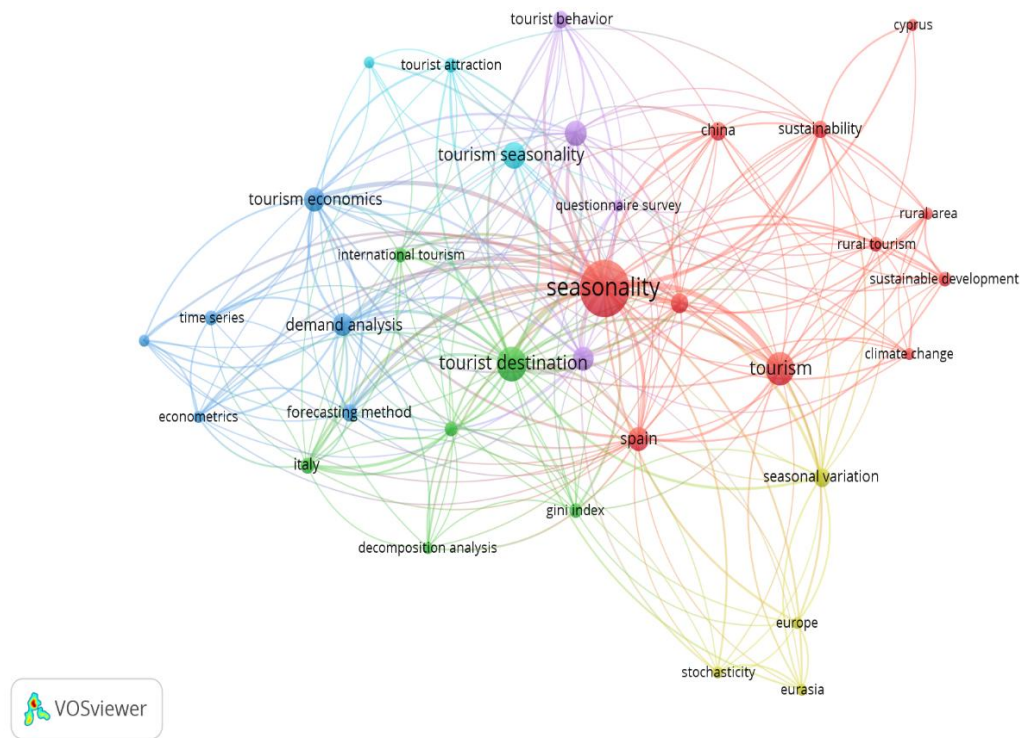

Figure 6 Keyword Co-occurrence Network
Source: Based on Scopus Database. VOSviewer 1.6.20.0

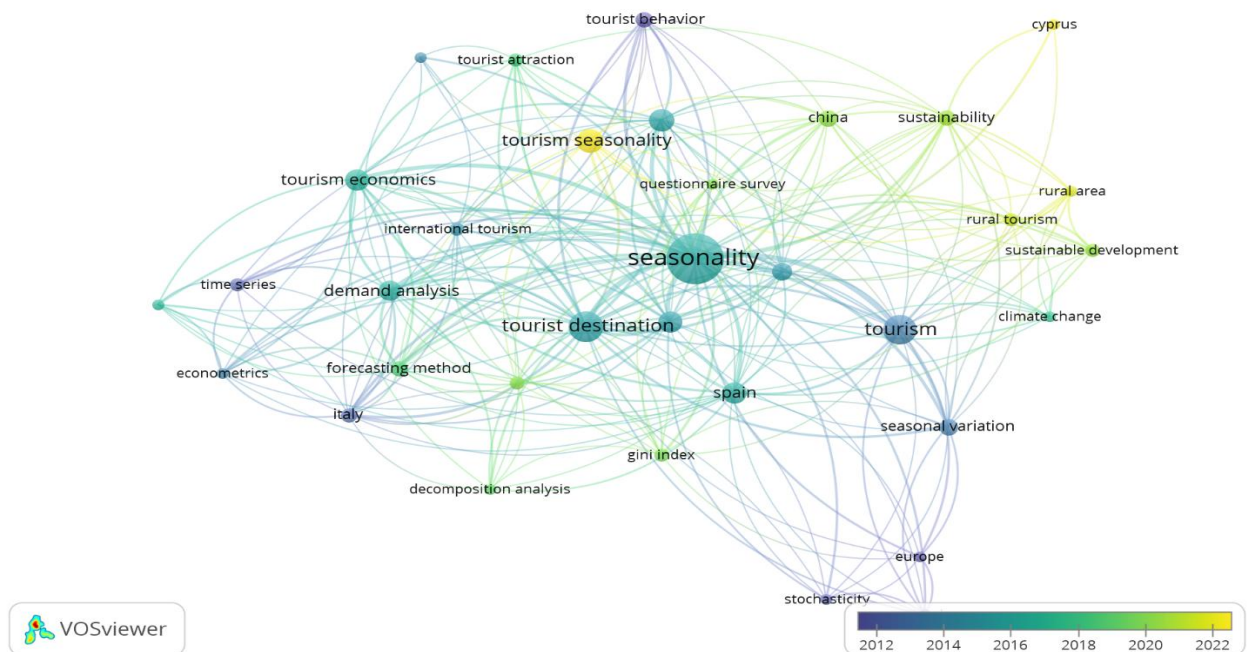

Figure 7 Evolution of Keywords
Source: Based on Scopus Database. VOSviewer 1.6.20.0

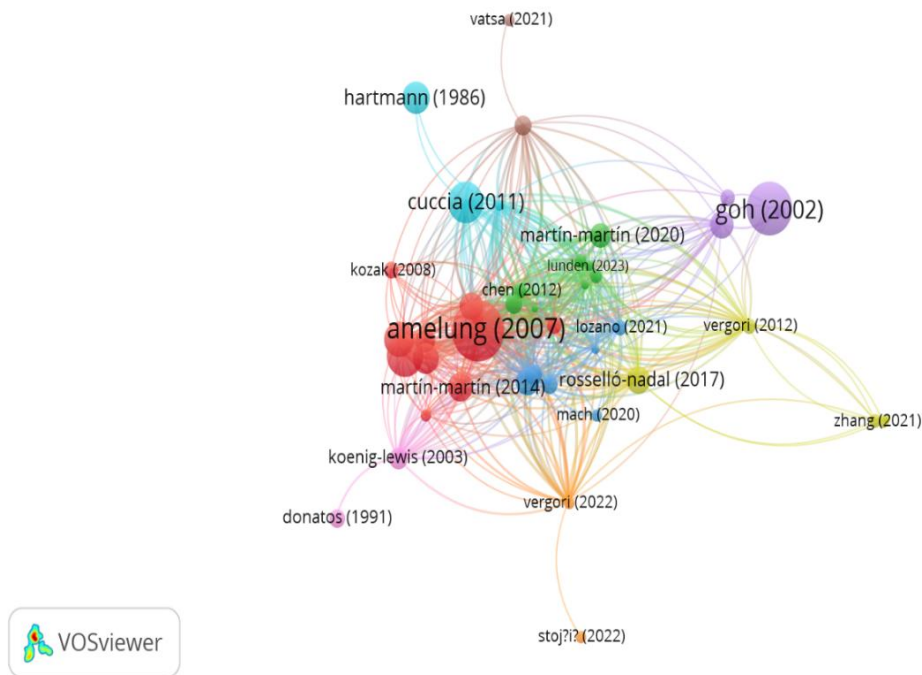

Figure 8 Bibliometric Coupling

Source: Based on Scopus Database. VOSviewer 1.6.20.0

Cluster 3 is highlighted in color Blue in Figure 5. The Cluster is composed of six articles. This Cluster addresses the issues of causes of uneven travel distribution at destinations. Seasonality of tourism is highly visible from vacation tourism rather than specialized tourism, of which cultural tourism falls into (Coshall et al., 2015). The variations at destinations, whether regional or national can significantly result to uneven travel topped with traveler preference (Mauro et al., 2018). The assessment of internal factors that touch on demand like price is more effective when handling travel unevenness rather than number of tourist facilities (Lozano et al., 2020). Several studies thus advocate for a theoretical approach and the use of inter and intra seasonal factors to address uneven travel distribution (Ridderstaat – Croes, 2020; Senbeto – Hon, 2019; Mach et al., 2020).

Cluster 4 is highlighted in Golden color in Figure 5. This Cluster is composed of five articles. This Cluster addresses the concept impact of tourism seasonality. The most notable impacts of tourism seasonality are economic and operational impacts at the destination especially challenging the administration of a destination (Jaume, 2017). The risk of business exit is heightened by seasonality, as demonstrated in the hotel sector. Market segments differ, therefore, there is need to devise marketing strategies that are specific to different segments (Zhang – Xie, 2021). Some destinations have resulted to formulation of policies that steer sustainable development (Vergori, 2012; Krabokoukis – Polyzos, 2022).

Cluster 5 is highlighted in color Purple in Figure 5. The Cluster is composed of six articles, after combining three separate articles in Cluster six. This Cluster focusses on seasonal volatility and tourism resilience. The volatility of tourism is highly attributed to the erratic nature of the industry. A holistic approach through integration is more composite of mitigation strategies, coupled with models and policies that deduced from this volatility (Cunado et al., 2005). To remain resilient, stochastic and deterministic models inclusively can reduce tourism seasonality while strengthening tourism resilience (Carey – Rob, 2002; Kulendran – Wong, 2005; Shen et al., 2009).

Cluster 6 is highlighted in Teal in Figure 5. The Cluster is composed on six articles combined from cluster seven, eight and nine, which had two articles each. This Cluster delves into cultural tourism and job sustainability. The literature identified emphasizes that cultural tourism and job sustainability are positively correlated and seasonality contributes to economically detrimental outcomes like resource wastage from under-use, susceptibility to external forces and less income and revenue (Stojčić et al., 2022). Transport, a key element of tourism enhances access at destinations, which denotes, the importance of focusing and building on tourism core elements for sustainable job creation (Vergori – Arima, 2020). Tourism time series econometric methods coupled with seasonal decomposition have been applicable in expounding on tourism cycles and their effects at a destination. These have been proposed effective towards upholding tourism and tourism jobs (Martín et al., 2019; Puneet, 2021; Koenig – Bischoff, 2003).

The concept of “just transition” is not explicitly discussed in the context of cultural tourism in the articles included in the Scopus database. However, some articles address topics that align with the principles of a just transition, such as inclusivity, sustainability, and equity in tourism development. Borin et al.'s (2022) research points to the need for sustainable development models for cultural tourism, highlighting the role of cultural organizations in promoting inclusive and sustainable practices in a period of profound transformation. Rastegar's (2022) study addresses issues of equity in tourism, including the exclusion of marginalized groups and the need for a “just transition to sustainability” in tourism research, policy, and practice. Vidickiene et al. (2020) present transformative tourism as a key element of the transition from industrial to post-industrial systems, applying innovative approaches to the development of cultural tourism. Although this article does not directly mention the definition of a just transition, it nevertheless clearly reflects the role of the shift toward more sustainable and inclusive tourism practices.

The presented bibliometric analysis can be used in several ways for Kenyan tourism, but a context-sensitive approach is important during adaptation. The relationships revealed by the clusters are relevant for Kenya, especially given the strong seasonality and regional inequality of tourism, which is determined by safari and beach tourism. Emphasizing the demand side is particularly important, as in Kenya's special tourist preferences fundamentally determine travel patterns, such as seeing the “Big Five” (the five big game are the symbol of safari tourism). Seasonality poses a significant challenge for accommodation providers and service providers during the low season; however, the experiences of developed countries can only be adapted to a limited extent, as institutional and infrastructure capacity is more limited in Kenya, meaning that management and policy responses may vary in effectiveness.

The use of stochastic and deterministic models can theoretically support the balancing of tourism, but their practical implementation requires a more advanced database and analytical capacity. The findings in Cluster 6 are particularly relevant to Kenya in terms of the links between cultural tourism and employment, as tourism is a significant job-creating sector in the country. The structure of tourism in Kenya differs significantly from many destinations in the literature reviewed, therefore direct adoption of individual models is not possible in all cases. Integrated, data-driven and sustainability-focused approaches, with detailed consideration of local conditions, can provide a strong foundation for the strategic development of Kenyan tourism.

Implications and recommendations

Tourism seasonality is a key issue across the globe. Vacation tourism which is more mainstream is often influenced by seasonality, however, the more sustainable specialized forms of tourism are

resilient against seasonality of travel. Studies depict the use of supply-sided approach to mitigating tourism seasonality, whereas, the most applicable approach would be demand-based approach. Policy makers and seasonal analysts must also incorporate a holistic approach in handling tourism seasonality. This enhances integration, as tourism is highly dynamic. Deterministic and stochastic models should be combined, as these have previously been utilized in isolation, to further heighten the applicability mitigation methodologies. Literature shows explicitly the need for policies coupled with applicable models that are destination specific. Spatial difference should not be isolated as these have been seen to highly contribute to tourism seasonality.

Cultural tourism is sustainable tourism because, it encourages the engagement of local communities while also creating a platform where jobs can be sustained across seasons. There need to acknowledge both intra and inter seasonal factors that may interplay at a destination. Market segmentation while applying the marketing mix for each segment also is recommended for destination. Based on these implications, this study recommends destination planning to use a demand-oriented approach. There is need to combine deterministic and stochastic models instead of generalizing individual models to a one-size-fits-all methodology while solving seasonality issues. Policy formulation and interpretation is crucial especially when these policies specifically address governance of specialized forms of tourism like cultural tourism. Tourism core elements can be the drivers of heightened traffic at destinations.

The Kenya National Tourism Policy (2021) stresses the need for stakeholder collaboration in tourism development. Incorporation of more specialized policies is important, but is lacking in the management of tourism in Kenya. Traveler dynamism, seasonal volatility, inadequate travel data, regional development imbalance and poor marketing should be addressed for tourism destination in Kenya so as to ensure that the industry does not remain susceptible to internal and external forces causing seasonality. This way, resilience of tourism can be reinforced.

Kenya's tourism policy would do well to place greater emphasis on demand-side interventions, such as targeted marketing during off-peak periods or pricing incentives. In addition, the development of specialized forms of tourism – such as ecotourism, cultural tourism, or community-based tourism – could help reduce seasonal fluctuations. A holistic approach is particularly important in Kenya, where tourism is closely linked to nature conservation, the livelihoods of local communities, and regional inequalities. Integrating deterministic and stochastic models can improve the flexibility of tourism planning. The application of destination-specific policies is also crucial, as safari tourism and beach resort tourism have different seasonal dynamics. Taking spatial differences into account allows even less-visited regions to participate in tourism, which helps alleviate overcrowding at major destinations while ensuring a more even distribution of visitor traffic throughout the year at the national level.

In Kenya's coastal and rural regions, community-based tourism has been shown to contribute to environmental protection and local economic development. Cultural tourism creates opportunities for permanent employment, directly supports Kenya's fight against poverty, and promotes the self-determination of local communities. (Jackson, 2025; Otundo Ricard, 2024). For Kenya, it is particularly important to adopt a supply-driven approach so that, alongside mass tourism, cultural segments can play a more significant role, which represent higher added value. This helps position the country as a unique, irreplaceable destination (Juma – Khademi-Vidra, 2019).

The impact of tourism seasonality on tourist behavior in Kenya has been mostly attributed to weather and calendar days. Tourism is highly volatile and external forces result to cancellation of travel and reduced hotel overnight stays in Kenya. Cultural tourism is a sustainable form of tourism because it deviates from mainstream tourism business, and it also utilizes cultural resources that are more endearing to sustainable use. This study is informed by these issues and seeks to examine

the capacity for cultural tourism to enhance tourism resilience through mitigation of tourism seasonality. *Just Transition tourism* approach for tourism resilience when promoting cultural tourism is fundamental when seeking to further feasible tourism development. This is attributed to the stance on a wider beneficial drive to not just the traditional economic growth, but also the incorporation contemporary issues in the tourism landscape especially social-natural rifts.

Bibliography

- Akama, J. S. (2002): The role of Government in the development of tourism in Kenya. *International Journal of Tourism Research*, 4, 1–14. <https://doi.org/10.1002/jtr.318>
- Borin, E. – Cerquetti, M. – Crispí, M. – Urbano, J. (2022): Cultural Organisations as Drivers for Change in Tourism. In: Borin, E., Cerquetti, M., Crispí, M., Urbano, J. (eds) *Cultural Leadership in Transition Tourism. Contributions to Management Science*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-14121-8_1
- Camilleri, M. A. (2017): The Tourism Industry: An Overview. In: *Travel Marketing, Tourism Economics and the Airline Product*. Tourism, Hospitality & Event Management. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-49849-2_1
- Carey, G. – Rob, L. (2002): Modeling and forecasting tourism demand for arrivals with stochastic nonstationary seasonality and intervention. *Tourism Management*, (23)5, 499–510. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(02\)00009-2](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(02)00009-2)
- Chen, J. (2014): Tourism stakeholders attitudes toward sustainable development: A case in the Arctic. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 22, 225–230. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2014.08.003>
- Chen, T. – Pearce, P. (2012): Research Note: Seasonality Patterns in Asian Tourism. *Tourism Economics*, 18(5), 1105–1115. <https://doi.org/10.5367/te.2012.0163>
- Ćorluka, G. (2019): Tourism Seasonality. An Overview. *Journal of Business Paradigms*, 4(1), 21–43.
- Coshall, J. – Charlesworth, R. – Page, S. J. (2015): Seasonality of Overseas Tourism Demand in Scotland: A Regional Analysis. *Regional Studies*, 49(10), 1603–1620. <https://doi.org/10.1080/00343404.2013.859666>
- Cunado, J. – Gil-Alana, L. – de Gracia, F. (2005): The Nature of Seasonality in Spanish Tourism Time Series. *Tourism Economics*, 11(4), 483–499. <https://doi.org/10.5367/000000005775108764>
- Erdogan, K. – Galip, A. (2007): An analysis of seasonality in monthly per person tourist spending in Turkish inbound tourism from a market segmentation perspective. *Tourism Management*, 28(1), 227–237. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.01.003>
- European Commission (2020): The *Just Transition* Mechanism: Making sure no one is left behind. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en
- Fahnbulleh, M. (2006): In search of economic development in Kenya: Colonial legacies & post-independence realities. *Review of African Political Economy*, 33(107), 33–47. <https://doi.org/10.1080/03056240600671258>
- Fayzieva, I. – Pratama, B. – Rohimi, U. (2023): Increasing the potential of tourism destinations through combining the principles of sustainability and innovation. *Journal of World Science*, 2(2), 394–400. <https://doi.org/10.58344/jws.v2i2.232>
- Irandu, E. (2004): The role of tourism in the conservation of cultural heritage in Kenya. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 9(2), 133–150. <https://doi.org/10.1080/1094166042000233658>

- Jackson, L. A. (2025): Community-Based Tourism: A Catalyst for Achieving the United Nations Sustainable Development Goals One and Eight. *Tourism and Hospitality*, 6(1), 29. <https://doi.org/10.3390/tourhosp6010029>
- Jaume, R. – Andreu, S. (2017): Yearly, monthly and weekly seasonality of tourism demand: A decomposition analysis. *Tourism Management*, 60, 379–389. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.12.019>
- Juma, L. O. – Khademi-Vidra, A. (2019): Community-based tourism and sustainable development of rural regions in Kenya; Perceptions of the citizenry. *Sustainability*, 11(17), 4733. <https://doi.org/10.3390/su11174733>
- Koenig, N. – Bischoff, E. (2003): Seasonality of Tourism in Wales: A Comparative Analysis. *Tourism Economics*, 9(3), 229–254. <https://doi.org/10.1177/135481660300900301>
- Kozak, M. – Gnoth, J. – Andreu, L. – Kastenholtz E. – Lopes de Almeida, A. (2008): "Seasonality in rural tourism – the case of North Portugal". *Tourism Review*, 63(2), 5–15. <https://doi.org/10.1108/16605370810883905>
- Krabokoukis, T. – Polyzos, S. (2022): Drawing an Indicator of Tourism Competitiveness and Examining its Relationship with Tourism Seasonality for the Greek Prefectures. *Regional Science Inquiry*, (14)2, 55–70.
- Kulendran, N. – Wong, K. (2005): Modeling Seasonality in Tourism Forecasting. *Journal of Travel Research*, 44(2), 163–170. <https://doi.org/10.1177/0047287505276605>
- Lozano, J. – Rey-Maqueira, J. – Sastre, F. (2020): An Integrated Analysis of Tourism Seasonality in Prices and Quantities, with an Application to the Spanish Hotel Industry. *Journal of Travel Research*, 60(7), 1581–1597. <https://doi.org/10.1177/0047287520947807>
- Mach, L. – Ponting, J. – Brown, J. – Savage, J. (2020): Riding waves of intra-seasonal demand in surf tourism: Analysing the nexus of seasonality and 21st century surf forecasting technology. *Annals of Leisure Research*, 23(2), 184–202. <https://doi.org/10.1080/11745398.2018.1491801>
- Martín, J. M. M. – Fernández, J. A. S. – Martín, J. A. R. (2019): Comprehensive evaluation of the tourism seasonality using a synthetic DP2 indicator. *Tourism Geographies*, 21(2), 284–305. <https://doi.org/10.1080/14616688.2018.1505943>
- Martín, M. J. M. – Salinas Fernandez, J. A. – Rodriguez Martin, J. A. – Ostos Rey, M. D. S. (2020): Analysis of Tourism Seasonality as a Factor Limiting the Sustainable Development of Rural Areas. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 44(1), 45–75. <https://doi.org/10.1177/1096348019876688>
- Mauro, F. – Giovanni L. – Stefano D. (2018): Measuring tourism seasonality across European countries. *Tourism Management*, 68, 220–235. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.03.015>
- Meyer, N. – Meyer, D. (2015): The role and impact of tourism on local economic development: A comparative study. *African Journal for Physical Health Education, Recreation and Dance*, 21(1.1), 197–214.
- New Vision for Kenya's Tourism: Strategy Final (2025): Available at: https://tpf.go.ke/sites/default/files/config_CsNSzmkTKQ_w-
- OECD (2020): Culture and Local Development: Maximising the Impact. Guide for Local Governments, Communities and Museums. 96 p. https://www.oecd.org/en/publications/culture-and-local-development-maximising-the-impact_9a855be5-en.html
- Otundo Richard, M. (2024): Nexus Between Strategic Sustainable Tourism Investment Projects and Sustainable Growth and Development of Kenya's Coast Region. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4964247> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4964247>

- Page, M. J. – McKenzie, J. E. – Bossuyt, P. M. – Boutron, I. – Hoffmann, T. C. – Mulrow, C. D. – Shamseer, L. – Tetzlaff, J. M. – Akl, E. A. – Brennan, S. E. – Chou, R. – Glanville, J. – Grimshaw, J. M. – Hróbjartsson, A. – Lalu, M. M. – Li, T. – Loder, E. W. – Mayo-Wilson, E. – McDonald, S. – McGuinness, L. A. – Stewart, L. A. – Thomas, J. – Tricco, A. C. – Welch, V. A. – Whiting, P. – Moher, D. (2021): The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Paul, J. – Criado, A. R. 2020: The art of writing literature review: What do we know and what do we need to know?. *International business review*, 29(4), 101717. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2020.101717>
- Rastegar, R. (2022): Towards a just sustainability transition in tourism: A multispecies justice perspective, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 52, 113–122. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2022.06.008>
- Ridderstaat, J. – Croes, R. (2020): A Framework for Classifying Causal Factors of Tourism Demand Seasonality: An Interseason and Intraseason Approach. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 44(5), 733–760. <https://doi.org/10.1177/1096348020912452>
- Senbeto, D. – Hon, A., (2019): A Dualistic Model of Tourism Seasonality: Approach–Avoidance and Regulatory Focus Theories. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 43(5), 734–753. <https://doi.org/10.1177/1096348019828446>
- Shen, S., – Li, G., – Song, H. (2009): Effect of Seasonality Treatment on the Forecasting Performance of Tourism Demand Models. *Tourism Economics*, 15(4), 693–708. <https://doi.org/10.5367/000000009789955116>
- Stacey, J. (2015): Supporting Quality Jobs in Tourism. *OECD Tourism Papers*, No. 2015/02, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5js4rv0g7szz-en>
- Steiger, R. – Posch, E. – Tappeiner, G. – Walde, J. (2023): Seasonality matters: Simulating the impacts of climate change on winter tourism demand. *Current Issues in Tourism*, 26(17), 2777–2793. <https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2097861>
- Stavis, D. – Morena, E. – Krause, D. (Ed.) (2019): *Just Transitions*. Social Justice in the Shift towards a Low-carbon World. London: Pluto Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvs09qrx>
- Stojčić, N. – Mikulić, J. – Vizek, M. (2022). High season, low growth: The impact of tourism seasonality and vulnerability to tourism on the emergence of high-growth firms. *Tourism management*, 89, 104455. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2021.104455>
- Su, Z. – Wen, R. – Zeng, Y. – Ye, K. – Khotphat, T. (2022): The influence of seasonality on the sustainability of livelihoods of households in rural tourism destinations. *Sustainability*, 14(17), 10572. <https://doi.org/10.3390/su141710572>
- Surata, I. K. – Sumartana, I. M. – Rai, I. G. B. (2024): The impact of cultural tourism on local traditions, *JPPi (Jurnal Penelitian Pendidikan Indonesia)*, 10(4), 672–683. <https://doi.org/10.29210/020244780>
- Terry, W. C. (2016): Solving seasonality in tourism? Labour shortages and guest worker programmes in the USA. *Area*, 48(1), 111–118. <https://doi.org/10.1111/area.12242>
- Tourism Research Institute (2025): Annual Tourism Sector Performance Report 2024, p. 11. Available at: <https://tri.go.ke/wp-content/uploads/2025/02/TRI-Tourism-Sector-Performance-Report-2024.pdf>
- UNESCO (2019). Culture | 2030 Indicators. <https://whc.unesco.org/en/culture2030indicators/>
- UNWTO (2018). Tourism and Culture Synergies. ISBN: 978-92-844-1896-1. 160 p. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284418978>

- Vatsa, P. (2021): Seasonality and cycles in tourism demand—redux, *Annals of Tourism Research*, 90, 103105. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103105>
- Vergori, A. S. (2012): Forecasting Tourism Demand: The Role of Seasonality. *Tourism Economics*, 18(5), 915–930. <https://doi.org/10.5367/te.2012.0153>
- Vergori, A., – Arima, S., (2020): Transport modes and tourism seasonality in Italy: By air or by road? *Tourism Economics*, 28(3), 583–598. <https://doi.org/10.1177/1354816620974563>
- Vidickienė, D. – Vilké, R. – Gedminaitė-Raudonė, Ž. (2020): Transformative tourism as an innovative tool for rural development. *European Countryside*, 12(3), 277–291. <https://doi.org/10.2478/euco-2020-0016>
- World Tourism Organization (2024): International Tourism Highlights, 2024 Edition, November 2024, UN Tourism, Madrid, <https://doi.org/10.18111/9789284425808>
- World Travel & Tourism Council (WTTC) (2025): *Kenya's Travel & Tourism Sector Set to Inject a Record KSh1.2TN in 2025*. WTTC Website. Download date: 10/14/2025: URL <https://wttc.org/news/kenyas-travel-tourism-sector-inject-a-record-ksh1-point-2-tn-2025>
- Zhang, D., – Xie, J. (2021): Influence of Tourism Seasonality and Financial Ratios on Hotels' Exit Risk. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 47(4), 714–733. <https://doi.org/10.1177/10963480211016038>
- Zhang, J. – Yu, Z. – Miao, C. – Li, Y. – Qiao, S. (2022): Cultural tourism weakens seasonality: Empirical analysis of Chinese tourism Cities. *Land* 11(2), 308. <https://doi.org/10.3390/land11020308>

Author(s)

Wang'ondu Kezia

ORCID [0009-0006-2366-6683](https://orcid.org/0009-0006-2366-6683)

PhD Student

Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Doctoral School of Economic and Regional Sciences

E-mail: kezianels@gmail.com

Rita Domjáné Nyizsalovszki

ORCID [0000-0002-0843-8758](https://orcid.org/0000-0002-0843-8758)

Associate Professor

Eszterházy Károly Catholic University, Institute of Economics and Social Sciences

E-mail: nyizsalovszki.rita@uni-eszterhazy.hu

Gábor Koncz

ORCID [0000-0003-3493-0014](https://orcid.org/0000-0003-3493-0014)

Associate Professor

Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Institute of Rural Development and Sustainable Economy

E-mail: koncz.gabor@uni-mate.hu

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:
CC-BY-NC-ND 4.0

This work is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

